

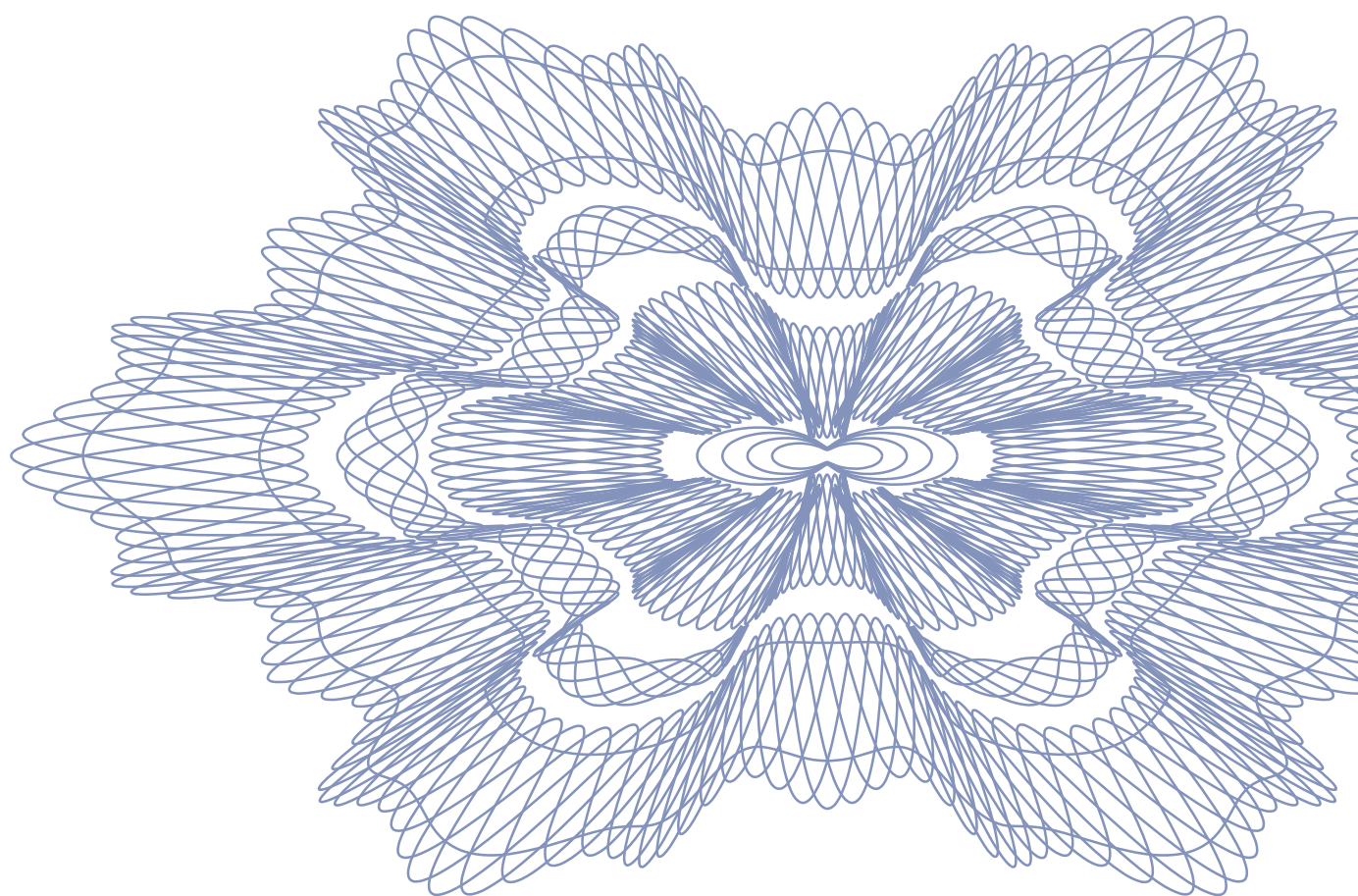
NORGES BANK

Årsrapport om betalingsformidling

2002

april
2003

Årsrapporten om betalingsformidling kommer ut en gang i året. Rapporten er også tilgjengelig på Internett under Norges Banks hjemmeside:

www.norges-bank.no

Årsrapporten om betalingsformidling er gratis og kan bestilles fra:

Norges Bank, Abonnementsservice

Postboks 1179 Sentrum

0107 Oslo

Telefon: 22 31 63 83

Telefaks: 22 31 64 16

E-post: central.bank@norges-bank.no

Rapportens tabeller er også tilgjengelige på Norges Banks hjemmesider på internett i Excel-format.

Ansvarlig redaktør: Svein Gjedrem

Omslag og grafisk utforming: Grid Strategisk Design AS

Sats og trykk: Reclamo grafisk senter as

Teksten er satt med 11,5 pkt Times

Forord

Sentralbankloven gir Norges Bank et bredt mandat til å fremme økt effektivitet i betalingssystemet innenlands og overfor utlandet. I de første årene etter at loven trådte i kraft i 1985, ga dette seg blant annet utslag i et samarbeid med banknæringen om å fjerne hindringer for en effektiv ressursbruk i betalingsformidlingen. Dette kunne være så praktisk som å arbeide for felles blankett for de to girosystemene vi da hadde: bankgiro og postgiro. Senere har bankene selv tatt hovedansvaret, men som oppgjørsbank for bankene medvirker Norges Bank fortsatt.

Årsrapporten om betalingsformidling er utgitt siden 1987 og arbeidet med rapporten er en viktig del av Norges Banks overvåking av betalingssystemet. Rapporten gir en årlig oppdatering av priser og transaksjoner i betalingsformidlingen. I år kan den i tillegg bygge på resultatene fra kostnadsundersøkelsen for betalingsformidlingen som Norges Bank la fram i november i fjor. Norge har unik informasjon om priser, kostnader og transaksjoner i betalingsformidlingen. Ingen andre land har tilsvarende informasjon om en så sentral del av den finansielle infrastrukturen.

Årets rapport bekrefter at overgangen til elektroniske betalingsinstrumenter fortsetter, og at prisene i stor grad gjenspeiler forskjellene i produksjonskostnader. Samlet sett bidrar dette til en mer effektiv betalingsformidling. Som det fremgår av rapporten bidrar enkelte utviklingstrekk også i motsatt retning. Fordelsprogrammer og gratistjenester forstyrrer prissignalet og kan bidra til redusert effektivitet i betalingsformidlingen. Norges Bank er opptatt av at prisene på betalingstjenester skal reflektere kostnadsforskjeller i produksjonen av slike tjenester.

Betalingsformidlingen er en av bankenes kjerneaktiviteter, men deltakelsen eksponerer dem for både likviditets- og kredittrisiko. Norges Bank og banknæringen har i flere år arbeidet med å redusere risikoen i det norske betalingssystemet. Lov om betalingssystemer, som trådte i kraft i 2000, la konsesjons- og tilsynsoppgaven for interbanksystemet (der bankenes fordringer på hverandre gjøres opp) til Norges Bank. Tre interbanksystemer har konsesjon og er underlagt tilsyn av Norges Bank. I 2003 vil norske kroner etter planen bli inkludert i det internasjonale flervaluta oppgjørssystemet CLS, og norske banker vil delta i systemet. Deltakelse i CLS vil redusere oppgjørssrisikoen både i det norske interbanksystemet og i internasjonal betalingsformidling.

Betalingssystemene blir stadig mer komplekse og tidskriske. Episoder med driftsavbrudd i det norske betalingssystemet og i våre naboland viser at arbeidet med å begrense operasjonell risiko er viktig. Dette vil ha høy prioritet i Norges Banks arbeid i tiden fremover, ikke bare gjennom det løpende tilsynet med konsesjonsbelagte systemer, men også for de deler av betalingssystemet vi selv har ansvaret for som oppgjørsbank for forretnings- og sparebankene.

Svein Gjedrem

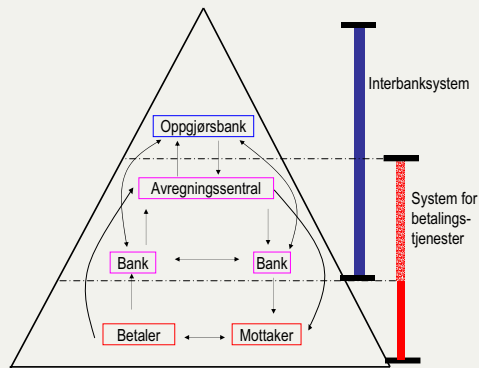
Innhold

1.	<i>Et effektivt betalingssystem.....</i>	7
1.1.	Er betalingssystemet i Norge effektivt?.....	8
1.2.	Betalingstjenester i Europa.....	10
2.	<i>Viktige hendelser internasjonalt.....</i>	13
2.1.	Innføring av kontanter i euro.....	13
2.2.	Ett betalingsområde for euro.....	13
2.3.	Internasjonalt arbeid for bedret effektivitet og redusert risiko.....	16
2.4.	Lavere risiko ved oppgjør av valutahandler.....	17
3.	<i>Viktige hendelser nasjonalt.....</i>	19
3.1.	Generelt om utviklingen i infrastruktur og regelverk i Norge.....	19
3.2.	Sikkerhet i betalingssystemet.....	23
	Boks 3.1: Standarder.....	25
4.	<i>Utviklingstrekk.....</i>	29
4.1.	Kontanter.....	29
4.2.	Tilgang til kontopenger.....	31
4.3.	Bruk av kontopenger.....	33
4.4.	Internasjonal betalingsformidling.....	36
4.5.	Avregning og oppgjør.....	37
5.	<i>Priser og inntekter i betalingsformidlingen.....</i>	39
5.1.	Hovedtrekk.....	39
5.2.	Inntekter fra betalingsformidling.....	40
5.3.	Priser på kontantuttak.....	41
5.4.	Prisene i innenlandsk betalingsformidling.....	41
	Boks 5.1: Rabatter og fordelsprogrammer i betalingsformidlingen.....	42
5.5.	Prisspredningen.....	44
5.6.	Overføringer til utlandet.....	45
6.	<i>Kilder.....</i>	47
7.	<i>Tabeller og forklaringer til tabellene.....</i>	49

Redaksjonen avsluttet 16. april 2003.

1 | Et effektivt betalingssystem

Figur 1.1 Det norske betalingssystemet

Kilde: Norges Bank

Betalingsystemet i Norge består av *systemer for betalingstjenester* og *interbanksystemer* (se figur 1.1). Systemer for betalingstjenester omfatter korttjenester, giro, sjekk og kontanter. Interbanksystemet omfatter avregning og oppgjør bankene imellom som følge av kundenes betalinger og egne transaksjoner. Sentralbanklovens § 1 pålegger Norges Bank å arbeide for å fremme et effektivt betalingssystem innenlands og overfor utlandet. Skal et betalingssystem være effektivt, må betalingene gjennomføres *hurtig, sikkert og rimelig*. Vektleggingen av disse tre elementene vil avhenge av hvilke kategorier betalinger som gjennomføres. Publikum trekker ofte på sine bankinnskudd, såkalte kontopenger, når de skal gjøre opp for kjøp av varer og tjenester. Hver dag overføres et betydelig antall mindre transaksjoner i betalingssystemet. For disse transaksjonene vil hurtighet og kostnadseffektivitet være viktig. Transaksjoner som bankene utfører på vegne av næringslivet, eller som oppgjør av egne handler, er færre, men gjelder betydelige beløp. Kundene ønsker ofte at disse transaksjonene skal gjøres opp hurtig og sikkert. Bankene bygger opp store gjelds- og fordringsforhold mot hverandre gjennom betalingssystemet, slik at sikkerhet vil være særlig viktig for store transaksjoner.

Ulike typer risiko i betalingssystemet

Systemrisiko er risikoen for at problemer i en finansinstitusjon forplanter seg til en annen slik at den finansielle stabiliteten trues. Systemrisikoen har opphav i de andre risikotypene.

Oppgjørskrisiko er risikoen forbundet med å delta i et oppgjør, og består av kreditt- og likviditetsrisiko.

Kredittrisiko er risikoen for tap dersom en annen bank ikke oppfylder sine forpliktelser.

Likviditetsrisiko er risiko for at forpliktelsene ikke gjøres opp til avtalt tid, slik at et refinansieringsbehov oppstår.

Legal risiko er risiko for at lovgrunnlaget er uklart, slik at juridisk usikkerhet fører til uforutsette finansielle eksponeringer for en deltaker, noe som igjen kan føre til økonomisk tap.

Operasjonell risiko er risikoen for tap som følge av svikt i datasystemer, kommunikasjon eller rutiner.

Arbeidet for å redusere risikoen i betalingssystemene skjer på flere felter, og beredskapstiltak har fokus både i næringslivet og i Norges Bank. Sentralbankens eget oppgjørssystem er under kontinuerlig utvikling. Lov om betalingssystemer, som trådte i kraft i 2000, gjorde de viktigste oppgjørssystemene konsesjonspliktige. Verdipapiroppjøret ble forbedret i mars 2003, med høyere sikkerhet enn tidligere. Valutaoppgjørskrisikoen bankene står ovenfor, vil bli vesentlig redusert når norske kroner etter planen inkluderes i *Continuous Linked Settlement (CLS)* i løpet av 2003. For en mer detaljert omtale av disse forholdene, se kapittel 2 og 3.

Andelen elektroniske betalingstransaksjoner øker fortsatt. Det var i 2002 en særlig sterk vekst i antall betalinger over PC/Internett. Stadig flere vare- og tjenestekjøp betales med betalingskort, og kort ble i 2002 benyttet i over halvparten av alle ikke-kontante betalinger. Elektroniske tjenester rettet mot personkundemarkedet har hatt et stabilt prisnivå de siste årene, og endringene fra 2002 til 2003 er små. Etter flere år med sterk vekst flatet prisveksten på blankettbaserte tjenester til personmarkedet ut fra 2002 til 2003. Disse forholdene omtales nærmere i kapittel 4 og 5.

1.1. Er betalingssystemet i Norge effektivt?

I Norge gjøres alle betalinger opp på dagen, slik at kravet om *hurtige* oppgjør er tilfredsstillt. Det norske betalingssystemet kjennetegnes av høy grad av *sikkerhet* og et lavt nivå på misbruk og svindel, se nærmere omtale i kapittel 3. I dette avsnittet diskuteres ulike sider av det tredje kriteriet for effektivitet, nemlig lave *kostnader*.

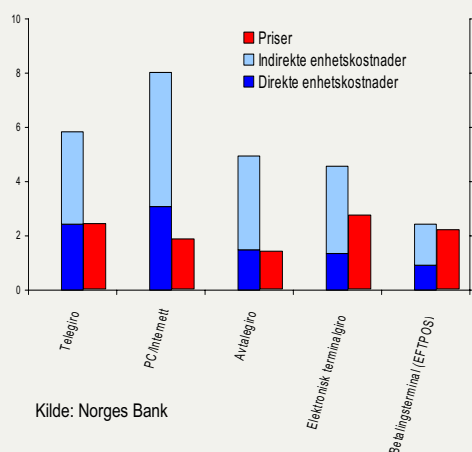
Konkurransen

Konkurransen i et marked stimulerer fremveksten av nye og mer effektive løsninger og fremmer effektiv bruk av ressursene. En betingelse for konkurranse er at markedsaktørene har adgang til informasjon. Korrekt og lett tilgjengelig informasjon om priser, bruksmuligheter, bruksbetingelser og sikkerhet for de ulike betalingstjenestene er derfor viktig for effektiviteten. Ved å publisere "Årsrapport om betalingsformidling" og gjennom foredrag og artikler søker Norges Bank å øke informasjonstilgangen. Bankene publiserer blant annet priser og betingelser for ulike tjenester på sine hjemmesider. Informasjonstilgangen kan likevel bedres. I Konkurransetilsynets rapport "Konkurransesituasjonen i finansmarkedene" påpekes det blant annet at det kan være vanskelig for bankkundene å få komplette, sammenlignbare pristilbud fra bankene. Forbrukerne i Norge har likevel bedre tilgang til informasjon om priser på bankprodukter enn forbrukere i mange andre land.

Klare kriterier for adgang til et marked er viktig for at nye markedsaktører skal kunne etablere seg. Nye banker som etablerer seg i det norske markedet, får tilgang til fellesløsningene dersom de ønsker det. Det er tilgangspriser og andre krav for nye banker, noe som påfører bankene kostnader. Tilgangsprisene skal sørge for at nye banker er med på å dekke investeringene til fellessystemene som de eksisterende bankene har bygd opp. Prinsippet om at nye banker skal ta del i investeringen gjennom tilgangspriser er et prinsipp Norges Bank stiller seg positiv til. Enkelte avtaler og organisasjonsmessige forhold ble imidlertid klaget inn for Konkurransetilsynet i 2002. Klagene er omtalt i kapittel 3.

I Norge sikrer avtaler inngått mellom bankene og Bankenes Standardiseringskontor felles standarder for norske betalingsprodukter. På denne måten møter kundene homogene betalingstjenester i alle bankene, og kan basere sitt valg mellom banker på informasjon om pris og service fremfor valg mellom ulike tekniske løsninger. Endelig er det en forutsetning for konkurranse at kundene kan velge mellom ulike leverandører av banktjenester. I Norge er det mange banker, og kundene kan skifte bank uten vesentlige kostnader. Utbredelsen av banktjenester over Internett har fjernet geografiske barrierer i markedet og økt kundenes valgmuligheter. Dette har sannsynligvis bidratt til å øke konkurransen i markedet.

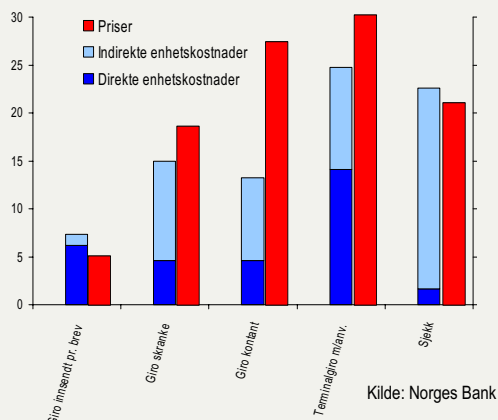
Figur 1.2 Elektroniske tjenester 2001: direkte og indirekte kostnader samt priser. Kroner

Stordriftsfordeler

Elektroniske betalingstjenester preges av stordriftsfordeler, det vil si fallende gjennomsnittlige enhetskostnader etter hvert som antallet transaksjoner øker. I Norge er de fleste bankene små, og det er nødvendig med fellesløsninger for å sikre at man kan utnytte mulige stordriftsfordeler. Bankene og Posten ble på 1990-tallet enige om felles standarder og felles systemer for betalingskort og girotjenester i Norge, noe som la til rette for utnyttelse av stordriftsfordeler. Fellesløsningene kan isolert sett være i strid med ønsket om konkurranse i betalingssystemet. Konkurransetilsynet stiller derfor krav om at det må forventes effektivitetsgevinster som mer enn oppveier tapet ved konkurransebegrensningen ved fellesløsninger for at løsningen skal få dispensasjon fra konkurranselovens § 3-1 til § 3-4. Slik dispensasjon har blitt gitt for løsningene i Norge. Norges Bank er av den oppfatning at samordning har gitt effektivitetsgevinst.

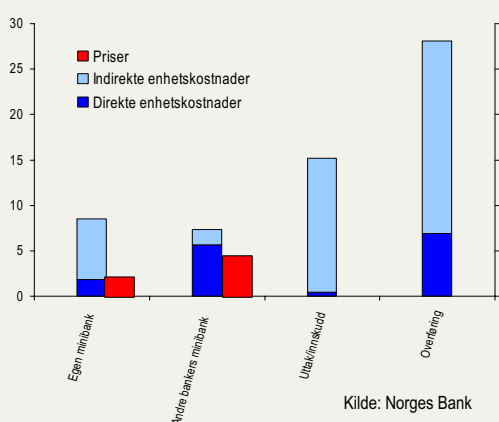
Figur 1.3 Blankettbaserte tjenester 2001: direkte og indirekte kostnader samt priser. Kroner

Nettverkseksternaliteter

Nettverkseksternaliteter kan defineres som den gevinst den enkelte bruker av et system har ved at flere deltar i systemet. I betalingssystemet er betalingskort et godt eksempel på et instrument med positive nettverkseksternaliteter. Den enkelte kortbruker har økt nytte av sitt kort hvis flere andre har kort, for da vil også flere brukersteder investere i kortterminaler. Flere brukersteder vil igjen føre til økt kortbruk. Bankene la ned betydelige ressurser på 1990-tallet for å få rask utbredelse av terminaler og kort. Innledningsvis var kostnadene betydelig høyere enn inntektene i systemet, men kostnadsundersøkelsen for 2001 viser at bankene, på grunn av lavere enhetskostnader, nå har tilnærmet kostnadsdekning på denne type betalingstjenester.

Figur 1.4 Minibanktjenester og enkelte skranketjenester 2001: Direkte og indirekte kostnader samt priser. Kroner

Pris- og kostnadsstruktur i Norge

For bankenes kunder vil pris være viktig for deres valg av betalingstjenester. De norske bankene har priset de ulike betalingsinstrumentene på en måte som reflekterer kostnadene ved å produsere disse.¹ Figur 1.2, 1.3 og 1.4 viser bankenes enhetskostnader ved å produsere ulike betalingsinstrumenter og gjennomsnittsprisene for disse i 2001. Som vi ser er prisene for blankettbaserte tjenester høyere enn prisene for elektroniske tjenester, noe som reflekterer forskjeller i kostnader. Enkelte betalingsinstrumenter, hovedsakelig blankettbaserte, er priset høyere enn bankenes produksjonskostnader. Tjenester som er i rask vekst, for eksempel korttjenester og elektroniske girotjenester, er gjennomgående priset lavere enn tjenestens enhetskostnad. Sannsynligvis reflekterer dette et element av strategisk prising: bankene ønsker å påvirke kundene slik at de velger kostnadseffektive løsninger der bankene kan ta ut stordriftsfordeler. Bankenes prisstrategi avspeiler kostnadene ved å produsere betalingstjenester, en tilpasning som på lang sikt bidrar til effektivitet i betalingsformidlingen.

¹ Se Gresvik og Øwre (2002)

For enkelte av betalingstjenestene er det stordriftsfordeler i produksjonen. Dette gjelder særlig de elektroniske giroproduktene og betalingskort. Norges Banks siste kostnadsundersøkelse viser at kostnaden ved å produsere en transaksjon med kort har falt fra 4,50 kroner i 1994 til 2,50 kroner i 2001, samtidig som antallet korttransaksjoner har blitt femdoblet. Utviklingen i bruk av betalingskort reflekterer positive nettverkseksternaliteter og er kjennetegnet ved vekst i antallet betalingsterminaler, antall utstedte kort og antallet transaksjoner. Kostnadsstrukturen for giro via PC/Internett antyder at vi kan forvente en stordriftseffekt også for denne tjenesten når volumet øker.

Bankenes kostnader ved å produsere betalingstjenester ble beregnet til å være 5,9 milliarder kroner i 2001. Inntekter fra prising av disse tjenestene dekker 70 prosent av dette. Norges Banks to tidligere undersøkelser av kostnader i betalingsformidlingen viste at kostnadsdekningen fra prisingen av tjenestene var 39 prosent i 1994 og 26 prosent i 1988. Det er fordelaktig at kostnadsdekningen fra priser er høy. Prisvridende elementer som krysssubsidiering og float bidrar til å skjule prisen på transaksjonene. De tidligere kostnadsundersøkelsene viste at en betydelig del av kostnadene ble dekket av bankenes inntekt fra float. Resten av underskuddet ble dekket inn blant annet ved en høyere rentemargin enn i dag. Denne krysssubsidieringen medførte at kundene betalte en høyere pris enn nødvendig på andre banktjenester for å dekke underskuddet i betalingsformidlingen.

De siste ti årene har prisene på de minst kostnadseffektive (blankettbaserte) tjenestene økt relativt mer enn på de elektroniske tjenestene. Kundene har respondert på dette ved å bytte til de rimelige elektroniske tjenestene. Dette har bidratt til at betalingsformidlingen har blitt rimeligere, hurtigere og sikrere. Kundene bytter også bank oftere enn før. Overfor bankenes kunder kan vi si at konkurransen fungerer tilfredsstillende. Forekomsten av fordelsprogrammer og gratistjenester i betalingsformidlingen kan imidlertid svekke prisenes evne til å gjenspeile kostnadsforskjeller mellom ulike tjenester og tilbydere. Dette kan bidra til at effektiviteten i betalingsformidlingen reduseres.

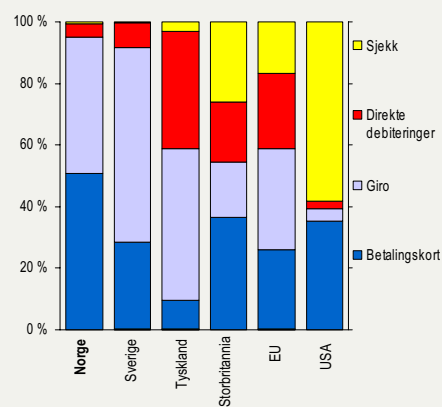
1.2. Betalingstjenester i Europa

I EU er giro, betalingskort og sjekk de viktigste betalingsinstrumentene for massebetalinger, se figur 1.5. Utbredelsen av de ulike instrumentene varierer sterkt fra land til land. For eksempel er betalingskort og kreditoverførsler meget populært i Norden, mens direkte debiteringer og kreditoverførsler er dominerende instrumenter i Tyskland og Nederland. Sjekk er et vanlig betalingsinstrument i Frankrike, Storbritannia og Italia.

Floatinntekter for bankene innebærer at et beløp som overføres fra en konto til en annen – for eksempel gjennom girosystemet – i en viss periode ikke er rentebærende verken for betaleren eller betalingsmottakeren. Finansavtaleloven som trådte i kraft 1. juli 2000 inneholder bestemmelser som fjerner float i Norge

Direkte debiteringer er en fellesbenevnelse for girotjenester der betaleren har gitt betalingsmottaker fullmakt til å belaste konto. I Norge er de to viktigste direkte debiteringstjenestene Avtalegiro (for personkunder) og Autogiro (for bedriftskunder). Fordelen med direkte debiteringer er at løsningen gir elektronisk behandling av transaksjonen i alle trinn i betalingen. Direkte debiteringer regnes derfor som et av de mest effektive betalingsalternativene. **Kreditoverførsler** er et fellesuttrykk for girotjenester der betaleren selv tar initiativ til å utføre betalingen. I Norge dekker dette tjenester som Brevgiro, giro via PC/internett, giro kontant i skranke med flere. De elektroniske girotjenestene regnes som like effektive som direkte debiteringer.

Figur 1.5 Bruk av betalingsinstrumenter i utvalgte land i 2000. Tall i prosent

Kilde: Norges Bank

Størrelsen på kontantbeholdningen kan brukes som en indikator på befolkningens bruk av andre betalingsinstrumenter. En lav andel av BNP kan indikere at det eksisterer gode alternativer til kontanter. I Norge var kontantbeholdningen 3,7 prosent av BNP i 2000, i Sverige var den på 4,3 prosent, mens den i Danmark var 2,9 prosent. Gjennomsnittet i EU var 4,9 prosent.

Sjekk og betalingskort er alternativer til kontanter ved oppgjør på stedet. I Norge er sjekkbruken svært lav og kortbruken høy i forhold til nesten alle EU-land. I Norge gir kort blant annet mulighet til kontantuttak ved varekjøp, en løsning som ikke er særlig utbredt utenfor Norden. I Norge, Finland og Sverige blir sjekk lite brukt, mens i for eksempel Frankrike blir sjekk benyttet i mer enn hver tredje betaling. Sjekk er en tjeneste som gjennomgående er relativt kostbar å tilby for bankene, og bruken av sjekk er fallende i de fleste europeiske land. I mange land (også Norge) er sjekkbruken basert på papirblanketter. I noen land finnes elektroniske sjekker som minner om betaling av giro på Internett. Selv med slike moderne løsninger regnes sjekk som mindre effektivt enn kort eller elektroniske giroløsninger. Produksjon av sjekktjenester nyter heller ikke godt av stordriftsfordeler, slik tilfellet er med korttjenester.

Minibanker gir tilgang til kontanter, og antallet minibanker har økt både i EU og Norge i perioden 1996-2000. Sammen med muligheten til å ta ut kontanter ved varekjøp (i en del land) har dette bedret tilgangen til kontanter. Dette reduserer publikums tids- og reisekostnader i forbindelse med anskaffelse av kontanter og er positivt for effektiviteten i betalingssystemet.

Økningen i antallet betalingsterminaler på brukersted og bruken og utbredelsen av betalingskort har gått raskt i EU og Norge. I løpet av ti år har denne betalingstjenesten gått fra å være lite brukt til å være den mest benyttede i enkelte land. Tall fra 2000 viser at antallet betalingsterminaler per million innbyggere varierer fra 4 953 i Østerrike til 20 104 i Spania. I Norge er antallet 14 516 per million innbyggere, noe høyere enn EU-gjennomsnittet på 11 302. I Norge benyttes kortene oftere enn i EU, med 87 transaksjoner per innbygger i 2000 mot et EU-snitt på 27. Bare i Danmark, Luxembourg og Portugal er bruken av kort på samme nivå som i Norge. Det ser ut til at betalingskort brukes mer i land med velfungerende debetkortløsninger (som det norske BankAxept eller det danske Dankort) enn i land der det hovedsakelig benyttes kredittkort.

Kreditoverførsler (giro) og direkte debiteringer (avtalegiro) er de viktigste betalingsinstrumentene for kontantløse transaksjoner i EU, med 58 prosent av transaksjonene og 89 prosent av verdien formidlet. I Norge ble 49 prosent av transaksjonene og 96 prosent av verdien formidlet ved hjelp av disse to instrumentene i 2000. I Frankrike og Storbritannia

benyttes sjekk til mange betalinger som ville blitt utført med giro i land som Tyskland, Nederland og i Norden. Girobetalinger via nettbank er i rask vekst, men flere land mangler gode løsninger for dette. De nordiske landene fremstår som foregangsland i denne sammenheng.

Bruk av effektive, elektroniske betalingsinstrumenter er mer utbredt i Norden enn i andre europeiske land. I hele Europa arbeides det for å fremme bruk av slike betalingsløsninger, noe som omtales nærmere i kapittel 2.

Tabell 1.1 Noen sentrale tall om betalingsformidling i enkelte land (2000)

	Belgia	Danmark	Finland	Frankrike	Italia	Nederland	Sveits	Sverige	Tyskland	UK	EU	USA	Japan	Norge
Sedler og mynt i % av BNP	4,8	2,9	2,2	3,2	6,0	4,2	7,9	4,3	6,2	3,2	4,9	5,4	12,1	3,7
Innsk. på transaksjonskonti i % av BNP	20,0	26,6	28,2	23,5	35,7	32,9	24,0	40,0	22,2	60,4	34,3	5,8	36,3	30,7
Antall filialer pr mill innbyggere	780	667	366	767	729	376	561	380	683	561	680	na	506,0	327
Minibanker														
antall pr mill innbyggere	669	506	412	582	549	435	675	295	580	575	623	991	922	471
Antall uttak pr år pr innb.	20	na	47	18	9	30	18	36	20	34	21	48	3	23,5
Gjennomsnittlig uttak, US \$	115	na	76	66	178	95	117	109	159	99	121	68	532	110
EFTPOS-terminaler														
Antall pr mill innbyggere	11355	14612	11978	13884	9884	9775	9375	9822	7196	12317	11302	10168	na	14516
Antall trans pr år pr innb	39,8	77,1	49,3	54,5	5,5	50,3	23,9	28,9	12,6	40	26,5	34,7	na	87
Gjennomsnittlig beløp US \$	55	51	35	43	79	51	90	72	68	59	63	44	427	53
Instrumentenes %-andel av antall ikke-kontante betalinger														
Sjekk	5,0	6,7	0,1	37,9	23,8	0,5	1,3	0,2	3,0	26,1	16,9	58,3	7,3	0,5
Giro (kreditoverføring)	46,7	25,7	56,6	17,7	40,3	39,7	63,1	63,2	49,1	17,9	33,1	4,1	39,4	44,4
Avtalegiro (debetoverføring)	11,8	15,6	4,5	16,6	12,6	29,1	5,3	8,0	38,1	19,4	24,9	2,3	na	4,3
Betalingskort	32,8	51,1	38,7	27,8	23,3	29,9	28,2	28,3	9,6	36,6	26,5	35,3	53,3	50,8
Kortbaserte e-penger	3,6	1,0	0,1	na	na	na	2,1	0,3	0,2	na	0,4	na	na	0

Kilde: ESB, BIS, Norges Bank

2 | Viktige hendelser internasjonalt

2.1. Innføring av kontanter i euro

Kontanter:	Sedler	Mynt
Verdi (EUR mrd.)	321	12
Verdi (% av BNP)	4,5	0,2
Antall (mrd)	7,4	38,2
Verdi per innbygger (EUR)	1063	39
Antall per innbygger	25	127
Mest utbredte valør:		
Av verdi i omløp	EUR 50	EUR 2
Andel (%)	33	40
Av antall i omløp	EUR 50	1 cent
Andel (%)	29	17
Kilde: ESB		

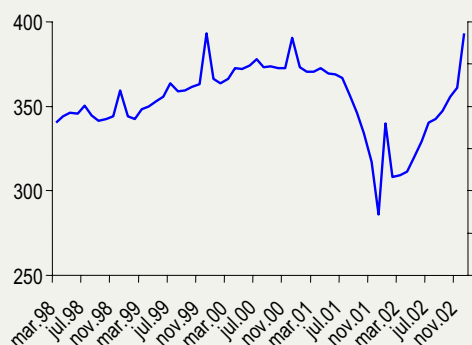
Beholdningen av kontanter er summen av hva aktørene i økonomien ønsker å holde av sedler og mynt for transaksjoner, samt i hvilken grad kontanter benyttes som investeringsobjekt (til verdioppbevaring).

Første januar 2002 innførte de 12 landene i EUs økonomiske og monetære union *euro* som kontant betalingsmiddel. Fra 1. mars 2002 ble euro eneste tvungne betalingsmiddel for de mer enn 300 millioner innbyggerne i disse landene. Dette betyr at man ikke lenger kan kreve å betale med kontanter i de nasjonale valutaene. I løpet av 2001 var det en betydelig innlevering av oppsamlede kontanter i nasjonale valutaer. Mest trolig som en følge av gjenoppbygging av disse kontantbeholdningene, økte verdien av kontanter i omløp i eurosone kraftig i løpet av 2002, se figur 2.1. Den omfattende prosessen med å få euro i sirkulasjon og samtidig trekke inn nasjonal valuta ble regnet som meget vellykket. Allerede ved utgangen av mars 2002 sto verdien av eurodenominerte sedler for 92 prosent av alle sedler i omløp. En undersøkelse fra EU-kommisjonen viser at 85 prosent av befolkningen i eurolandene fant overgangen til euro uproblematisk.

Enkelte av eurolandenes tidligere nasjonale valutaer, særlig tyske mark, ble i stor grad benyttet også utenfor euroområdet. Mellom desember 2001 og juni 2002 ble kontanter for 23 milliarder euro sendt ut av eurolandene, hvorav en betydelig andel til sentral- og østeuropeiske land. Innføringen av eurokontanter førte også til at bedrifter og individer utenfor eurolandene konverterte kontantbeholdninger i eurolandenes nasjonale valutaer til bankinnskudd i euro. Blant 28 undersøkte land økte bankinnskudd i euro med cirka 40 prosent i løpet av 2001, og innskuddene er for en stor del opprettholdt i 2002.

Det har vært stor oppmerksomhet knyttet til om innføringen av euro har bidratt til høyere priser. Effekten på det generelle prisnivå later imidlertid til å ha vært begrenset, og Eurostat anslår effekten fra introduksjonen av euro på konsumprisindeksen HICP (Harmonised Index of Consumer Prices) til mellom 0,0 og 0,2 prosentpoeng.

Figur 2.1 Kontanter i omløp i eurolandene. Milliarder euro

Kilde: ESB

2.2. Ett betalingsområde for euro

Innføringen av kontanter i euro har gitt et betalingsmiddel som fungerer på tvers av landegrensene i euroområdet. Det er imidlertid fortsatt ikke mulig å betale regninger eller overføre penger over grensene like effektivt som innen et land. Ulike tekniske løsninger og ulikt lovverk gjør at grensekryssende betalinger tar lengre tid, og har høyere kostnader enn tilsvarende innenlandske transaksjoner. I Norge er for eksempel prisene på grensekryssende betalinger mellom 10 og 100 ganger høyere enn for innenlandske betalingstjenester (se kapittel 5.6). Undersøkelser i EU har også vist at grensekryssende betalinger tar lang tid og er betydelig dyrere enn tilsvarende innenlandske betalinger. For å nå målet om et

felles europeisk marked med fri bevegelse av tjenester, varer, arbeidskraft og kapital, er etableringen av et effektivt system for betalinger mellom EU-landene helt sentralt.

”Euroland – Our Single Payment Area”

I 2002 samlet den europeiske banknæringen seg om et prosjekt som har som mål å redusere kostnadene ved grensekryssende betalingstjenester og skape et felles betalingsområde i euro. Prosjektet er kalt ”Euroland – Our Single Payment Area” (SEPA). SEPA innebærer utarbeiding av effektive betalingstjenester i euro, herunder debet- og kredittkort, kontantuttak og girotjenester. De strategiske retningslinjene for arbeidet med SEPA legges av European Payments Council (EPC). EPC består av representanter for de europeiske bankforeningene og enkeltbanker. Norsk banknæring er også representert i EPC. Parallelt med næringens arbeid for et effektivt betalingssystem i euro, arbeider EU-kommisjonen med et felles regelverk for betalingstjenester i det indre marked. I den sammenheng ga en arbeidsgruppe i mai 2002 ut et dokument som kartlegger behovet for et nytt regelverk og diskuterer forhold knyttet til utarbeidelsen av et felles regelverk.

Som et eksempel på en ny grensekryssende tjeneste, kan det nevnes at Visa EU i november 2002 offentliggjorde detaljene for en ny tjeneste kalt Visa Direct. Denne tjenesten skal gjøre det mulig for bankene å tilby sine kunder en enkel og kostnadseffektiv betalingstjeneste for transaksjoner mellom privatpersoner i ulike land. Tjenesten benytter infrastrukturen som allerede eksisterer for Visa-transaksjoner, og brukere kan få tilgang til tjenesten gjennom bruk av telefon, Internett, eller ved å oppsøke en bankfilial. Visa Norge tilbyr foreløpig ikke denne tjenesten.

EU-forordning for lavere priser på grensekryssende betalinger

En av drivkreftene bak næringens arbeid for å oppnå et mer effektivt betalingssystem har vært EUs forordning om grensekryssende betalinger i euro. Forordningen trådte i kraft 1. januar 2002 og har som målsetting å gi mer effektive betalinger innenfor EU, og dermed bidra til det indre markeds effektivitet og tiltro til euroen. For å oppnå dette fastsetter forordningen blant annet et prinsipp om at det ikke skal koste mer å overføre penger til en mottaker i et annet euroland enn det en tilsvarende innenlandsk betalingsoverføring koster. I juli 2002 ble forordningen gjort gjeldende for elektroniske transaksjoner som e-penger, korttransaksjoner og minibankuttak. Fra juli 2003 vil også girobetalinger omfattes.

Euroens andel av betalingstransaksjoner til og fra Norge har økt jevnt siden 1999. Statistikk fra Norges Bank viser at verdien av eurobetalinger ved utgangen av 2002 utgjorde

Rettsakter i EU

I EU finnes det flere rettslige instrumenter som går under samlebetegnelsen **rettsakter**. De viktigste er:

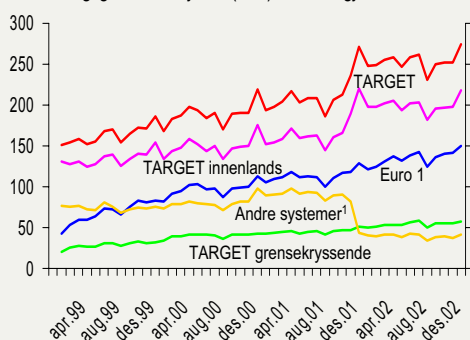
Forordninger er allmenngyldige og skal komme direkte til anvendelse i medlemsstatene.

Direktiver skal være bindende for medlemsstatene med hensyn til sin målsetting, men overlater for øvrig til nasjonale myndigheter å bestemme form og midler for gjennomføringen.

Vedtak kan sammenlignes med enkeltvedtak i norsk rett og er bindende etter sin ordlyd for alle de er rettet mot.

Rekommendasjoner og uttalelser er ikke bindende. Nasjonale myndigheter kan være forpliktet til å ta slike ikke-bindende rettsakter i betraktning når et saksfelt skal avgjøres eller innholdet i en felleskapsregel skal klarlegges.

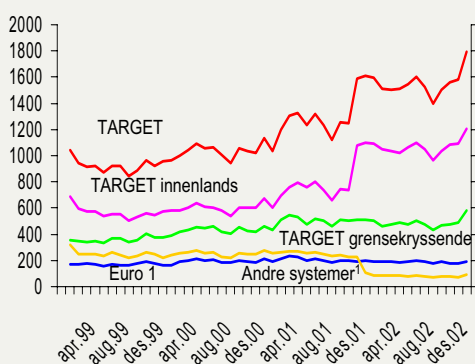
Figur 2.2 Avregnings- og oppgjørssystemer i euro.
Antall daglige transaksjoner (mill.), månedsgjennomsnitt

Kilde: ESB

¹⁾ EAF, PNS, SPI, POPS. Det tyske EAF inngår i TARGET fra november 2001.

Figur 2.3 Avregnings- og oppgjørssystemer i euro
Omsatt per dag (milliarder euro), månedsgjennomsnitt

Kilde: ESB

¹⁾ EAF, PNS, SEPI, POPS. Det tyske EAF inngår i TARGET fra november 2001.

Oppgjørssystemer for store transaksjoner i euro:

TARGET: EU-sentralbankenes felles sanntids bruttooppgjørssystem (RTGS). Etablert for å sikre en effektiv implementering av pengepolitikken i euroområdet.

Euro1: Privat eid og drevet multilateralt oppgjørssystem.

POPS: Pankkien On-line Pikasiirrot ja Sekitjærjestelmä – Finsk bilateralt nettoppgjørssystem.

PNS: Paris Net Settlement – Fransk nettoppgjørssystem

SPI: Servicio de pagos interbancarios – Spansk nettoppgjørssystem.

om lag 20 prosent av samtlige grensekryssende betalinger. EØS-avtalen regulerer forhold knyttet til det indre marked, og deler av regelverket for et felles betalingsområde for euro vil også være EØS relevant. Forordningen om grensekryssende betalinger i euro er funnet å være EØS-relevant og vil bli tatt inn i norsk lov. Norges Bank påpekte i brev til Finansdepartementet 6. mars 2002 at bankenes kostnader ved grensekryssende betalinger er høyere enn for tilsvarende innenlandske betalinger. Forordningens krav om like gebyrer bryter således med prinsippet om at priser på betalingstjenester bør reflektere kostnaden ved å tilby tjenesten.

Strategi for videreutvikling av TARGET

Et effektivt betalingssystem forutsetter en effektiv og sikker infrastruktur for avregning og oppgjør. EU-sentralbankenes felles bruttooppgjørssystem TARGET og bankenes eget system Euro1, som drives av Euro Banking Association (EBA), er eksempler på oppgjørssystemer for store eurobetalinger. Omsetningen i disse systemene og andre oppgjørssystemer for store eurotransaksjoner er vist i figur 2.2 og 2.3. TARGET består av 15 nasjonale systemer med oppgjør av enkelttransaksjoner i sanntid (RTGS). I oktober 2002 offentliggjorde den europeiske sentralbanken (ESB) den fremtidige strategien for utviklingen av TARGET. Målsettingen er å sikre (i) at TARGET bedre møter kundenes (det vil si bankenes) behov gjennom et harmonisert servicenivå, (ii) kostnadseffektiv produksjon av oppgjørstjenestene og (iii) at TARGET er i stand til å møte utfordringene knyttet til utvidelsen av EU og euroområdet. Prinsippet om de nasjonale sentralbankenes ansvar for kontoholdet mot bankene opprettholdes. Det vil imidlertid bli mulig for flere sentralbanker å bruke felles komponenter. Det vil derfor ikke lenger være nødvendig for hver nasjonale sentralbank å opprettholde et eget system. Servicenivået vil bli harmonisert gjennom en definert kjernetjeneste med en felles prisstruktur basert på kostnadene i systemet med lavest enhetskostnader. Det fremtidige TARGET vil ikke bli operativt før siste halvdel av dette tiåret.

Det er fortsatt et betydelig innslag av nasjonale løsninger for avregning og oppgjør av små og mellomstore betalinger i EU. Klarest kommer dette til uttrykk gjennom eksistensen av over 20 nasjonale avregningssystemer i EU-landene. Banknæringen i EU har gitt uttrykk for at de ønsker en alleuropeisk avregningssentral til erstatning for de mange nasjonale. Et mulig slikt alternativ er EBAs STEP2 initiativ. STEP2 er en felleseuropeisk avregningssentral for betalinger i euro. Etter planen vil STEP2 starte opp med en gruppe pilotbanker i april 2003. Fra starten av vil systemet være rettet inn mot effektiv håndtering av grensekryssende betalinger. For å oppnå et volum som gir enhetskostnader sammenlignbare med nasjonale systemer, vil STEP2 etter hvert også inkludere innenlandske transaksjoner.

EU utvides

Fra mai 2004 vil EU kunne få ti nye medlemmer. Ifølge medlemskapskriteriene må nye medlemmer demonstrere evne til å påta seg forpliktelsene som følger av medlemskap, herunder målene om økonomisk og monetær union. Dette betyr at de fremtidige medlemsstatene forventes å delta i ERM og gå over til euro når de tilfredsstillter kravene i stabilitetspakten. ESB publiserte i august 2002 en rapport som detaljert beskriver betalings- og oppgjørssystemet i søkerlandene. Gjennomgangen viser at betydelig restruktureringsarbeid har vært gjennomført og fortsatt pågår i disse landene. Dette er viktig for å sikre velfungerende betalingssystemer når landene blir en del av EU og senere også tar i bruk euro. Landene vil få tilbud om å knytte seg til TARGET når de blir medlemmer i EU. Figur 2.4 viser utbredelsen av ulike betalingsinstrumenter i søkerlandene. Enkelte land har høy kortbruk, mens det for andre land fortsatt er stor utbredelse av sjekk.

2.3. Internasjonalt arbeid for bedret effektivitet og redusert risiko

Internasjonale anbefalinger

Bank for International Settlements (BIS), ved komiteen *Committee on Payment and Settlement Systems (CPSS)*, publiserte i mars 2003 rapporten "Policy issues for central banks in retail payments". Med utgangspunkt i en gjennomgang av utviklingen i markedet for betalingstjenester, presenterer rapporten mål for myndighetenes arbeid med denne type betalingstjenester, herunder anbefalte minimumstiltak. Sentralbanker i forskjellige land har valgt ulike tilnærming til arbeidet med betalingstjenester. Norges Banks arbeid på dette området er imidlertid fullt ut i tråd med anbefalingene i rapporten. Sentralbankene i EU har også hatt fokus på behovet for standarder for effektivitet og sikkerhet i systemer for betalingstjenester. ESB la i juli 2002 fram et forslag som blant annet innebærer at seks av ti *Core Principles for Systemically Important Payment Systems* anbefales som basis for overvåking av slike systemer i euroområdet.

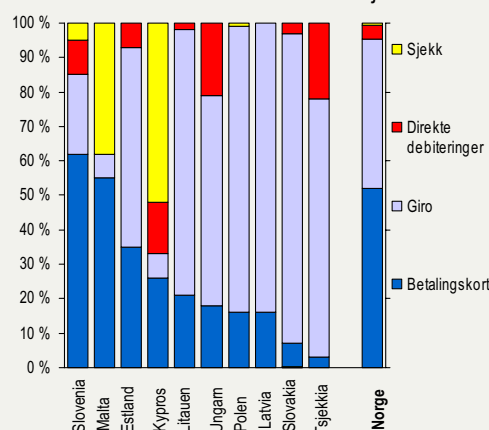
Effektivitets- og risikoforholdene i betalingssystemet er viktige for det finansielle systemets effektivitet og stabilitet og for den generelle tiltro til en valuta. Som et ledd i arbeidet for stabile finansielle systemer internasjonalt, introduserte IMF og Verdensbanken i 1999 et program for vurdering av finansiell sektor kalt *Financial Sector Assessment Program (FSAP)*. Ved en FSAP identifiseres sterke og svake sider av et lands finansielle system, herunder oppgjør- og betalingssystemene. I evalueringen benyttes *Core Principles for Systemically Important Payment Systems* fra BIS og anbefalinger for verdipapiroppgjørssystemer fra BIS/IOSCO

Tabell 2.2 Mulige nye EU-medlemmer
EU-kommisjonen anbefalte i desember 2002 å avslutte tiltredelsesforhandlingene med ti av søkerlandene. Forutsatt ratifikasjon av tiltredelsestraktaten i EU og søkerlandene, kan disse landene tiltre fra mai 2004.

	Innbyggere Mill. (2001)	BNP per innb. snitt EU15=100 (2000)	Kontanter som andel av BnP (2001)
Estland	1,4	40	7,3 %
Kypros	0,8	78	6,1 %
Latvia	2,4	31	10,4 %
Litauen	3,5	36	6,1 %
Malta	0,4	-	25,9 %
Polen	38,6	40	5,0 %
Slovakia	5,4	46	8,3 %
Slovenia	2,0	68	3,1 %
Tsjekia	10,3	56	8,5 %
Ungarn	10,2	51	7,0 %
EU 15	375	100	4,9 %

Kilde: Eurostat og ESB

Figur 2.4 Bruk av betalingsinstrumenter i søkerlandene. Andel av antall transaksjoner. 2001

Kilde: ESB og Norges Bank

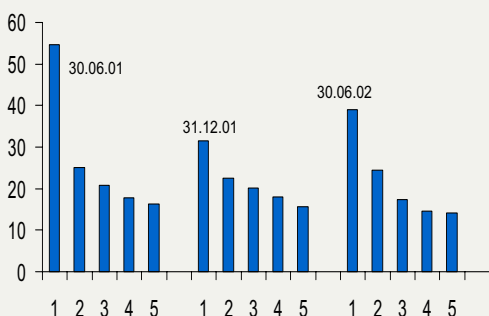
“Policy issues for central banks in retail payments”

Rapporten presenterer fire mål, inklusiv anbefalte minimumstiltak, for myndighetenes arbeid med betalings tjenester:

1. Adressere juridiske og reguleringsmessige hindringer for markedsutvikling og innovasjon.
 - Evaluere det juridiske og reguleringsmessige rammeverk og identifisere barrierer for forbedringer i effektivitet og sikkerhet.
 - Samarbeide med relevante parter for å sikre at rammeverket holder tritt med utviklingen og at barrierer fjernes.
2. Fremme et konkurransepreget marked.
 - Overvåke markedsutviklingen og adferd i markedet med hensyn til instrumenter og tjenester. Vurdere betydningen av utviklingen.
 - Samarbeide med relevante parter for å fremme et konkurransepreget marked.
3. Støtte utviklingen av effektive standarder og infrastruktur.
 - Overvåke utviklingen mht. standarder og infrastruktur og vurdere betydningen av utviklingen.
 - Samarbeide med relevante parter for å oppmuntre til forbedringer i standarder og infrastruktur.
4. Tilby effektive sentralbanktjenester for det aktuelle marked.
 - Evaluere og tilpasse tilbudet av oppgjørstjenester for å bidra til effektive og sikre resultater for markedet.
 - Være transparent i tilbudet av sentralbanktjenester.

Kilde: BIS/CPSS

Figur 2.5 Eksponeringer overfor de fem viktigste motpartene. Prosent av kjernekapitalen til ti banker

Kilde: Kredittilsynet og Norges Bank

(International Organization of Securities Commissions). BIS/IOSCO-anbefalingene ble i 2002 fulgt opp med en veiledning for hvordan et lands verdipapir oppgjørssystem bør gjennomgås og vurderes. Norges Bank har i samarbeid med Kredittilsynet startet en gjennomgang av det norske oppgjørssystemet for verdipapirer.

Erfaringer fra 11. september 2001

Konklusjonen fra amerikanske myndigheters gjennomgang etter terrorangrepene 11. september 2001 er at det finansielle system, herunder betalings- og oppgjørssystemene, greide seg relativt bra tross de store ødeleggelsene. Hendelsene viste imidlertid systemenes sårbarhet, særlig med hensyn til geografisk og markedsbasert konsentrasjon. Med utgangspunkt i erfaringene fra hendelsene har myndigheter og bransjeorganisasjoner i flere land satt økt fokus på operasjonell risiko og kriseberedskap. I 2002 presenterte sentralbanken og tilsynsmyndighetene i USA utkast til et sett med felles anbefalinger for å styrke finansielle markeds robusthet mot vidtrekkende regionale katastrofer. Anbefalingene gir retningslinjer for identifisering av kritiske aktiviteter, gjenopptakelse av aktiviteter, tilgang til ressurser i andre geografiske områder samt testing.

Financial Action Task Force (FATF) er en internasjonal organisasjon opprettet for å bekjempe hvitvasking av penger. FATF har utarbeidet 40 anbefalinger med konkrete tiltak, som anses som de internasjonale standarder på dette feltet. Norge har sluttet seg til FATF, og anbefalingene er implementert i norsk lov. Etter hendelsene i USA 11. september 2001 tok en rekke regjeringer til orde for å avdekke og forhindre misbruk av verdens finansielle systemer til finansiering av terrorisme. FATF vedtok i 2001 et sett med tilleggsanbefalinger for å hindre at terrorister og deres støttespillere får adgang til å benytte det finansielle system for finansiering av terrorvirksomhet. En av tilleggsanbefalingene fastsetter blant annet krav til hvilken informasjon om avsender og mottaker som skal følge betalingsoverføringer. Finansdepartementet har i 2002 utarbeidet et lovforslag som følger opp ulike internasjonale forpliktelser vedrørende hvitvasking og finansiering av terrorisme.²

2.4. Lavere risiko ved oppgjør av valutahandler

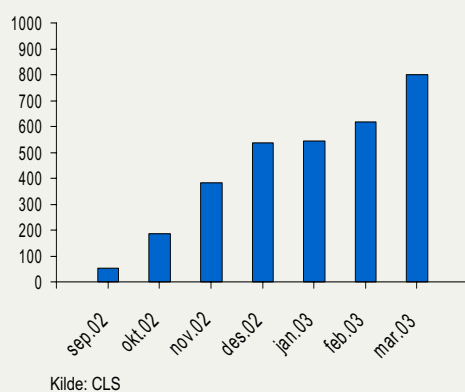
Nasjonale og internasjonale myndigheter har gjennom flere år hatt et sterkt fokus på bankenes risiko ved oppgjør av valutahandler. Kartlegging i Norge og i utlandet viser at bankenes eksponeringer i valutaoppgjøret overfor én enkelt motpart kan overstige bankens kjernekapital. Figur 2.5 viser et utvalg norske bankers eksponeringer overfor viktige motpartner i valutaoppgjørene. De største internasjonale

² Utkast til lov om forebyggende tiltak mot hvitvasking av utbytte og finansiering av terrorisme, jf. høringsnotat av 08.10.02.

valutabankene har fulgt opp dette ved å etablere valutaoppgjørssystemet Continuous Linked Settlement (CLS). Hovedprinsippet ved CLS er såkalt "payment versus payment" (PvP), der levering av solgt valuta bare finner sted hvis kjøpt valuta også blir mottatt. Deltakerbankene betaler sin del av forpliktelsen til CLS Bank, som sørger for oppgjør når begge parter har foretatt sine innbetalinger. Dersom det blir høy oppslutning om systemet, vil CLS kunne fjerne det meste av kredittrisikoen knyttet til bankenes valutaoppgjør.³ CLS ble satt i full drift den 14. oktober 2002 og erfaringene har hittil generelt vært gode. Ved ett tilfelle gjorde imidlertid operasjonelle problemer i CLS det umulig å gjøre opp alle transaksjoner som var sendt til oppgjør. Disse transaksjonene ble gjort opp dagen etter.

CLS eies av 67 banker fra 17 ulike land. DnB er eneste norske bank på eiersiden. Foreløpig deltar 49 av bankene, men de resterende eierne vil bli direkte eller indirekte deltakere i løpet av de nærmeste månedene. Banker som ikke har eierandeler i CLS vil også i økende grad delta i CLS med sine handler. I mars 2003 var den daglige omsetningen gjennom CLS på om lag 800 milliarder amerikanske dollar (figur 2.6). Omsetningen i CLS vil øke som følge av at nye valutaer etter hvert vil bli inkludert i CLS. Foreløpig blir de syv valutaene med størst omsetning gjort opp gjennom CLS, men i løpet av sommeren 2003 vil etter planen også de skandinaviske valutaene bli inkludert. Dette forventes å redusere valutaoppgjørskrisikoen i skandinaviske banker betydelig. Blant medlemsbankene som vil delta i oppgjøret av norske kroner i CLS, er Den norske Bank, Nordea, Danske Bank, Handelsbanken og SEB (Skandinaviska Enskilda Banken). Som et ledd i arbeidet med å inkludere de skandinaviske valutaene i CLS, har sentralbankene i Sverige, Danmark og Norge utarbeidet et system for å effektivisere overførsel av likviditet mellom disse valutaene. Løsningen kalles Scandinavian Cash Pool, og er basert på at en bank kan stille et særskilt innskudd i én sentralbank som sikkerhet for lån i en annen sentralbank.

Figur 2.6 Daglig omsetning i CLS siden oppstart. Milliarder USD

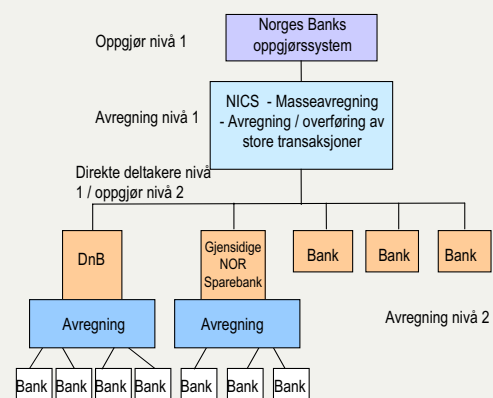

³ For mer informasjon om CLS, se Årsrapport om betalingsformidling 2001.

3 | Viktige hendelser nasjonalt

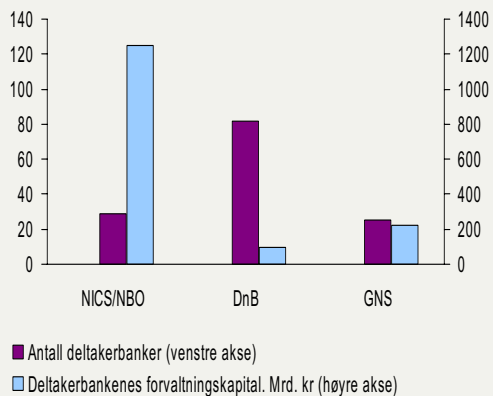
3.1. Generelt om utviklingen i infrastruktur og regelverk i Norge

Figur 3.1 Interbanksystemene i Norge

Kilde: Norges Bank

Figur 3.2 Norske oppgjørssystemer. Antall deltakerbanker og forvaltningskapital 2002

Kilde: Norges Bank

NBO: Ulike betalinger behandles i ulike undersystemer

- Store betalinger (over 100 millioner kroner) og særskilt merkede transaksjoner sendt på SWIFT-format gjøres opp enkeltvis i sanntid (brutto) i NBO. Alle banker har i prinsippet adgang til bruttooppgjør i Norges Bank.
- Mellomstore betalinger avregnes i NICS i den såkalte SWIFT-avregningen, der det foretas 4 oppgjør daglig. I disse oppgjørene er 20 banker direkte deltakere.
- Små transaksjoner, som for eksempel giro og minibanktransaksjoner, blir sendt til oppgjør via den såkalte NICS-masseavregningen, der 29 banker deltar direkte.
- Betalinger knyttet til verdipapir- og derivattransaksjoner går til oppgjør i Norges Bank via henholdsvis VPS (Verdipapirsentralen) og NOS (Norsk Oppgjørssentral). I verdipapiroppgjøret deltar 18 banker, mens 7 deltar i derivatoppgjørene. Bankene deltar dels for egen regning, dels ved å stille garantier for meglere.

Oppgjørssystemene i det norske betalingssystemet består av Norges Banks oppgjørssystem (NBO) og systemer for oppgjør i private oppgjør banker. Avregningssystemene omfatter bankenes fellessystem for interbankavregning (Norwegian Interbank Clearing System – NICS), avregning for de private oppgjørssystemene og avregning av verdipapirhandel og derivathandel i VPS og NOS. Oppbyggingen av interbanksystemene er illustrert i figur 3.1. Alle norske banker er med i NICS, og bankene velger selv om de vil gjøre opp over konto i Norges Bank eller i en privat oppgjør bank. De fleste mindre banker gjør opp sine posisjoner i en av de private oppgjør bankene, mens de større bankene gjør opp i NBO. Deltakelsen i ulike norske oppgjørssystemer, målt ved henholdsvis antall deltakerbanker og deltakerbankenes forvaltningskapital, er vist i figur 3.2. For mer om deltakelsen i de ulike systemene, se boks i marginen og kapittel 4.5.

Betalingsystemloven gir Norges Bank konsesjons- og tilsynsansvar for systemer for avregning og oppgjør av pengeoverføringer mellom banker. Lovens formål er å bidra til at systemene organiseres slik at hensynet til finansiell stabilitet blir ivaretatt. NICS, Den norske Bank og Gjensidige NOR Sparebank (GNS) ble tildelt konsesjon i 2001 og er underlagt tilsyn. Rettsvern for avtaler om avregning og oppgjør trer i kraft når Norges Bank har gitt melding til EFTAs overvåkningsorgan ESA om systemer som omfattes av loven. Konsesjonsinnehaverne skal årlig rapportere om deltakelse, omsetning og finansiell eksponering i interbanksystemet, samt teste avbrudds- og katastrofeløsninger. Etter driftsavbruddet i en av avregningssentralene høsten 2001, ble systemene pålagt å rapportere driftsavvik kvartalsvis. Avvikene skal graderes og det skal gjøres rede for tiltak for forbedringer. Foruten rapportering består tilsynet også av å følge opp systemenes plikt til å melde endringer av betydning for eier-, organisasjons- eller driftsforhold mv., i tillegg til møter og andre kontakter med operatørene om forhold ved konsesjonen.

Utkontraktering av Norges Banks oppgjørssystem (NBO)

Gjennom posteringer på bankenes konti utfører Norges Bank det endelige oppgjøret av fordrings- og gjeldsforhold som oppstår mellom bankene som følge av deres finansielle transaksjoner og deltakelse i betalingsformidlingen. Primære sentralbankfunksjoner som oppgjør bank er å tilby bankene oppgjør i et risikofritt betalingsmiddel, det vil si fordringer på Norges Bank, og å sikre at systemene er innrettet slik at tilgjengelig likviditet kan benyttes effektivt. I Norge skjer dette ved at sentralbanken tilbyr likviditet mot stille sikkerheter.

Norges Bank initierte i 2001 en kartlegging sammen med banknæringen for å vurdere utformingen av de tjenester avregnings- og oppgjørssystemet tilbyr de enkelte banker, og for å vurdere ansvarsforhold og arbeidsdeling mellom banknæringen og sentralbanken. Norges Bank og banknæringen er kommet til at ansvarsfordelingen mellom bankene og sentralbanken for funksjoner i oppgjørssystemet bør være om lag som tidligere. Det vil si at bankene fortsetter å ta ansvaret for avregningen og Norges Bank fortsetter å ta ansvaret for oppgjøret. Norges Banks ansvar for oppgjørene kan imidlertid ivaretas uten at banken selv står for den tekniske driften av systemet. Norges Bank forbereder nå en mulig utkontraktering av driften og utviklingen av oppgjørssystemet. Ved utgangen av 2002 ble aktuelle samarbeidspartnere invitert til å tilby drifts- og utviklingstjenester for oppgjørssystemet. Spørsmålet om utkontraktering vil etter planen være avklart innen utgangen av annet kvartal 2003.

Prisene i NBO justert

Norges Bank har siden 1. juli 2001 priset sine oppgjørstjenester i NBO. Prisstrukturen er tredelt, med en tilknytningsavgift for nye deltakere, faste månedsavgifter for deltakelse i systemet og i de enkelte nettooppgjørene, og en fast pris per transaksjon for å sende bruttotransaksjoner til Norges Bank. Norges Bank økte prisene med virkning fra 1. januar 2003. Prislisten er gjengitt i tabell 42 i kapittel 7. Vedtaket innebærer blant annet at de faste årsavgiftene knyttet til deltakelse i nettooppgjørene øker med 25 prosent, mens prisene på behandling av manuelle bruttotransaksjoner og for deltakelse i nettooppgjørene dobles. Ved innføring av priser i NBO hadde Norges Bank en kostnadsdekning som var lavere enn i de fleste andre sentralbanker. Den vedtatte prisøkningen øker kostnadsdekningen ved drift av NBO fra om lag 30 prosent til om lag 40 prosent, noe som er mer på linje med kostnadsdekningen i andre land.

Nytt verdipapiroppgjør

Ut fra hensynet til finansiell stabilitet ønsker Norges Bank å bidra til lav risiko og høy effektivitet også i verdipapiroppgjøret (VPO). Pengeposisjonene som oppstår etter avregning av verdipapirtransaksjoner i VPS (Verdipapirsentralen) gjøres opp i Norges Bank. Lov om registrering av finansielle instrumenter (verdipapirregist erloven), som trådte i kraft 1. januar 2003, hjemler blant annet fortløpende rettighetsovergang for verdipapirer. Det vil si at rettigheten og dermed eierskapet til et verdipapir kan endres flere ganger per dag. Den nye loven, kombinert med nye tekniske løsninger utarbeidet av VPS og Norges Bank, gjør det mulig med flere verdipapiroppgjør per dag. Ordningen med flere nettooppgjør ble innført 7. mars 2003, og innebærer i første omgang at Norges Bank vil foreta

oppgjør på bakgrunn av forutgående avregninger i VPS to ganger daglig (mot tidligere en gang per dag). Som i dag forutsetter begge oppgjørene at bankene har dekning for sine (og meglernes) eventuelle debetposisjoner. Dersom markedsutviklingen eller andre hensyn skulle tilsi det, kan antall daglige oppgjør utvides.

I den nye løsningen er det innført såkalte pengegrenser i avregningen. Tidligere kontrollerte VPS at selger hadde de verdipapirene som skulle selges, mens Norges Bank sjekket at kjøper hadde penger. Med den nye løsningen skal VPS kontrollere papir- og pengedekningen samtidig. Dette innebærer at avregningsresultatet kun skal inneholde handler som er sikret å bli gjort opp, det vil si der selger har verdipapirene på konto og kjøper har pengedekning for sin nettoposisjon. En slik løsning skal fjerne situasjoner der et oppgjør må reverseres fordi en deltaker mangler dekning for sin pengeposisjon i verdipapiroppjøret.

Konkurransesituasjonen i betalingssystemet

Konkurransetilsynets rapport "Konkurransesituasjonen i finansmarkedene" konkluderer med at konkurransen mellom bankene ser ut til å fungere tilfredsstillende. Det påpekes imidlertid at markedene for ulike betalingstjenester oppleves som uoversiktlige for mange. Ett mulig tiltak som nevnes for å bedre oversiktligheten, er at bankkundene på bankenes hjemmesider kan få mulighet til å definere egne produktpakker og få en pris på denne pakken. I Konkurransetilsynets rapport påpekes også at prisen for tilgang til bankenes fellessystemer kan virke etableringshindrende. Disse reglene er utarbeidet av Finansnæringens Hovedorganisasjon (FNH) og Sparebankforeningen. Samarbeidet om reglene krever dispensasjon fra konkurranseloven. Konkurransetilsynet har gitt slik dispensasjon fordi samarbeidet ble ansett for å gi større fordeler for samfunnet enn om bankene skulle konkurrere på dette feltet. Skandiabanken har klaget til Konkurransetilsynet og bedt om at reglene for beregning av pris for tilgang til bankenes fellessystemer blir vurdert på nytt.

På grunnlag av en klage fra POS System, forbød Konkurransetilsynet 28. mars 2003 en avtale inngått mellom Finansnæringens Hovedorganisasjon, Sparebankforeningen og Bankenes Betalingssentral (BBS). Avtalen inneholder klausuler som binder bankene til å bruke BBS for innsamling av korttransaksjonsdata fra butikkene. Konkurransetilsynets vedtak innebærer at bankene vil stå fritt til å velge den tjenesteleverandøren de ønsker for innsamling av slike transaksjonsdata. Vedtaket pålegger ingen banker å velge en annen leverandør enn den de har i dag, og vedtaket hindrer heller ikke bankene i å samarbeide om innkjøp av innsamlingstjenester.

Tilgangspris til bankenes felles systemer

Bankenes tilgangspris til bankenes felles systemer for kortbruk er et toprissystem. Innledningsvis må banken betale en inngangspris ved tilknytningspunktet på om lag 2,5 prosent av bankens ansvarlige kapital eller 2 millioner kroner, avhengig av om det er en liten eller stor bank. Banker som øker sin ansvarlige kapital i løpet av de fem første årene og/eller har en kortbase på mer enn 17 500 kort to år etter tilgang, må betale tilleggsavgifter.

Beredskap i finansiell sektor

Den operasjonelle risikoen i betalingssystemer har fått økt oppmerksomhet både i Norge og i utlandet. Dette har blant annet sammenheng med at finansiell sektor i økende grad benytter IT-baserte løsninger der operasjonelle problemer lett vil kunne få store ringvirkninger. I Norge har beredskapsapparatet i finansiell sektor de siste årene blitt tilpasset de sårbarhetsforholdene som et moderne betalingssystem innebærer. Beredskapsutvalget for finansiell infrastruktur (BFI) er et felles samordningsorgan for sentrale aktører i finansiell sektor. BFI har i 2002 blant annet drøftet spørsmål knyttet til driftsstabilitet og sårbarhet i finansiell infrastruktur. Erfaringer fra avvikssituasjoner og beredskapsøvelser i finansiell sektor er gjennomgått, og samarbeidet mellom sentrale aktører om jevnlig felles beredskapsøvelser er videreført.

Sentralbanker og tilsynsmyndigheter i de nordiske landene samarbeider for å ivareta beredskapsmessige hensyn i forhold til banker som er aktive i flere nordiske land. Som et ledd i dette samarbeidet ble det i 2002 i fellesskap mellom de nordiske sentralbankene og tilsynsmyndighetene foretatt en nærmere gjennomgang av gjeldende prosedyrer og regelverk på dette området.

Elektroniske penger

Elektroniske penger har hatt en relativt begrenset utbredelse i de fleste land, også i Norge. E-penger kan imidlertid tenkes å gradvis erstatte kontanter ved betalinger av småbeløp. Sentralbankenes interesse for dette området knytter seg til mulige effekter på pengepolitikken og sentralbankens ansvar for et effektivt betalingssystem. E-penger er ment å brukes ved elektroniske betalinger av begrensede beløp, og de er et betalingsmiddel som ikke er tilknyttet bankkonto i betalingsøyeblikket. Lov om e-pengeforetak ble vedtatt av Stortinget 13. desember 2002 og vil iverksette bestemmelsene i EUs to direktiver om e-penger fra 2000, 2000/46/EF og 2000/28/EF. Loven gjelder foretak som utsteder betalingsmidler i form av elektroniske penger (e-pengeforetak), med unntak av banker og andre kredittinstitusjoner. Loven fastsetter at Kredittilsynet skal føre tilsyn med e-pengeforetak.

Innenfor sentralbanksystemet i euroområdet er det etablert et sett med generelle krav til e-pengesystemer som fungerer som basis for nasjonalbankenes overvåking av slike systemer. I mars 2002 la sentralbankene i EU fram en rapport som blant annet ga retningslinjer om sikkerhet i slike systemer. Videre ga ESB i november 2002 ut en rapport som diskuterer sentralbankenes rolle med hensyn til elektroniske betalingsinstrumenter for netthandel.

Beredskapsutvalget for finansiell infrastruktur (BFI)

BFI er et felles samordningsorgan for beredskapsspørsmål mellom sentrale aktører i finansiell sektor. BFI ble etablert i oktober 2000. Utvalget har ledelse og sekretariat i Norges Bank og deltakelse fra myndighetsorganer og sentrale aktører i finansiell sektor. Utvalgets hovedoppgaver er:

- i) å komme fram til og koordinere tiltak for å forebygge og løse krisesituasjoner som kan resultere i store forstyrrelser i den finansielle infrastrukturen, og
- ii) forestå nødvendig koordinering av beredskapssaker i finansiell sektor, bl.a. innenfor sivil beredskapssystem.

Hoveddelen av arbeidet i BFI er å koordinere informasjon og tiltak mellom sentrale aktører, mens hver enkelt institusjon selv har ansvaret for å gjennomføre beredskapstiltak i egen virksomhet.

Elektroniske penger

Med elektroniske penger menes en pengeverdi representert ved en fordring på utstederen som

1. er lagret på et elektronisk medium,
2. er utstedt etter mottak av midler, og
3. er anerkjent som betalingsmiddel av andre foretak enn utstederen.

Mediet kan for eksempel være et kort med en elektronisk brikke/chip eller minnet på harddisken på en datamaskin.

Kilde: Lov om e-pengeforetak

Planer og status for smartkort

De største norske bankene har igangsatt et samarbeid om utvikling og utprøving av smartkort med BBS som koordinator. Smartkort antas over tid å erstatte dagens debet- og kredittkort med magnetstripe. Et smartkort er likt dagens debet- og kredittkort, men har en integrert chip på overflaten av kortet. Chipen lagrer informasjon, som i magnetstripen på vanlige betalingskort, men kan også inneholde mer informasjon, og er sikker mot kopiering. Innføringen av smartkort vil således øke sikkerheten ved kortbetalinger ytterligere. Det er særlig to funksjoner det er aktuelt å inkludere i et slikt kort. Den første er chipbasert debet- og kredittkort basert på den internasjonale EMV-standarden (EuroCard, MasterCard og VISA). Den andre funksjonen er e-pengekort, der et beløp lastes ned på kortets minne. Dette beløpet kan så benyttes til betaling. Innføring av smartkort i Norge krever en oppgradering av betalingsautomatene i landet. Det er ikke lagt en endelig tidsplan for denne oppgraderingen.

3.2. Sikkerhet i betalingssystemet⁴

Effektiviteten til et betalingssystem avhenger av hvor hurtig, rimelig og sikkert betalinger kan gjennomføres. Hvordan kravet til sikkerhet kan ivaretas, avhenger av egenskapene ved de betalingsmidler og betalingsinstrumenter som benyttes. Det norske betalingssystemet kjennetegnes av høy grad av sikkerhet og et lavt nivå på misbruk og svindel i internasjonalt perspektiv. De fleste saker som angår misbruk og svindel, avklares direkte mellom bank og kunde eller i Bankklagenemnda. Et mindretall av sakene avgjøres i rettsystemet.

Kontanter

Norges Bank har ansvaret for å utstede sedler og mynt. For at kontanter skal fungere som et effektivt og sikkert betalingsmiddel, er det nødvendig at aktørene har tillit til dem, at de har egenskaper som er tilpasset behovene og at de er tilgjengelige. All kontantbehandling må også skje effektivt. Tillit innebærer at brukerne ikke er i tvil om at kontantene representerer fordringer på sentralbanken. Norges Bank har ansvaret for at sedlene produseres slik at de er vanskelige å etterligne, at de har kjennetegn som gir gode muligheter til å skille ekte sedler fra falske, og bidra til at disse kjennetegnene er godt kjent. For å forebygge forfalskning videreutvikles sedlene i takt med den teknologiske utviklingen.

⁴ Ifølge lov om betalingssystemer m.v. skal systemer for betalingstjenester innrettes og drives i samsvar med lovens formål om sikkerhet og effektivitet. Kredittilsynet kan gi nærmere regler om standardisering av avtaler, vilkår, tekniske forhold m.v. for systemer for betalingstjenester.

Bankklagenemnda

Bankklagenemnda behandler tvister mellom forbruker og bank. Behandlingen i Bankklagenemnda er gebyrfri.

Bankklagenemnda er etablert av Finansnæringens Hovedorganisasjon, Sparebankforeningen i Norge, Finansieringsselskapenes Forening, Verdipapirfondenes Forening og Forbrukerrådet. Bankklagenemndas vedtekter er godkjent ved kongelig resolusjon av 19. mai 2000.

I 2002 mottok nemnda 760 skriftlige klagesaker. 65 prosent av sakene handlet om misbruk av betalingskort. Paragraf 37 i finansavtaleloven pålegger finansinstitusjonene prosessbyrden i saker om misbruk av kort.

Sikkerhetslementer

Flere sikkerhetslementer i sedlene utstedt av Norges Bank kan kontrolleres uten tekniske hjelpemidler. Alle norske sedler er trykt på bomullspapir, som ved berøring kan skilles fra vanlig papir. Portrettet og andre elementer på forsiden av seddelen er trykket med kobbertrykk, som gir et følbart relieff. De nye 100- og 200-kronesedlene har i likhet med 500- og 1000-kronesedlene en holografisk metallisk stripe som gir et varierende fargespill avhengig av synsvinkel. Den nye 100-kroneseddelen ble satt i omløp 25. mars 2003. Andre sikkerhetslementer som benyttes, er vannmerke, sikkerhetsstråd, perlemorseffekt og et såkalt gjennomlysingsregister. Ved hjelp av ultrafiolett lys kan man også (for visse sedler) kontrollere spesielle symboler.⁵ For å forebygge forfalskninger er det utarbeidet regler om gjengivelse av kontanter, slik at gjengivelser ikke skal kunne forveksles med gyldige betalingsmidler.

Omfanget av forfalskninger

Utbredelsen av fargekopimaskiner, PC-scannere og printere førte på slutten av nittitallet og begynnelsen av dette tiåret til en økning i antall beslaglagte falske sedler. I 2002 har imidlertid omfanget av forfalskninger blitt til dels betydelig redusert (figur 3.3). Med i gjennomsnitt 98,3 millioner sedler i omløp, utgjorde seddelforfalskningen i 2002 cirka 19 forfalskede sedler per 1 million sedler. For å motvirke forfalskninger har Norges Bank oppgradert seddelrekken, og det er registrert minimalt med forfalskninger av de siste utgavene av 200-, 500- og 1000-kronesedlene. Dette viser at de metalliske elementene har hatt effekt. I forbindelse med introduksjonen av euro i 2002 falt omfanget av seddelforfalskninger i eurolandene til under en fjerdedel av det samlede omfang i de nasjonale valutaene året før. Samlet seddelforfalskning i euro utgjorde om lag 20 forfalskede sedler per 1 million. 50-euroeddelen står for over 80 prosent av forfalskningene.

Betalingskort

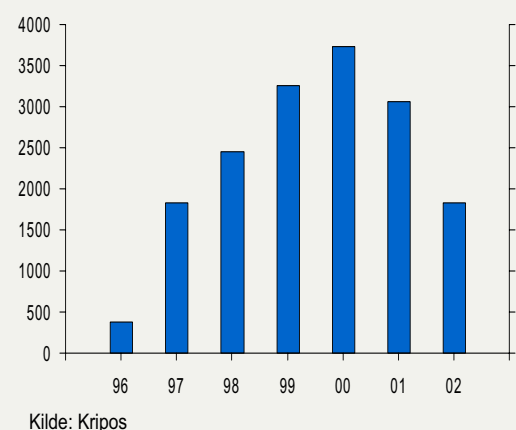
Blant ikke-kontante betalingsmidler er bruk av betalingskort den foretrukne betalingsmåten på salgssted i Norge. Betalingskort nyter stor tillit som betalingsinstrument blant publikum. Tilliten er basert på publikums erfaringer, bankenes forsikringer om at kortene alltid kan benyttes, at betalingen gjennomføres øyeblikkelig og at kortinnehaveren ikke utsettes for svindel eller misbruk. Brukervennligheten med tilgangsmuligheter og sikkerhet er avgjørende for populariteten.

Sikkerhetslementer

De fleste kortene som brukes i Norge, er basert på magnetstripe med on-line PIN-kode-autorisasjon. Ved bruk av disse elementene identifiseres både kort og kunde ved

⁵ Detaljert informasjon om sikkerhetslementene finnes i særskilte brosjyrer fra Norges Bank og på www.norges-bank.no

Figur 3.3 Antall beslaglagte falske sedler

Informasjon i magnetstripen

Kortenes magnetstripe er den samme på alle kort. Den består av tre spor som inneholder ulik informasjon.

- Spor 1 inneholder et kortnummer og kortholders navn. Dette sporet benyttes ikke i det norske BankAxept-systemet.
- I spor 2 ligger informasjon som bankene kan benytte for å belaste konto eller data til internasjonal bruk som kan kobles til internasjonale samarbeidspartnere (som VISA eller Europay).
- I spor 3 ligger informasjon som gir tilgang på bankkontodetaljer slik at kortet kan benyttes som et debetkort. De fleste BankAxept-transaksjonene går i spor 3, et mindretall går i spor 2.

betalingen. Dette gir høy grad av sikkerhet, og dermed lite svindel og misbruk av kort i Norge sammenlignet med andre land. PIN (Personlig IdentifikasjonsNummer) er en firesifret kode. PIN-koden genereres av kortutstedende bank, og er en hemmelig og personlig kode. Koden kan ikke genereres fra informasjonen i magnetstripen. Brukeren skal lære koden og ikke oppbevare kort og kode sammen.

Kortets fysiske utforming er standardisert. Bransjen forholder seg til en standard som omfatter kortets størrelse, fysiske egenskaper, plassering av magnetstripe og eventuell hevet skrift med navn, kortnummer og utløpsdato. Den

Boks 3.1: Standarder

Med standarder menes regler eller retningslinjer som styrer adferd, teknologi og samhandlinger innenfor et gitt område. En standard innenfor et forretningsområde kalles forretningsstandard. Når en forretningsstandard blir implementert på et teknisk nivå, kalles den en teknisk standard. Når to eller flere standarder blir brukt sammen, sier vi at standardene er kompatible. Standarder forandrer konkurranse om et marked til konkurranse innen et marked ved at rammebetingelsene blir likere for konkurrenter innenfor markedet. Standarder kan bli implementert på tre ulike måter: via markedsplassen, gjennom samarbeid eller initiert av myndighetene.

Standarder er spesielt viktige og nyttige i markeder der det eksisterer nettverkseksternaliteter. Nettverkseksternaliteter oppstår i forbindelse med såkalte nettverksgoder, som er produkter eller tjenester der nytten til en bruker øker med antallet brukere av godet. Betalingssystemer er et eksempel på et nettverksgode. En fordel med å bruke standarder er at markedet blir større og mer transparent for brukerne. I tillegg vil konkurransen generelt øke. Videre vil innføring av standarder gi økt stabilitet i produksjonsprosessene og redusert teknologisk risiko for brukerne. Ulemper ved bruk av standarder er at det kan oppstå manglende insentiver til nyskapning. Etablerte standarder kan hindre teknologiske nyvinninger og annen utvikling som kan være nødvendig for å fremskaffe mer effektive systemer.

I forhold til betalingssystemer vil standardiseringen typisk ha tre dimensjoner: betalingstype, betalingsinstrument og prosesseringssyklus. Når det gjelder betalingstype, skiller man ofte mellom store og små betalinger, eventuelt mellom interbankbetalinger og betalinger på vegne av kunder. Betalingsinstrumenter kan eksempelvis være ulike girotyper og kort. Bankkort er et eksempel på hvor viktig standardisering er for å oppnå sikre og effektive betalingssystemer. Norske bankkort er magnetstripekort basert på internasjonale standarder. Det samordnede kortsystemet i Norge innebærer at alle kort som er utstedt av en bank og som omfattes av det felles regelverket, kan benyttes i alle betalingsterminaler og/eller minibanker som inngår i samordningen. En prosesseringssyklus består av en transaksjon mellom kunde og forretning med tilhørende meldinger fra kunde til kundens bank, mellom kundens bank og forretningens bank og mellom forretningen og forretningens bank. Hvis betalingene er grensekryssende krever en effektiv transaksjonsprosess at man enes om standarder også på tvers av landegrenser. SWIFT er et eksempel på en internasjonal meldingsstandard, samtidig som SWIFT også er et nettverk for informasjonsutveksling.

I Norge benyttes internasjonale standarder og regler for utveksling av betalingstransaksjoner med mindre særskilte forhold tilsier noe annet. Standardene er implementert gjennom avtaler mellom bankforeningene og BBS. Hver enkelt bank er også part. Bankenes Standardiseringskontor (BSK) har som formål å ivareta forvaltningsoppgaver knyttet til betalings- og informasjonsformidling i bankenes infrastruktur. BSK ble opprettet av bankforeningene i 1992. BSK har ansvar for å etablere, vedlikeholde og videreutvikle norske bankstandarder til bruk i den felles infrastruktur. Standardene lages innenfor rammer gitt ved overordnede beslutninger og er styrende for de operasjonelle miljøer som har ansvaret for de daglige driftsmessige forhold. BSK kan opprette og administrere fellesprosjekter som angår bankenes infrastruktur som helhet.

standardiserte utformingen bidrar til å øke sikkerheten ved at det er enkelt å identifisere kortet som verdigjenstand. Når kortet benyttes i en betalingsterminal eller en minibank, krypteres PIN og magnetstripeinformasjon. Den krypterte informasjonen sendes til kortinnehavers bank for bekreftelser og beløpsreservering før melding om godkjenning (eller ikke godkjenning) av beløpet sendes til terminalinnehaver. Krypteringen regnes som meget sikker, det er ikke registrert tilfeller av at den har vært brutt. Ved bruk av kortet utføres en rekke kontroller, blant annet kortets gyldighet og format, om kortet er sperret, om PIN-koden er korrekt, om beløpsgrensene for kortet er overskredet, om beløpet er tilgjengelig på konto eller som kreditt og om kortet er kopiert eller forfalsket. Kontrollene reduserer mulighetene for misbruk og svindel.

Misbruk

Sammenlignet med andre land er misbruk av kort lite utbredt i Norge. Den store majoriteten av transaksjoner utføres i den norske BankAxept-løsningen, og disse transaksjonene kontrolleres online med identifikasjonsbekreftelse ved PIN-kode. Dette er en svært sikker måte å bruke betalingskort på, og disse kortene misbrukes i liten grad.

For betalingskort utstedt av de internasjonale kortselskapene er ikke PIN-kode den vanlige identifikasjonsløsningen.⁶ Ved bruk av disse kortene er det vanlig at kortets innehaver signerer kvitteringen når kortet benyttes. Ved kontantuttak i minibank må imidlertid koden benyttes. Kort som signeres manuelt er mer utsatt for misbruk enn BankAxept-løsningen. Allikevel er nivået på svindel og misbruk lavere i Norge enn i andre land. Dette gir seg blant annet utslag i at norske kortinnehavere oftere utsettes for svindelforsøk når kortene benyttes i utlandet enn når de benyttes i Norge.

Kort kan bli misbrukt på flere måter. Vanlige former for misbruk er tyveri av kort eller at kortet blir kopiert. Kopiering av magnetstripen er et problem som kortselskapene løser ved å introdusere chipkort innen 2005, da chip er vanskeligere å kopiere enn magnetstripe. Det er også mulig å kopiere den hevede teksten på kortet, men denne formen for misbruk er fallende.

Hvis uvedkommende har benyttet kortet med PIN-kode, skyldes dette ofte kortinnehavers uaktsomhet ved oppbevaring og bruk av kode. Mange av tilfellene med misbruk av kort er basert på kortet kombinert med en forfalsket, håndskrevet signatur (BankAxept-løsningen kan ikke utsettes for dette så lenge terminalene er online). Signaturen bør kontrolleres mot annen identifikasjon, men ikke alle brukersteder utfører denne kontrollen. Det kan videre skje at kort blir stjålet i postgangen, og misbrukes før kortets innehaver har mottatt kortet.

⁶ Norske Visa-kort er vanligvis debetkort, og kortinnehaveren identifiserer seg ved hjelp av PIN-kode.

Finansavtalelovens § 35. Misbruk av betalingskort

- (1) Kontohaveren svarer med inntil kr 800 for tap som skyldes andres urettmessige bruk av betalingskort når tilhørende personlig kode eller annen lignende sikkerhetsprosedyre er brukt.
- (2) Kontohaveren svarer med inntil kr 8.000 for tap som skyldes andres urettmessige bruk av betalingskort dersom
 - a) kontohaveren eller noen betalingskortet er overlatt til, ved grov uaktsomhet har muliggjort misbruket, eller
 - b) misbruket er muliggjort fordi kontohaveren eller noen betalingskortet er overlatt til, har unnlatt å underrette institusjonen snarest mulig etter å ha fått kjennskap til at betalingskortet er kommet bort eller innen rimelig tid etter at dette burde vært oppdaget.
- (3) Er misbruk av elektronisk betalingskort skjedd innenlands, kan ansvaret etter annet ledd ikke overskride de belastningsgrenser som gjelder for den eller de bruksmåter som er benyttet.
- (4) Begrensningene i annet og tredje ledd gjelder ikke dersom kontohaveren eller noen kortet er overlatt til, forsettlig har muliggjort bruken av kortet. Begrensningene gjelder heller ikke for tap som er oppstått som følge av at kontohaveren eller noen kortet er overlatt til, har unnlatt å underrette institusjonen snarest mulig etter å ha fått kjennskap til irregulær bruk av kortet.
- (5) § 34 tredje og fjerde ledd gjelder tilsvarende for kontohaverens ansvar etter paragrafen her.

Kort kan også være utgangspunkt for misbruk fra kortinnehavers side. Overtrekk der kunden vedkjenner seg transaksjonen og gjør opp for kreditten er ikke misbruk, men dette skjer ikke alltid. Hvert år registreres en del tilfeller der kortets innehaver overskrider beløpsgrensene som ligger i kortet. Kortinnehavers forpliktelser og erstatningsansvar er regulert i finansavtalelovens § 34 og § 35.

Giro

I tillegg til kontanter og kort, er ulike girotjenester de mest brukte betalingsinstrumentene i Norge. Av hensyn til tilliten til instrumentene er det viktig at sikkerhetsaspektene ivaretas. For at kundene skal ta i bruk nye effektive betalingstjenester, må de føle seg forvissnet om at sikkerheten er tilfredsstillende.

Brevgiro er et enkelt produkt for betaling av regninger. Forbrukerne signerer en egen følgeseddel og sender denne sammen med giroblankettene direkte til BBS, som registrerer giroene og avregner beløpene med bankene. Produktet inneholder flere sikkerhetslementer for å forhindre misbruk, både ved elementer i følgeseddelen og ved signaturkontroll.

AvtaleGiro er en tjeneste for automatisk betaling av faste regninger. Med AvtaleGiro besørger banken at regningene betales direkte fra konto på forfallsdato. Betaler tegner først en avtale med sin bank om bruk av AvtaleGiro knyttet til en spesifikk konto. Denne avtalen kan deretter tilknyttes ett eller flere faste betalingsoppdrag. Alle oppdrag fra betalingsmottaker blir kontrollert, herunder at de kommer fra rett mottaker. Slik sikres at betalingen er dekket av avtalen som er inngått mellom betaler og mottaker. Betaler varsles alltid om kommende betalinger⁷ og har mulighet til å spørre på enhver betaling som forfaller innen syv dager fram i tid. Betaler har også mulighet til å stoppe en betaling. Som for Brevgiro er det dekningskontroll mot betalers konto.

Direkte Remittering er en elektronisk regningsbetalingstjeneste for bedrifters utbetalinger. Alle betalingstransaksjonene blir sendt til BBS over lukket linje. Det viktigste sikkerhetslementet i forbindelse med slike transaksjoner er autentisering av avsender.

eGiro er et betalings- og informasjonskonsept som gir bedrifter mulighet til å sende og motta alle typer betalingstransaksjoner elektronisk. eGiro er en åpen løsning som fungerer på tvers av bankene i Norge. Sikkerheten er ivaretatt ved at en elektronisk signatur genereres og vedlegges alle meldinger som utveksles mellom partene. Den elektroniske signaturen er basert på at avsender og mottaker har forskjellige nøkler.

⁷ Dette gjelder ikke for betalinger mellom bedrifter. Produktet heter da Autogiro.

Via **nettbank** kan en betaler generere alminnelige elektroniske giroer og avtalegiroer. Ulike sikkerhetslementer eksisterer for å sikre kommunikasjonen over Internett og autentisering av bruker. Generelt krypteres all informasjon slik at den ikke kan leses av uvedkommende. Brukerautentisering kan skje ved hjelp av tradisjonelle metoder som kodeark og nøkkelgenerator, eller ved hjelp av moderne metoder som elektronisk signatur og smartkort. De norske bankene har i felleskap arbeidet med en løsning kalt BankID, som blant annet kan brukes til elektronisk legitimasjon og signatur i åpne, elektroniske nett. Autentisering, det vil si bruk og kontroll av en elektronisk legitimasjon, kan gjøres ved pålogging til nettbank og andre netjtjenester. Bruk av BankID som elektronisk legitimasjon på Internett kan sammenlignes med bruk av bankkort som tradisjonell legitimasjon. BankID gir en gjensidig autentisering av begge parter som deltar i kommunikasjonen. BankID vil utstedes av bankene i Norge, og i andre kvartal 2002 startet fem større banker og bankgrupperinger integrasjon, test og teknisk pilot for BankID i egne tjenester. De første bankene venter å starte opp med BankID i løpet av 2003.

Sjekk

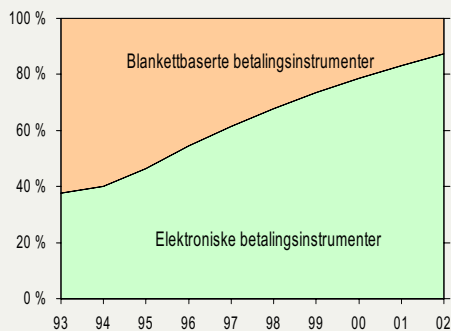
Sjekk er et lovregulert betalingsmiddel. Ved bruk av sjekk er risikoen fordelt på betaler, betalingsmottaker og bank. Sjekkinnehaveren må ved bruk fremvise et legitimasjonskort med signatur og skrive en egen kode bestående av både bokstaver og tall. Signaturen sjekkes av den som mottar sjekken. Dersom sjekken godkjennes, belastes konto og transaksjonen gjennomføres.

Elektronisk signatur

Med elektronisk signatur menes en personlig identifikasjon på elektronisk form. Elektronisk signatur kan benyttes for å undertegne en elektronisk transaksjon, melding eller dokument.

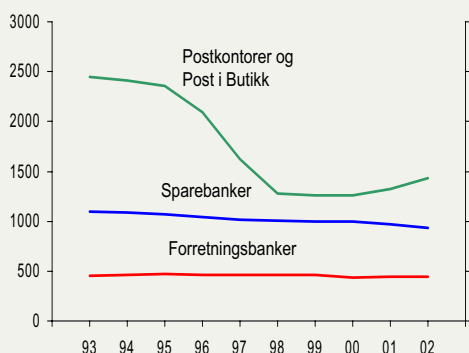
4 | Utviklingstrekk⁸

Figur 4.1 Bruk av manuelle og elektroniske betalingsinstrumenter 1993-2002. Transaksjoner i prosent

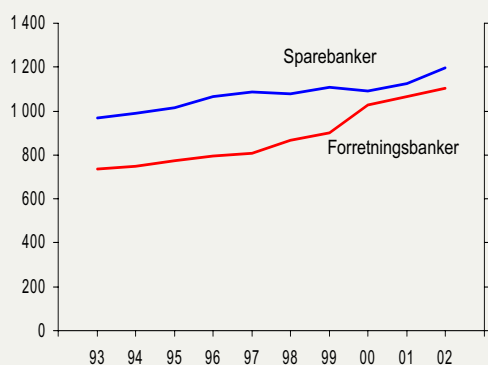
Kilde: Norges Bank

Figur 4.2 Antall bank- og postfilialer 1993-2002

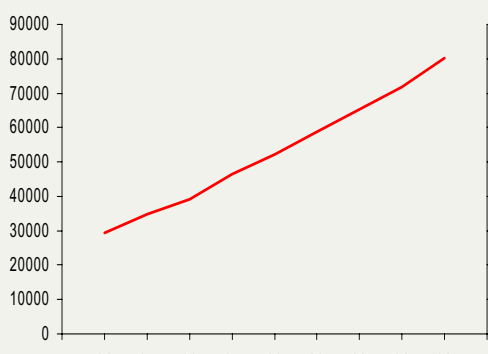
Kilde: Norges Bank

Figur 4.3 Antall minibanker 1993-2002

Kilde: Norges Bank

Figur 4.4 Antall betalingsterminaler 1994-2002

Kilde: Norges Bank

I tråd med utviklingen fra tidligere år fortsatte den sterke veksten for elektroniske transaksjoner i 2002. Så vel antall avtaler for banktjenester på Internett, som antall giroer betalt over Internett økte kraftig. Det utplasseres nye betalingsterminaler og dette bidrar fortsatt til markert vekst i bruken av betalingskort. Veksten i elektronisk baserte tjenester gir redusert bruk av blankettbaserte tjenester. Verdien av sedler og mynt i omløp falt i 2002 og utgjør en stadig mindre andel av verdien av betalingsmidler publikum disponerer. I dette kapitlet omtales hovedtrekkene i utviklingen. Detaljerte opplysninger finnes i tabellene i kapittel 7.

4.1. Kontanter

Flere faktorer bidrar til å forklare utviklingen i kontantbeholdningen og hvordan kontantene brukes. Etterspørselen etter sedler og mynt til transaksjonsformål påvirkes blant annet av utviklingen i husholdningenes konsum, av kostnader knyttet til anskaffelse av kontanter, og av kostnader knyttet til bruk av konkurrerende betalingsmidler. Nye betalingsløsninger og andre teknologiske endringer i betalingssystemet har også virkning på etterspørselen etter kontanter til transaksjonsformål. Oppbevaring av formue i form av kontanter er påvirket blant annet av utviklingen i inflasjons- og rentenivået. Skatteunndragelse og kriminell aktivitet krever sannsynligvis også store kontantbeholdninger.

Tilgang til kontanter

Det var 145 banker og 8 filialer av utenlandske banker i Norge ved utgangen av 2002. Figur 4.2 viser utviklingen i antall filialer og ekspedisjonssteder som tilbyr kontanter over skranke i Norge. Omorganiseringen av Posten førte til et betydelig fall i antallet ekspedisjonssteder i perioden 1995 – 1999. Siden 1999 har antallet økt noe igjen, og i 2002 var det om lag 2 800 ekspedisjonssteder totalt. Økningen skyldes at Posten åpner "Post i Butikk" enheter raskere enn postkontorer legges ned. Det er opprettet om lag 1 200 slike enheter siden oppstarten i mars 2001. Kontanter kan også tas ut hos de om lag 2 100 landpostbudene. Bankene henviser i større grad kundene til automater, telefon og PC/internett-terminaler for å utføre alminnelige betalingstjenester. Ved utgangen av 2002 var det 2 300 minibanker i drift. Økningen fra 2001 skyldes delvis at enkelte minibanker, spesielt i kiosker og lignende, har vært utelatt fra statistikken tidligere år. Sparebankene eier flere minibanker enn forretningsbankene (figur 4.3). Det ble gjort om lag 130 uttak per minibank per dag. Muligheten for å ta ut kontanter i betalingsterminaler ved ulike salgssteder har blitt stadig mer utbredt de senere årene, og ved utgangen av 2002 var det over 80 000 slike betalingsterminaler (figur 4.4).

⁸ Der ikke annet er spesifisert baserer tallene for utviklingstrekkene seg på gjennomsnittstall for transaksjoner og omsetning i 2002.

Sedler og mynt i omløp

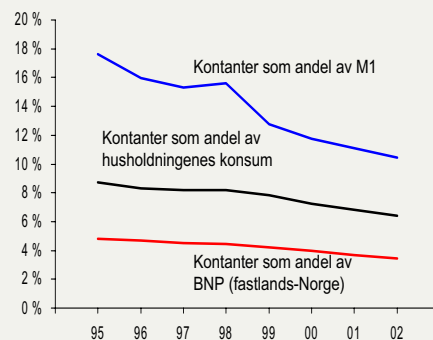
Gjennom de senere årene har det vært et fall i kontantenes andel av pengemengden (M1), jf. figur 4.5. Verdien av sedler og mynt i omløp utgjør således en stadig lavere andel av verdien av betalingsmidler disponert av publikum. Verdien av kontanter i omløp som andel av BNP og konsum har også falt noe i perioden. Det er usikkert om nedgangen i kontantbeholdningen skyldes varige endringer i etterspørselen etter kontanter. Utskifting av 1000-kroneseddelen og ekstra store kontantbeholdninger rundt årtusenskiftet har også bidratt til nedgangen de siste par årene.

I 2002 var 91 prosent av kontantverdien sedler (figur 4.6). De ulike seddelvalørens andel av verdien av kontantbeholdningen har endret seg betydelig de siste ti årene (figur 4.7). Særlig tydelig er nedgangen for 1000- og 100-kroneseddene og økningen for 500- og 200-kroneseddene. Den høyeste andelen av kontantholdningen regnet i verdi står 1000-kroneseddene for. Dette har sammenheng med at denne valøren er godt egnet til verdioppbevaring, men trolig også at denne valøren benyttes til transaksjoner i den uregistrerte delen i økonomien. Beholdningen av 1000-kronesedler er blitt redusert med 3,7 milliarder kroner de to siste årene. Utskiftingen fra utgave VI til utgave VII er trolig grunn til deler av reduksjonen. Verdien av 100-kronesedler i omløp har gått ned med om lag 70 prosent på ti år, men fallet i 2002 er ikke like sterkt som tidligere. Verdien av både 500-kronesedler og 200-kronesedler i omløp økte i 2002. Dette skyldes trolig at Norges Bank har stimulert til økt bruk av disse seddene i minibanker for å redusere antall sedler som må til for å dekke etterspørselen. 50-kronesedler utgjør en liten, men stabil andel av seddelbeholdningen. Verdien av mynt i omløp har økt jevnt hvert år de siste 20 årene. Gjennomsnittlig verdi av mynt i sirkulasjon var i underkant av 4 milliarder kroner i 2002, en økning på om lag 8 prosent i forhold til 2001. Det er hovedsakelig 20-kronemynten som ble innført i 1994, som har bidratt til at verdien av myntbeholdningen har økt (figur 4.8).

Anskaffelse av kontanter

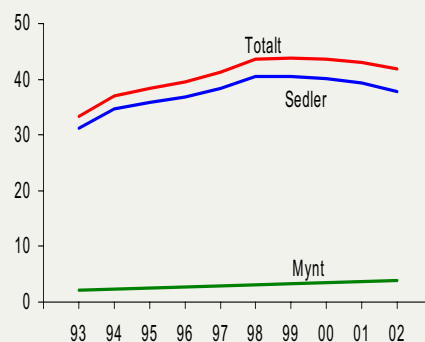
I 2002 ble det registrert om lag 270 millioner kontantuttak, en økning på 5 prosent fra 2001 (figur 4.9). Måten publikum foretar kontantuttak på, har endret seg betydelig de senere årene. I 2002 økte antall kontantuttak i forbindelse med varekjøp med 19 prosent og sto for første gang for over halvparten av alle kontantuttak i Norge. Antall minibankuttak sank noe i 2002 sammenlignet med 2001. Det ble registrert betydelig færre kontantuttak over skranke i 2002 enn i 2001, og disse utgjør nå mindre enn 7 prosent av samtlige kontantuttak.

Figur 4.5 Verdi av sedler og mynt i omløp som andel av M1, husholdningenes konsum og BNP for fastlands-Norge 1995-2002. Prosent

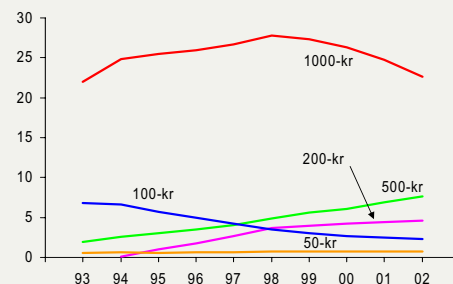
Kilde: SSB og Norges Bank

Figur 4.6 Kontantomløpet 1993-2002. Årsgjennomsnitt. Milliarder kroner

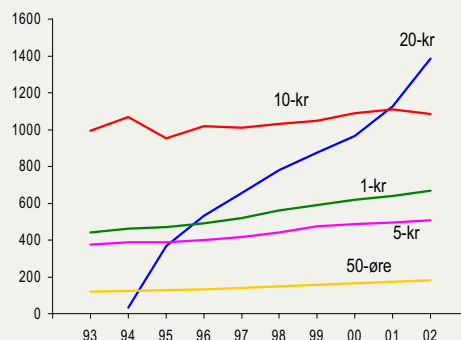
Kilde: Norges Bank

Figur 4.7 Seddelomløpets sammensetning 1993-2002. Årsgjennomsnitt. Milliarder kroner

Kilde: Norges Bank

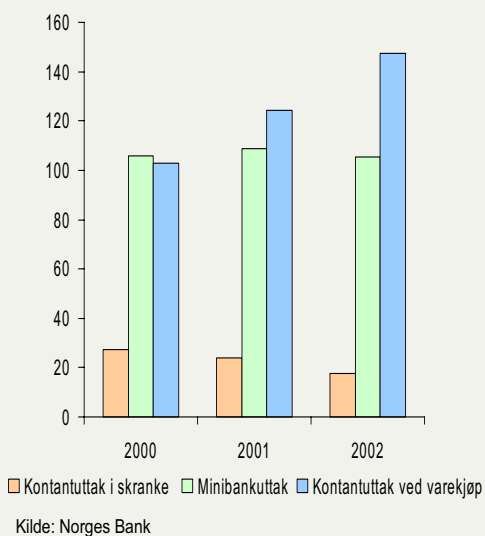
Figur 4.8 Skillemyntomløpets sammensetning 1993-2002. Årsgjennomsnitt. Millioner kroner.

Kilde: Norges Bank

Figur 4.9 Antall kontantuttak i Norge 2000-2002.

Millioner uttak

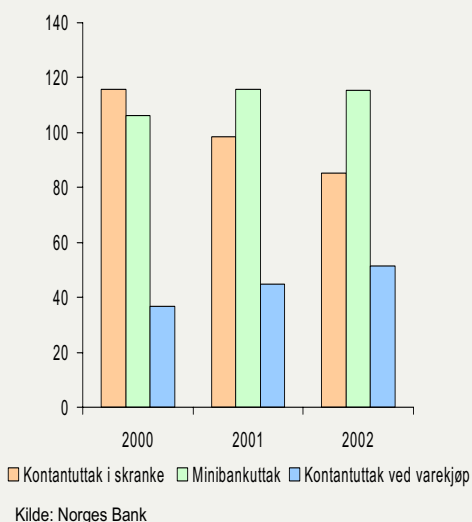
Økningen i antall kontantuttak har ikke ført til høyere samlet verdi på uttakene. Verdien av kontantuttakene i Norge falt i 2002 til om lag 250 milliarder kroner, en reduksjon på 3 prosent fra 2001 (figur 4.10). Verdien av minibankuttak var omtrent uendret fra året før, mens verdien av kontantuttak ved varekjøp økte 15 prosent. Verdien av kontantuttak over skranke falt i 2002. Gjennomsnittsverdien av kontantuttak over skranke var om lag 4 850 kroner. Til sammenligning var gjennomsnittsverdien for minibankuttak cirka 1 100 kroner. Kontantuttak ved varekjøp er generelt lave beløp, med en gjennomsnittsverdi på om lag 350 kroner.

4.2. Tilgang til kontopenger

Bankkunder kan få tilgang til midler på bankkonto (kontopenger) ved bruk av ulike betalingsinstrumenter. De mest benyttede instrumentene i Norge er ulike former for giro og bankkort. Sjekk benyttes også fortsatt til noen få transaksjoner. I tillegg eksisterer egne løsninger rettet mot næringslivet og for betalinger mellom banker.

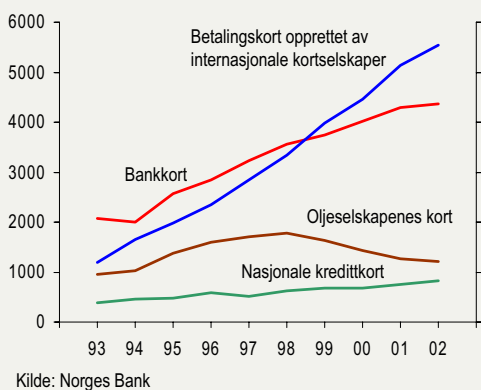
Figur 4.10 Verdi av kontantuttak i Norge 2000-2002.

Milliarder kroner

Girobetalinger kan initieres ved at betaler leverer en giroblankett i en bankfilial, sender giro til BBS (Brevgiro) eller ved bruk av telefon eller Internett. Bedriftene tilbyr også løsninger basert på terminaler og faste telefonlinjer. Det kreves i utgangspunktet ingen avtale for å benytte seg av girotjenester, men for å kunne benytte seg av Brevgiro og girotjenester som initieres elektronisk, må kunden ha en egen avtale med banken. For såkalte direkte debiteringstjenester, for eksempel Avtalegiro, kreves en annen type avtale, nemlig at kontoinnehaver, via fullmakt, gir tillatelse til at betalingsmottaker kan belaste den aktuelle konto. I løpet av 2002 økte antall avtaler om girobetalinger over Internett til 1,9 millioner. De siste to årene har det blitt inngått omtrent en million nye slike avtaler. Den mest utbredte papirbaserte girotjenesten er giro innsendt per brev. Det var 1,8 millioner slike avtaler i 2002, en nedgang på 24 prosent fra 2001. I år har statistikken for første gang kunnet ta hensyn til "passive" avtaler, det vil si avtaler som ikke har vært brukt de siste 12 månedene. Alle norske banker tilbyr nå AvtaleGiro. Denne tjenesten har økt jevnt de siste par årene, og i 2002 var det 4,5 millioner slike avtaler.

Figur 4.11 Antall betalingskort utstedt ved utgangen av året 1993-2002. Målt i tusen kort

Bankkortet er det mest brukte betalingskort i Norge. Ved utgangen av 2002 var det utstedt 4,4 millioner slike kort (figur 4.11). Bankkortene er online debetkort med automatisk deknings- og autorisasjonskontroll. De fleste slike kort er kombinerte kort, det vil si at de har en annen funksjon ved siden av bankkortfunksjonen, for eksempel et internasjonalt kredittkort. Mens bankkortet benyttes for å få tilgang til penger på konto, inklusiv eventuell kreditt knyttet til denne kontoen, så er verken kredittkortene eller faktureringskortene tilknyttet bankkonto. Kredittkortene har en forhåndsavtalt

kreditt overfor kortutsteder og faktureringskortene er normalt basert på at hele beløpet betales, for eksempel hver måned. I Norge utsteder kortselskaper og banker betalingskort fra fire internasjonale selskaper: VISA, Europay, American Express og Diners Club. Disse selskapene har utstedt til sammen 5,5 millioner kort i Norge, en økning på 8 prosent fra året før. Funksjonaliteten på kombinerte BankAxept/VISA-kort er normalt en VISA-debetløsning der beløpet trekkes direkte fra konto. *Innenlandske kredittkortselskap* hadde utstedt 825 000 kort, en vekst på 9 prosent i 2002. Det er hovedsakelig GE Capital Bank og Gjensidige Nor Sparebank som utsteder slike kort. *Oljeselskapene* var de første som utstedte kort i Norge, men disse kortene kan bare benyttes i det aktuelle oljeselskapets terminaler. Ved utgangen av 2002 var det utstedt 1,2 millioner slike kort.

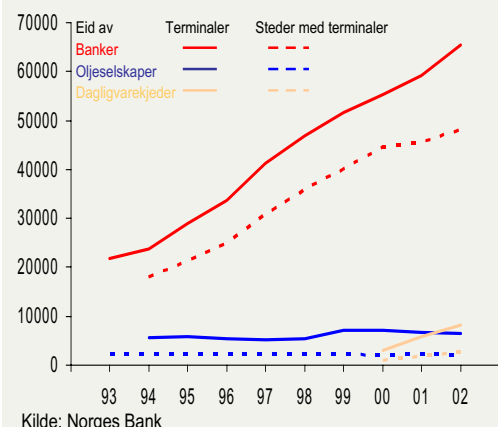
Bankkortene kan benyttes i over 80 000 terminaler på i underkant av 53 000 brukersteder (figur 4.12). Antallet terminaler og brukersteder økte med henholdsvis 12 og 7 prosent i 2002. Bankene eier 82 prosent av terminalene. Det var i 2002 en betydelig vekst i antall betalingsterminaler eid av dagligvarekjedene, og disse utgjorde ved utgangen av 2002 10 prosent av terminalene. Oljeselskapenes egne terminaler aksepterer i tillegg til bankkort og andre kort det aktuelle oljeselskapets eget kort. Slike terminaler utgjør 8 prosent av terminalene. Oljeselskapenes terminaler benyttes oftere enn bankenes og dagligvarekjedenes betalingsterminaler (figur 4.13).⁹ VISA eier en del terminaler, hovedsakelig utplassert på restauranter/kafeer og i drosjer. Disse terminalene aksepterer VISA-kort og de fleste andre internasjonale kort. VISA-terminalene er ikke inkludert i Norges Banks statistikk.

Sjekk er et velegnet betalingsinstrument for betalinger med umiddelbart oppgjør mellom privatpersoner. Til forskjell fra kort og enkelte giroløsninger krever ikke sjekk noen avtale utover alminnelig kontoavtale.

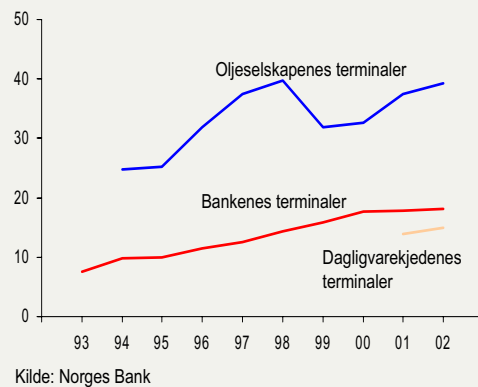
SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications) er et elektronisk nettverk og standardformat for overførsel av meldinger. SWIFT er verdensomspennende, og et av de viktigste meldingssystemene for finansielle transaksjoner. Formatet benyttes til overføringer på vegne av kunder og til rene interbanktransaksjoner, både gjennom og utenom SWIFTs nettverk. På verdensbasis har SWIFT 2 203 medlemmer og 7 465 brukere i 2002. I Norge er det 22 medlemmer og 7 filialer av utenlandske banker som er medlemmer gjennom morbanken. I tillegg er 4 norske institusjoner registrert som brukere, slik at det ved utgangen av 2002 er totalt 33 SWIFT-brukere i Norge.

⁹ Det er forutsatt 312 bruksdager per år for bankenes og dagligvarekjedenes terminaler og 364 bruksdager per år for oljeselskapenes terminaler.

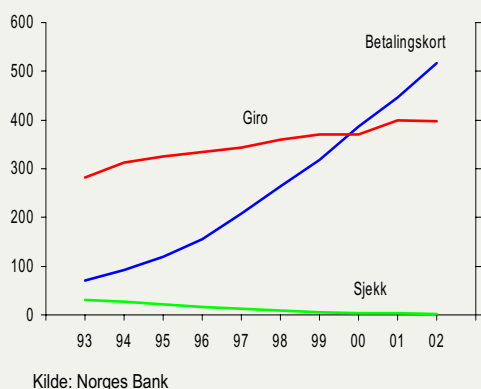
Figur 4.12 Antall betalingsterminaler og antall steder med betalingsterminaler 1993-2002.

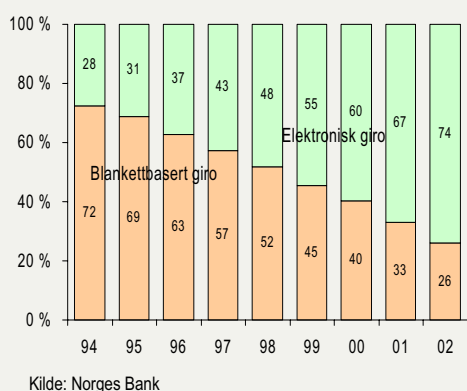
Figur 4.13 Gjennomsnittlig antall transaksjoner per betalingsterminal per dag 1993-2002

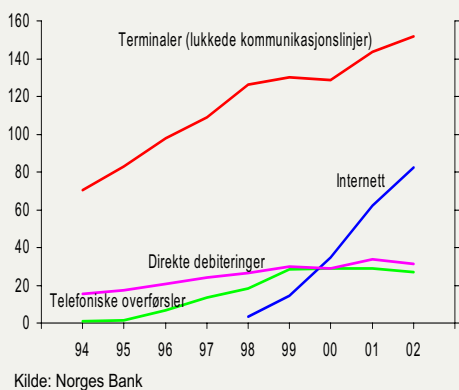
Figur 4.14 Betalingsinstrumenter 1993-2002. Millioner transaksjoner

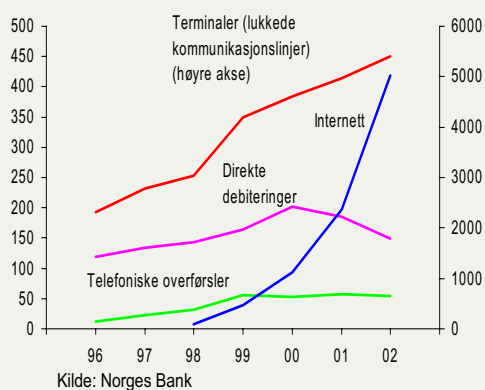
Figur 4.15 Girotransaksjoner 1994-2002. Andel

Figur 4.16 Bruk av elektroniske girotjenester 1994-2002. Millioner transaksjoner

Figur 4.17 Bruk av elektroniske girotjenester 1996-2002. Milliarder kroner

4.3. Bruk av kontopenger

Det ble i 2002 utført i alt 915 millioner transaksjoner med ulike typer ikke-kontante betalingsinstrumenter (figur 4.14). Dette var en økning på 8 prosent fra året før. Betalingskort og ulike girotransaksjoner står for de aller fleste av disse. Sjekk utgjør kun en liten andel av transaksjonene. I tillegg til transaksjoner med slike betalingsinstrumenter, er det registrert 38 millioner faste betalingsoppdrag. I alt ble det gjennom ulike betalingsinstrumenter omsatt 6 686 milliarder kroner, samt 146 milliarder kroner gjennom faste betalingsoppdrag.

Giro

Girobetalinger står for 96 prosent av verdiene og 43 prosent av alle transaksjoner som gjennomføres med norske betalingsinstrumenter. De senere års utvikling, der kundene går over fra blankettbaserte til elektroniske girotjenester, fortsatte i 2002. Figur 4.15 viser at 74 prosent av alle girotransaksjoner var elektroniske i 2002. Blant de viktigste årsakene til veksten i bruken av elektroniske tjenester er at disse er raskere, enklere å bruke og rimeligere enn blankettbaserte tjenester. Overgangen til mer elektronisk behandling og færre manuelle operasjoner gir forbedret effektivitet i betalingsformidlingen. Elektroniske transaksjoner anses også som mindre utsatt for feil og problemer enn de blankettbaserte tjenestene.

Elektroniske girotjenester

Antallet betalinger utført med elektroniske giroløsninger økte i 2002 med 9 prosent og utgjorde i alt 293 millioner transaksjoner. De elektroniske girotjenestene omfatter betalinger fra terminaler via lukkede kommunikasjonslinjer, betalinger over Internett og telefon, og betalinger etter avtaler om direkte debiteringer (Avtalegiro og Autogiro). Fordelingen mellom ulike instrumenter for antall transaksjoner og omsetning er vist i figur 4.16 og 4.17.

Betalinger over terminal utgjør den største andelen av de elektroniske girotjenestene, målt i både antall og verdi. Slike terminaler kommuniserer via lukkede kommunikasjonslinjer, og det er i hovedsak institusjoner og store og mellomstore bedrifter som benytter denne type girotransaksjoner. I 2002 ble 152 millioner transaksjoner sendt fra slike terminaler. Omsetningsverdien økte samme år til 5 400 milliarder kroner. Denne type betalinger utgjør dermed 85 prosent av omsetningen for alle girotjenester.

Også i 2002 var det meget sterk vekst i antall girobetalinger over Internett. Slike betalinger økte med 33 prosent til 82 millioner transaksjoner. Verdien av girobetalinger over Internett ble i fjor mer enn fordoblet, med en vekst fra 197 til 418 milliarder kroner. Tilgangen til PC og Internett har økt kraftig de senere årene og har gjort banktjenester på

Internett tilgjengelig for stadig flere. Ved utgangen av 2001 var det i registrert over 1,2 millioner internett-abonnement i Norge. Sannsynligvis vil bruken av banktjenester over Internett fortsette å øke, men utviklingen forventes også å henge sammen med hvilken utbredelse elektronisk fakturering får.

En tjeneste som har hatt stor utbredelse gjennom flere år, er girobetalinger via telefonen. Antallet slike betalinger falt imidlertid til 27 millioner transaksjoner i 2002. Mens antall avtaler i forbindelse med Autogiro og Avtalegiro økte, gikk antall direkte debiteringer noe ned og utgjorde 31 millioner transaksjoner i 2002. Omsetningen for direkte debiteringer ble redusert med 19 prosent. Dette skyldes at debiteringstjenestene som tidligere ble tilbudt gjennom Postbanken, ble lagt ned i 2001.

De største betalingene går via de lukkede systemene for bedriftsterminaler. Gjennomsnittlig beløp for denne betalingstjenesten var over 35 500 kroner. Blant de elektroniske girotjenestene som også benyttes av husholdningene, har betalinger over Internett og direkte debiteringstjenester høyest gjennomsnittsbetøp per transaksjon, med henholdsvis om lag 5 100 og 4 800 kroner. Til sammenligning er hvert beløp som betales over telefon, cirka 2 000 kroner i gjennomsnitt. Det at debiteringstjenestene har relativt høye gjennomsnittsbetøp, er spesielt for Norge. I andre land benyttes direkte debiteringer til å betale mindre regninger.

Blankettbaserte girotjenester

De blankettbaserte girotjenestene omfatter betalinger med giroblankett per brev, betalinger med blankett i bank- eller postfilial og betalinger ved bruk av terminal i tilfeller hvor det utstedes anvisninger. Bruken av blankettbaserte tjenester falt med 20 prosent i 2002. Bankene har økt prisene på blankettbaserte tjenester gjennom flere år, og dette kombinert med utviklingen av brukervennlige elektroniske girotjenester, er trolig de viktigste årsakene til denne utviklingen.

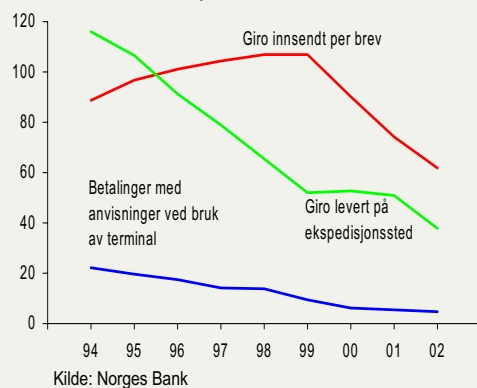
Antall giro innsendt per brev ble redusert med 17 prosent i 2002 (figur 4.18). På grunn av stor grad av sentralisert behandling regnes dette som en relativt effektiv blankettbasert løsning. For første gang ble det i 2002 gjennomført flere betalinger via Internett enn via brev (figur 4.19). Det var i 2002 1,3 PC/internettbetalinger for hver brevgirobetaling. Giro innlevert på ekspedisjonssted fordeler seg på kontante innbetalinger og kontobelastninger. Antall giro levert på ekspedisjonssted falt med 26 prosent i 2002.

Omsetning gjennom blankettbaserte girotjenester falt med 20 prosent i 2002 sammenlignet med i 2001 (figur 4.20). Etter et meget kraftig fall i verdien av brevgirobetalinger fra

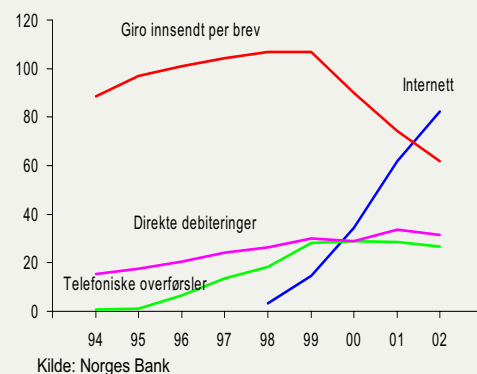
Elektronisk fakturering

Ved elektronisk fakturering kan fakturautsteder presentere sine betalingskrav direkte i fakturamottakers nettbank. Fakturamottakeren kan deretter betale ved å bekrefte at opplysningene som er påført fakturaen stemmer.

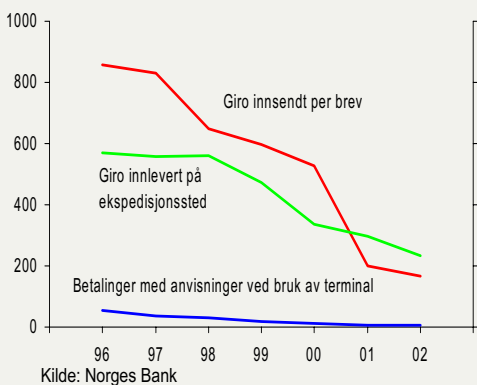
Figur 4.18 Bruk av blankettbaserte girotjenester 1994-2002. Millioner transaksjoner

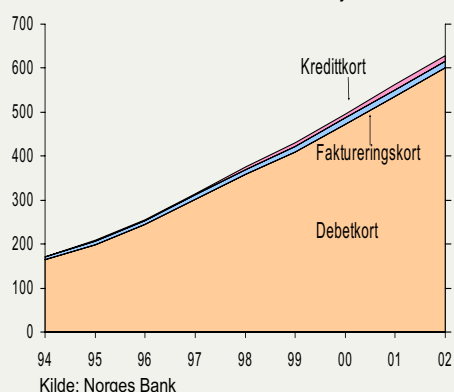
Figur 4.19 Bruk av "hjemmebanktjenester" 1994-2002. Millioner transaksjoner

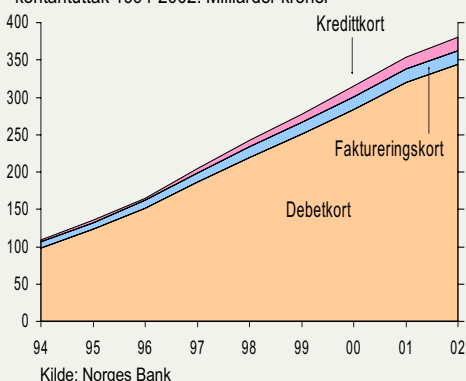
Figur 4.20 Bruk av blankettbaserte girotjenester 1996-2002. Milliarder kroner

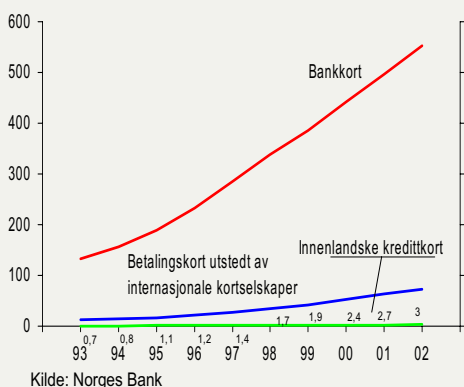
Figur 4.21 Bruk av ulike betalingskort til varekjøp og kontantuttak 1994-2002. Millioner transaksjoner.

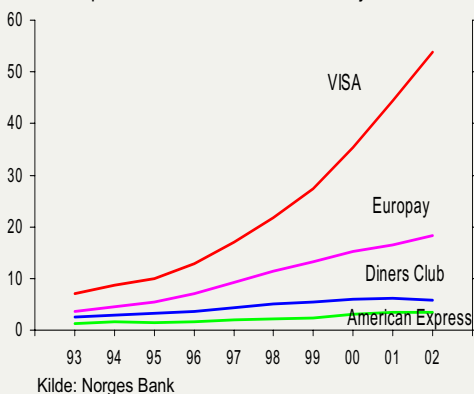
Figur 4.22 Bruk av ulike betalingskort til varekjøp og kontantuttak 1994-2002. Milliarder kroner

Figur 4.23 Bruk av norske betalingskort 1993-2002. Varekjøp og minibankuttak. Millioner transaksjoner

Figur 4.24 Bruk av betalingskort utstedt av internasjonale kortselskaper 1993-2002. Millioner transaksjoner

2000 til 2001, falt omsetningen for denne tjenesten ytterligere 17 prosent i 2002. Gjennomsnittbeløpet for giro innsendt per brev var om lag 2 700 kroner i 2002, mens tilsvarende tall for giro innlevert på ekspedisjonssted var cirka 6 200 kroner.

Betalingskort

Betalingskort ble benyttet i 56 prosent av alle ikke-kontante betalinger i 2002. Det ble i 2002 gjennomført 517 millioner vare- og tjenestekjøp med betalingskort, en økning på 16 prosent fra året før. Det har vært sterk vekst i bruken av betalingskort til varekjøp flere år på rad. Verdien på en gjennomsnittlig korttransaksjon er imidlertid betydelig lavere enn for girobetalinger, og korttransaksjoner utgjør derfor kun 3 prosent av omsetningen for ikke-kontante betalingsinstrumenter. Omsetningen ved bruk av kort til varekjøp beløp seg i 2002 til 202 milliarder kroner, som er en vekst på 11 prosent fra året før. Elektroniske kortbetalinger dominerer, og 98 prosent av alle betalinger med kort var elektroniske. Elektronisk belastning krever en terminal som kan etterprøve at kortet ikke er sperret, og for debetkort at det er dekning på konto. I Norge er slike terminaler EFTPOS-terminaler og minibanker.

Det som særpreger bruken av betalingskort i Norge, er den høye andelen betalinger med debetkort (for definisjon av ulike korttyper, se forklaringer til tabellene i kapittel 7). I andre land har kredittkortene og faktureringskortene en relativt stor andel av kortmarkedet. Mens ett av tre kort utstedt i Norge er kredittkort eller faktureringskort, står disse kortene for en betydelig lavere andel av transaksjonene og omsetningen (figur 4.21 og 4.22).

Fra 2001 til 2002 økte transaksjonsvolumet ved bruk av betalingskort til varekjøp i butikker og kontantuttak i minibank til om lag 630 millioner. Verdien av omsetningen økte til 380 milliarder kroner. Transaksjoner med bankkort utgjorde i underkant av 88 prosent av transaksjonene (se figur 4.23). Transaksjoner registrert av de internasjonale kortselskapene stod for om lag 12 prosent av transaksjonene. Fordelingen mellom de ulike selskapene er vist i figur 4.24. Innenlandske kredittkort utgjorde 0,5 prosent av transaksjonene.

Det gjennomsnittlige varekjøpet med bankkort sank i 2002 til 340 kroner. Denne utviklingen har pågått i flere år. I gjennomsnitt var hver varehandel med internasjonale betalingskort på 720 kroner i 2002, en reduksjon på om lag 40 kroner fra 2001. Snittbeløpet for varekjøp betalt med innenlandske kredittkort var cirka 2 600 kroner i 2002, nesten 600 kroner lavere enn i 2001.

Sjekk

Sjekkbruken har falt gjennom en rekke år, og gikk ned også i 2002 (figur 4.25). Av det totale antall transaksjoner med ikke kontante betalingsinstrumenter utgjorde sjekk kun 0,2 prosent. De få transaksjonene som nå gjennomføres med sjekk, er i hovedsak knyttet til privatpersoners betaling av relativt store beløp, samt enkelte transaksjoner som involverer foretak. Dette vises også ved at sjekkene i gjennomsnitt skrives ut på relativt høye beløp. I 2002 var det gjennomsnittlige beløpet for en sjekk økt til 28 000 kroner. Det vil sannsynligvis gå flere år før disse transaksjonene erstattes av andre betalingsinstrumenter, ettersom sjekken gir garanti for oppgjør på stedet.

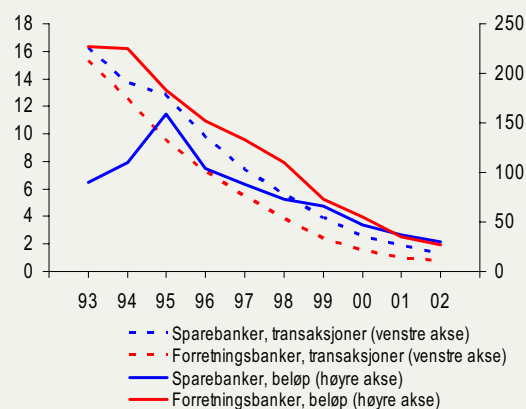
4.4. Internasjonal betalingsformidling

Nordmenn benytter i utstrakt grad kort ved betalinger i utlandet. Den største andelen av kortbruket gjelder varekjøp (figur 4.26). Bruken av norske betalingskort i utlandet utgjorde nesten 32 millioner transaksjoner i 2002, en økning på hele 20 prosent fra 2001. I 2002 var 26 prosent av nordmenns korttransaksjoner i utlandet knyttet til kontantuttak, mens de utgjorde 4 prosent av verdien. Totalt benyttet nordmenn sine kort i utlandet for til sammen 29,3 milliarder kroner i 2002, en vekst på 15 prosent fra året før. Veksten i nordmenns bruk av betalingskort i utlandet antas å henge sammen med økt reisevirksomhet og muligheten til å bruke kort på stadig flere reisemål. Økt grensehandel bidrar trolig også til økt bruk av kort i utlandet. En relativt liten andel av kortbruken over landegrensene antas også å ha sammenheng med nordmenns handel i internetbutikker basert i andre land.

Utlendingers bruk av kort i Norge er betydelig lavere enn nordmenns bruk i utlandet. Utlendinger brukte sine kort til 8,6 millioner transaksjoner i 2002, en vekst på 10 prosent fra året før. Omtrent 16 prosent av transaksjonene i Norge med kort utstedt i utlandet er kontantuttak (figur 4.27). Den samlede verdien av utlendingers bruk av kort i Norge var 5,9 milliarder kroner i 2002, en økning på 2 prosent fra året før. Verdien av utlendingers kontantuttak utgjør 29 prosent av deres totale kortbruk i Norge.

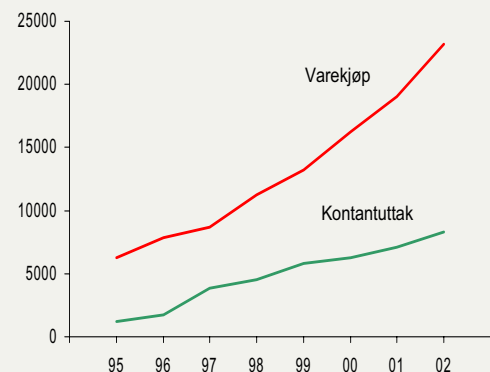
SWIFT-nettverket benyttes til overførslar over landegrensene, både for transaksjoner mellom banker og på vegne av kunder. I 2002 gikk det i underkant av 13 millioner meldinger fra norske til utenlandske banker, en økning på 19 prosent fra året før. Om lag 80 prosent av disse meldingene er relatert til betalinger. Fordi det kan gå to-tre meldinger for en betaling, er det vanskelig å si noe sikkert om antallet betalinger ut fra antallet meldinger. Det er ikke tilgjengelig opplysninger om fordelingen av betalingstransaksjonene på kundetransaksjoner og interbanktransaksjoner. Norske banker mottok i underkant av 9 millioner meldinger fra

Figur 4.25 Bruk av sjekk 1993-2002. Millioner transaksjoner og milliarder kroner

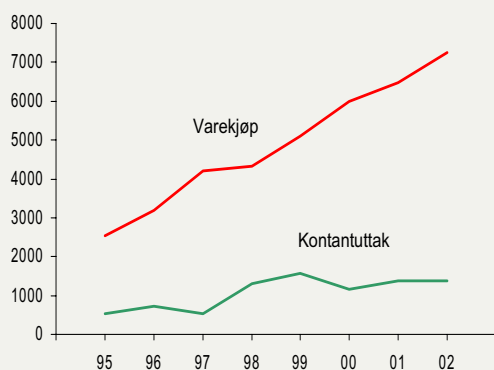
Kilde: Norges Bank

Figur 4.26 Norske korttransaksjoner i utlandet fordelt på varekjøp og kontantuttak 1995-2002. Antall i 1000

Kilde: Norges Bank

Figur 4.27 Utenlandske korttransaksjoner i Norge fordelt på varekjøp og kontantuttak 1995-2002. Antall i 1000

Kilde: Norges Bank

utenlandske banker i 2002, en økning på 7 prosent fra året før. Den totale SWIFT-trafikken i 2002 var på 1,8 milliarder meldinger, en økning på 18 prosent fra 2001. Internasjonalt er om lag 60 prosent av alle meldinger relatert til betalinger.

Antall overføringer til utlandet med instrumenter som sjekk og giro har falt gjennom flere år. Eurogiro ble avskaffet i 2001, og slike tjenester utgjør nå kun en svært liten andel av utenlandstransaksjonene.

Avregning

En betaling mellom to kunder i to ulike banker medfører at betalingsmottakers bank får et tilgodehavende overfor betalers bank. Når en betaler og en betalingsmottaker har konto i samme bank, kan belastning og godskrivning av disses konti i prinsippet skje lokalt i denne banken. I Norge er imidlertid en stor grad av tjenesteproduksjonen i betalingsformidlingen samordnet. Dette innebærer blant annet at transaksjoner med bankkort, brevgiro, over nettbank og terminal normalt går via en avregningssentral, uavhengig av om betaler og mottaker har konto i samme bank.

Fordrings- og gjeldsposisjonene blir regnet ut i en avregningssentral (avregning), før den blir gjort opp i en oppgjørsbank (oppgjør). I avregningen blir bankenes posisjoner overfor alle de andre bankene som deltar i avregningen, regnet mot hverandre.

Oppgjør

I oppgjøret overføres resultatet fra avregningen til bankene som har penger til gode, og kontoen til banker med netto skyldnader belastes (nettoppgjør). På denne måten reduseres behovet for likviditet. Begge bankene må ha konti i oppgjørsbanken.

Ved et bruttooppgjør gjøres betalingene opp enkeltvis, uten foregående avregning.

4.5. Avregning og oppgjør

Alle de 19 forretningsbankene og 128 sparebankene som har konto i Norges Bank, har i utgangspunktet også tilgang til Norges Banks oppgjørssystem (NBO). De fleste bankene med konto i Norges Bank deltar imidlertid ikke i betalingsoppgjørene og benytter kun kontoen til innskudd og uttak av kontanter. De større norske bankene har avregning av sine transaksjoner i NICS (Norwegian Interbank Clearing System) og oppgjør direkte i Norges Bank via NBO. De fleste små og mellomstore banker har avregning og oppgjør i DnB eller Gjensidige Nor Sparebank, jf. figur 3.1 i kapittel 3. Denne løsningen innebærer at posisjonene banker i de private systemene har mot banker i andre oppgjørshierarki, vil inngå i oppgjørsbankens posisjon i NBO.

Vanlige kundebetalinger (giro-, betalingskort- og minibanktransaksjoner) inngår i den såkalte NICS-masseavregningen. Dette er en multilateral nettoavregning der alle fordringsforhold mellom bankkundene reduseres til et sett av posisjoner mellom de deltakende bankene. Det er to daglige oppgjør av avregningen i Norges Bank og 29 banker deltar i disse oppgjørene. Tabell 4.1 viser at det er mange transaksjoner av relativt beskjeden størrelse i NICS-masseavregningen. Gjennomsnittlig daglig omsetning i masseavregningen var i 2002 omtrent 40 milliarder kroner, fordelt på 2-3 millioner transaksjoner. Nettingeffekten i masseavregningen er betydelig. Daglig verdi av transaksjonene reduseres fra om lag 40 milliarder kroner før avregning, til cirka 5 milliarder kroner i oppgjørstransaksjoner. Interbanktransaksjoner gjøres opp i NICS-SWIFT-nettoppgjøret eller i SWIFT-RTGS, som er et sanntids bruttooppgjør. Alle banker har i prinsippet adgang til bruttooppgjør i Norges Bank. 20 banker deltar i NICS-SWIFT. De fleste SWIFT-betalinger under 100 millioner kroner gjøres opp i en av 4 daglige NICS-SWIFT-avregningene, med tilhørende oppgjør i Norges Bank. Gjennomsnittlig avregnes verdier for 16 milliarder kroner i disse avregningene, mens verdien av beløpene som går til oppgjør i NBO, er omtrent 5,5 milliarder kroner. Betalinger på over 100 millioner kroner, og andre særskilt merkede transaksjoner, gjøres opp umiddelbart og enkeltvis i Norges Bank i SWIFT-RTGS. I gjennomsnitt overføres daglig transaksjoner for om lag 150 milliarder kroner til slike oppgjør.

Tabell 4.1 Hovedstørrelser i de ulike betalingsoppgjørene, 2002 (2001-tall i klammer)*

	SWIFT-RTGS	SWIFT-netto	NICS-masse
Ant transaksjoner per dag, gjennomsnitt	301 [303]	4 936 [4 719]	2-3 mill [2-3 mill]
Beløp per dag før avregning (milliarder kr)	150 [151]	16 [16]	40-45 [30-35]
Beløp per dag etter avregning (milliarder kr)		5,5 [5,3]	4,5-5,5 [4,5-5,5]
Gjennomsnittsbetøp per transaksjon (tusen kr)	498 340 [498 350]	3 200 [3 400]	15-20 [12-15]
* I tillegg går om lag 2,5 mrd kroner daglig til oppgjør i Norges Bank i verdipapiroppgjørene fra VPS og NOS.			
Kilde: Norges Bank, NICS, VPS			

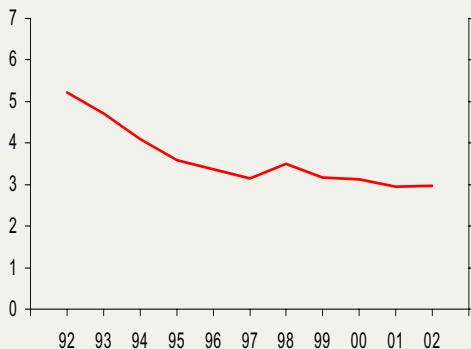
Handler i verdipapirer og opsjoner gjøres opp i VPS, mens pengedelen av oppgjørene skjer i Norges Bank. VPS registrerer og avregner transaksjoner og posisjoner for oppgjøret av verdipapirhandler, det vil si aksjer og grunnfondsbevis, obligasjoner og sertifikater. I tillegg avregner VPS opsjonshandler på vegne av NOS. I verdipapiroppgjøret deltar 18 banker og 24 meglerhus. I opsjonsoppgjøret deltar 7 banker og 20 meglerhus.

5 | Priser og inntekter i betalingsformidlingen

Innskudd på transaksjonskonto er innskudd (i kroner eller valuta) som umiddelbart kan konverteres til sedler og mynt, eller som det kan foretas betalinger direkte fra, uten at det påløper andre kostnader enn vanlige transaksjons- og etableringsgebyrer. Dette kalles ofte **kontopenger**, som publikum kan få adgang til blant annet ved bruk av betalingsinstrumenter omtalt i denne rapporten.

Norges Bank har hentet inn data om prisutviklingen i betalingsformidlingen siden 1989. Statistikken for 2003 er basert på 8 forretningsbanker og 18 sparebanker. Ved utløpet av 2002 sto disse bankene for henholdsvis 91 og 76 prosent av bankgruppens andel av innskudd på transaksjonskonti i norske kroner. Prisene for 2003 ble innhentet i uke 3 fra prislister på bankenes internettsider og ved direkte forespørsel.

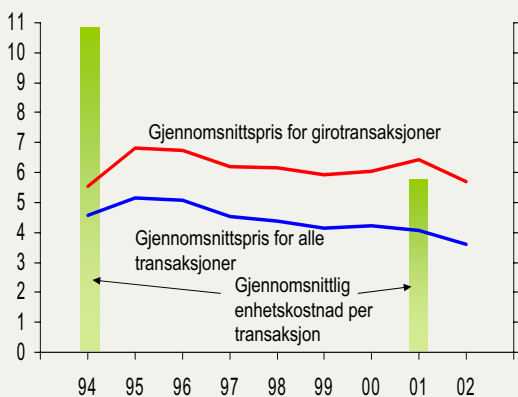
Figur 5.1 Utvikling i bankenes rentemargin ⁽¹⁾ i Norge 1992 - 2002. Prosentpoeng

¹⁾ Differansen mellom bankenes rentesats på utlån og bankenes rentesats på innskudd fra publikum per 31. desember.

Kilde: Norges Bank

Figur 5.2 Nominelle gjennomsnittspriser per transaksjon og gjennomsnittspriser per girotransaksjon, samt kostnader i bankene 1994 - 2002. Kroner

Kilde: Norges Bank

De veide gjennomsnittsprisene i figur 5.2 er beregnet ved å multiplisere gjennomsnittsprisen for hver enkelt betalingstjeneste med tjenestens andel av det totale antall transaksjoner i løpet av året, for så å summere dette for alle betalingstransaksjoner. Slik fremkommer en veid **gjennomsnittspris** for betalingstransaksjoner i Norge. Den veide gjennomsnittsprisen tar hensyn til endrede priser og endringer i publikums betalingsvaner.

5.1. Hovedtrekk

For å sammenligne prisene over tid beregner Norges Bank gjennomsnittspriser for alle betalingstjenester. Prisene på elektroniske betalingstjenester er nær uendret siden 2002. Prisene på blankettbaserte tjenester økte moderat gjennom 2002.

Statistikken viser at prisene på betalingstjenester har økt jevnt over tid. Samtidig responderer kundene på prisøkningene, og benytter i økende grad de rimeligste alternativene. Bankenes inntekter fra transaksjonsprisene dekker ikke alle kostnadene ved å produsere og levere betalingstjenester, men underskuddet har blitt redusert over tid. Denne utviklingen har skjedd samtidig med at rentemarginen, differansen mellom bankenes innskuddsrente og utlånsrente, har blitt mindre, se figur 5.1. Over tid har altså bankenes subsidiering av betalingsformidlingen med overskuddet fra andre aktiviteter blitt redusert.

Selv om bankene har økt prisene på betalingstjenester, har prisen vanlige bankkunder betaler for en gjennom snitttransaksjon, falt de siste årene. I figur 5.2 vises utviklingen i gjennomsnittsprisene for alle betalingstjenester, gjennomsnittsprisene for girobetalinger, samt bankenes gjennomsnittlige enhetskostnader ved å produsere betalingstjenester i 1994 og 2001. Målt i nominelle kroner falt gjennomsnittsprisen i perioden, fra 4,56 kroner i 1994 til 3,62 kroner i 2002. Årsaken er at kundene velger rimelige alternativer når de velger betalingstjenester. Det har vært en økning i bruken av rimelige, elektroniske betalingstjenester, samtidig som bruken av blankettbaserte instrumenter har gått tilbake (se også kapittel 4). Figur 5.2 viser også at gjennomsnittsprisen for bruk av girotjenester ikke har blitt redusert i perioden. Prisutviklingen på giro er viktig, fordi det i første rekke er dette instrumentet publikum benytter til betaling av regninger. For de blankettbaserte girotjenestene har prisøkningene vært hyppige og store, mens prisene på de elektroniske girotjenestene har holdt seg stabilt lave.

Bankenes kostnader til betalingsformidling ble kartlagt av Norges Bank i tre undersøkelser, i 1988, 1994 og 2001. Gjennomsnittskostnaden er halvert fra 1994 til 2001.

Samtidig har etterspørselen blitt vridd mot billigere betalingstjenester, noe som har resultert i en reduksjon i gjennomsnittlige reelle priser på om lag 34 prosent mellom 1994 og 2002. Også bankenes rentemargin har falt, og siden 2001 har bankene ikke hatt inntekter fra float. Dette viser at produksjonen av betalingstjenester har blitt mer effektiv.

Graden av selvbetjening har økt for de fleste betalingstjenester. Antallet betalingsterminaler har økt, banktjenester på Internett har raskt oppnådd stor utbredelse, og det er blitt mulig å utføre mange betalingstjenester i butikkene gjennom Post i Butikk. Disse utviklingstrekkene gir bedret tilgang til betalingstjenester, selv om antallet filialer reduseres. Vi kan anta at publikums tids- og reisekostnader har blitt redusert, på grunn av lettere tilgjengelighet og mer automatiserte betalingstjenester.

5.2. Inntekter fra betalingsformidling

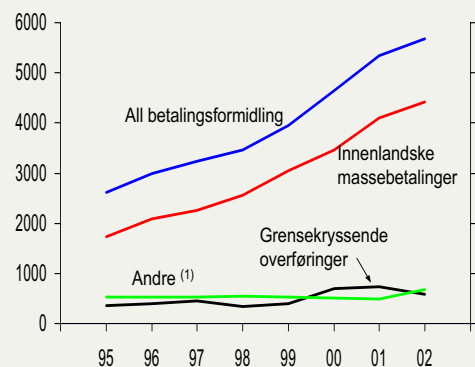
Bankene har rapportert at inntektene fra betalingsformidlingen i 2002 var om lag 5,7 milliarder kroner (figur 5.3). Inntektene fra innenlandske betalingstjenester var 4,4 milliarder kroner, fordelt omtrent likt mellom sparebanker og forretningsbanker. Inntekter fra overføringer til utlandet og øvrige inntekter fra betalingsformidling var begge på om lag 0,7 milliarder kroner.

Sparebankene har større inntekter enn forretningsbankene fra betalingsformidling med kort og sjekk, mens forretningsbankene tjener mer på girotjenester og andre tjenester. Sparebankene genererer imidlertid flere transaksjoner og større inntekter i forhold til sin forvaltningskapital enn forretningsbankene. Denne inntektsfordelingen har vært slik i flere år, og er trolig et resultat av den høyere andelen små bedriftskunder og personkunder i sparebankenes portefølje. Store bedriftskunder benytter blant annet remitterings- og bedriftsterminalgirotjenester, tjenester med relativt lave enhetspriser per transaksjon. Mange banker tilbyr disse tjenestene, men de fleste transaksjonene av denne typen går via de store bankene.

Figur 5.4 viser at bankene får en stor del av sine inntekter i betalingsformidlingen fra publikums bruk av kort. Inntektene er generert av prising ved bruk, årsavgifter og inntekt fra terminalleie. Inntekter fra publikums bruk av giro står for 34 prosent av totale inntekter, fordelt på elektronisk giro (15 prosent) og papirgiro (19 prosent). Betalingskort er det mest benyttede instrumentet i Norge, etterfulgt av giro, noe sammensetningen av bankenes inntekter også gjenspeiler. Betalingskort og elektronisk giro er relativt lavt priset, og gir en lavere andel av inntekten enn hva antallet transaksjoner skulle tilsi. Motsatt gjelder for papirbasert giro og sjekk, der enhetsprisene er høye og transaksjonsvolumet er lavt.

Gjennomsnittsprisene i tabell 40 og kapittel 5.3 og 5.4 er basert på priser samlet inn fra hver enkelt bank. Gjennomsnittet beregnes ved først å veie prisene i hver enkelt bank med bankens andel av innskudd på transaksjonskonto for gruppen av banker, før gjennomsnittsprisene per bankgruppe veies med gruppenes markedsandeler for bruk av betalingstjenester.

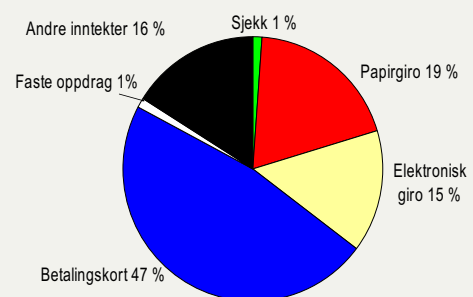
Figur 5.3 Bankenes inntekter fra betalingsformidling, 1995-2002. Millioner kroner

(1) Inkasso, rembuser og interbanktransaksjoner

Kilde: Norges Bank

Figur 5.4 Inntekter fra massebetalingstjenester fordelt på enkelte tjenestetyper 2002. Prosent

Kilde: Norges Bank

Noen definisjoner:

Giro: Betalingsinstrument basert på en felles standard for alle bankene. Kunden mottar en giro, ofte sammen med en faktura, ber banken om å betale denne, og pengene overføres. Det finnes flere elektroniske og blankettbaserte varianter. Kan være med KID.

Direkte Remittering: Tjeneste etablert av BBS til forsendelse av beløp til betalingsmottakere med og uten konto ved bruk av bedriftsterminalløsning (dvs. lukket kommunikasjonskanal mellom bedriften og banken/BBS). Direkte Remittering kan være med KID, uten melding, med melding og med anvisning.

Bedriftsterminalgiro: Samlebetegnelse på bedriftsterminalløsninger for betalingstjenester etablert av andre enn BBS.

Anvisning: Giroblankett uten betalingsmottakerens kontonummer som må leveres i banken for utbetaling av beløp.

KID: Kundeidentifikasjon som kan mottas elektronisk av betalingsmottakeren enten betalingen skjer elektronisk eller ved bruk av blankett.

OCR: Blankettgiro som er påført en særskilt kode slik at beløpet kan registreres og innkreves elektronisk av betalingsmottakeren.

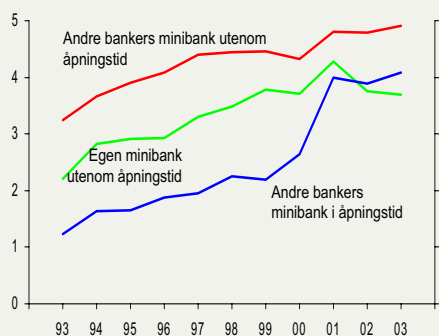
OCR-arkiv: Blanketten beholdes av banken

OCR-retur: Blanketten sendes i retur til betalingsmottakeren.

EFTPOS: Varekjøp med betalingskort.

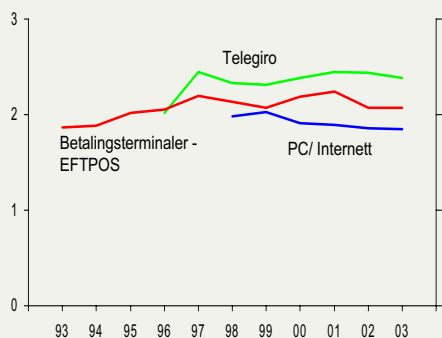
SWIFT: En meldingsstandard som blant annet muliggjør rask overføring av beløp over hele verden.

Figur 5.5 Priser på minibankuttak 1993-2003. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

Kilde: Norges Bank

Figur 5.6 Priser på elektroniske betalingstjenester rettet mot personkunder 1993-2003. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

Kilde: Norges Bank

5.3. Priser på kontantuttak

Kontantuttak over skranke er fortsatt gratis i alle banker for bankens egne kunder. Det er mulig å ta ut kontanter i banker der kunden ikke har kundeforhold, men dette belastes med gebyrer opp til 50 kroner, og tjenesten benyttes lite. Kontantuttak ved varekjøp belastes ikke med gebyrer ut over gebyret på varekjøpet.

Minibankuttak

Prisene på uttak av kontanter fra minibank varierer med tidspunkt på dagen og om uttaket skjer i egen eller andre bankers minibanker. I åpningstiden er uttak i egen banks minibank som regel gratis. Utenom åpningstiden belastes kunden som regel med et gebyr på uttaket i egen banks minibank. I løpet av 2002 falt gjennomsnittsprisen på denne tjenesten marginalt til 3,69 kroner. Gjennomsnittsprisen på uttak i andre bankers minibank i og utenom åpningstiden økte noe, til henholdsvis 4,09 og 4,91 kroner (figur 5.5).

Minibankene i Norge kan benyttes av alle bankkunder. Hver enkelt minibank eies eller leies av en bank, men kan benyttes av alle kortbrukere. Kostnadene ved at alle kan benytte en hvilken som helst minibank fordeles bankene imellom ved bruk av interbankgebyr. Gebyret skal dekke kostnadene eier av minibanken har når det gjøres uttak. Interbankgebyret utgjør en netto kostnad for små banker med få minibanker, mens det er en netto inntekt for store banker med mange minibanker. Fra 1995 til 2001 var bankenes interbankgebyr på 4,50 kroner. I februar 2002 ble satsen hevet til 6,50 kroner. Foreløpig viser ikke økningen i interbankgebyret seg i prisene kundene møter ved bruk av andre bankers minibanker.

5.4. Prisene i innenlandsk betalingsformidling

Elektroniske betalingstjenester

Elektroniske tjenester rettet mot personkundemarkedet (figur 5.6) har hatt et stabilt prisnivå de siste årene, og endringene fra 2002 til 2003 er små. Gjennomsnittsprisen på bruk av kort i betalingsterminaler (EFTPOS) og giro ved PC/Internett er uendret rundt 2 kroner, mens prisen på giro over telefon hadde en marginal prisreduksjon. En betaling med Avtalegiro kostet i gjennomsnitt 2,09 kroner ved inngangen til 2003. Bruken av EFTPOS og PC/Internett øker, mens bruk av giro over telefon og avtalegiro er i tilbakegang, på tross av fallende priser.

De elektroniske betalingstjenestene som bankene leverer til bedriftsmarkedet (figur 5.7 og 5.8), har i de siste årene hatt sterkere prisvekst enn tjenester som tilbys i personmarkedet. I løpet av 2002 har imidlertid prisene flatet noe ut også for

disse tjenestene. Det var ingen endring i prisene for andre tjenester enn Direkte Remittering og bedriftsterminalgiro med melding, hvor prisøkningen var på 2 prosent.

Når melding skal sendes til betalingsmottaker, belastes betalers bank med et særskilt interbankgebyr på 2 kroner av mottakers bank. Tjenester med melding koster derfor mer ut til kunden enn tilsvarende tjenester uten melding. Prisdifferansen mellom tjenesten med og uten melding er som regel noe i underkant av 2 kroner. Videre er girotjenester der KID-nummeret er utfyllt som regel rimeligere enn

Boks 5.1: Rabatter og fordelsprogrammer i betalingsformidlingen

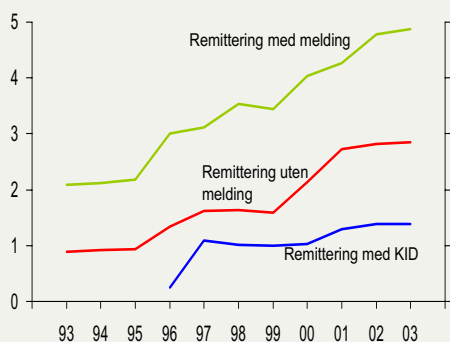
De fleste banker gir rabatt på betalingstjenester. Rabattene gis vanligvis gjennom ulike *fordelsprogrammer*, som kundene får adgang til ved å oppfylle visse betingelser. Fordelsprogrammene til de 26 bankene som er grunnlag for prisberegningene i kapittel 5, kan deles i tre hovedgrupper:

- Ordninger der kundene betaler en fast månedlig avgift. Rabattene gis ved gratis bruk av betalingsinstrumenter, enten ubegrenset antall eller et bestemt antall per måned.
- Ordninger der kundene har innskudd/lån i banken, ofte et bestemt beløp, og/eller benytter andre tjenester i finanskonsernet. Andre tjenester i finanskonsernet kan for eksempel være fonds-, forsikrings- eller eiendomsmeglertjenester.
- Ordninger der kundegrupper får rabatt. Dette er for eksempel ungdom under 18 år, studenter, unge voksne (ca. 18-25 år) eller honnørkunder/pensjonister. Enkelte banker opererer også med krav til at kundene skal benytte bestemte betalingsløsninger, for eksempel nettbank eller bestemte kontotyper (studentkonto etc.).

Bankenes fordelsprogrammer er utformet slik at de fleste bankkunder kan få rabatt på betalingsformidling. Ved å beregne differansen mellom totale inntekter basert på gjennomsnittsprisene og inntektene bankene regnskapsfører, finner vi at rabattene ligger på om lag 10 prosent. Rabattene synes å ha falt noe over tid, etter flere år med minkende differanse mellom regnskapsførte inntekter og inntekter basert på gjennomsnittspriser. Det gjennomsnittlige prisavslaget varierer mye mellom bankene. Den reelle prisen kundene betaler for betalingstjenestene, er derfor lavere enn gjennomsnittsprisene denne rapporten oppgir, i enkelte tilfeller gratis. Programmene er ofte utformet slik at kundene belønnes for å være trofaste og for å benytte flere finansielle tilbud innen samme konsern. Fordelsprogrammene kan bidra til at det blir vanskeligere for kundene å sammenligne priser fra bank til bank. Samtidig blir incentivet til å bytte bankforbindelse redusert, særlig dersom kunden benytter seg av andre finansielle tjenester som fordelsprogrammene tilbyr rabatter på. De seneste årene har imidlertid norske bankkunder byttet bank oftere enn før.

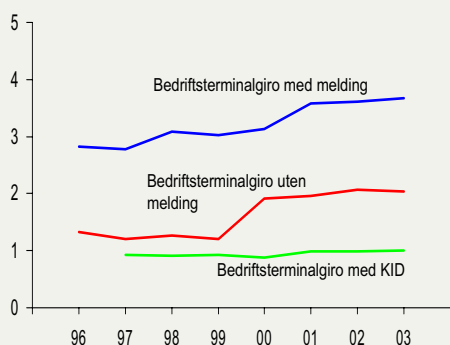
Media fokuserer på prisene i betalingsformidlingen. Banker med lave eller ingen gebyr har fått mye positiv omtale i media. Det finnes websider som beregner hvor mye hver enkelt bank krever for betalingsformidling basert på at kundene oppgir sin bruk av betalingstjenester. Websidene sammenligner priser hos de fleste bankene i landet. Det har det siste året vært tilfeller av at banker har innført "antigebyr", det vil si at kundene mottar penger for å benytte enkelte betalingstjenester (for eksempel uttak i egen banks minibank i åpningstiden). Noen banker tilbyr gratis betalingstjenester til alle kunder. Norges Bank har lenge fremhevet betydningen av at bankene skal ha direkte priser på bruk av betalingsinstrumenter, og at prisnivået bør reflektere kostnadene ved å produsere de ulike betalingstjenestene. Når prisen blir null eller negativ, vil kostnaden ved å produsere betalingstjenester ikke lenger reflekteres overfor kundene.

Figur 5.7 Priser på Remittering 1993-2003. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

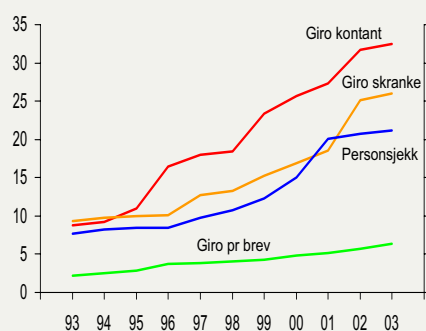
Kilde: Norges Bank

Figur 5.8 Priser på bedriftsterminalgiro 1996-2003. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

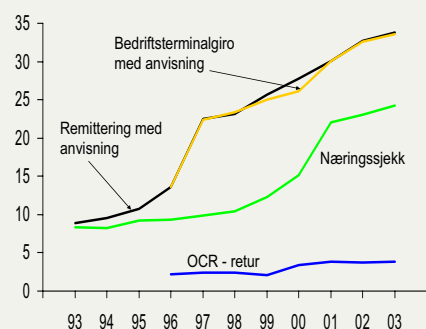
Kilde: Norges Bank

Figur 5.9 Priser på blankettbaserte betalingstjenester rettet mot personkunder 1993-2003. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

Kilde: Norges Bank

Figur 5.10 Priser på blankettbaserte betalingstjenester rettet mot næringslivet 1993-2003. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

Kilde: Norges Bank

tjenester uten melding, da KID-nummeret gjør det mulig å spore transaksjonene mer effektivt både for banken og betalingsmottaker.

Blankettbaserte betalingstjenester

Sammenlignet med forrige års kraftige prisøkning for de fleste blankettbaserte tjenestene steg prisene moderat i løpet av 2002, både for tjenester rettet mot personmarkedet og bedriftsmarkedet.

Prisveksten på blankettbaserte tjenester til personmarkedet flatet ut fra 2002 til 2003, etter flere års sterk vekst (figur 5.9). Giro betalt kontant i skranke, giro belastet konto i skranke og personsjekk har hatt en mindre prisvekst enn tidligere år. Prisen på en giro betalt kontant i skranke er nå 32,50 kroner, mens en giro belastet konto koster 26 kroner. For giro per brev fortsatte prisveksten fra tidligere år, i år med en økning på 12 prosent til en gjennomsnittspris på 6,36 kroner.

Utviklingen i prisene på blankettbaserte tjenester rettet mot næringslivet er vist i figur 5.10. Prisveksten på disse tjenestene synes å ha stabilisert seg, etter noen år med svært høy vekst. Prisen på nærings sjekk økte med 5 prosent til 24,29 kroner i løpet av 2002. Prisene på bedriftsterminalgiro og remittering med anvisning steg begge med 3 prosent til 33,58 og 33,75 kroner. Prisene for OCR arkiv og retur steg begge med 4 prosent til henholdsvis 1 krone og 3,85 kroner.

Års- og etableringsavgifter

Det er vanlig at bankene krever årsavgift på kombinerte betalingskort (det vil si kort som har både BankAxept og for eksempel Visa eller Mastercard-funksjonalitet). Ved inngangen til 2003 var den gjennomsnittlige årsavgiften på 245 kroner, en økning på 5 prosent fra året før. Av de 26 bankene i undersøkelsen krever 15 en årsavgift på 250 kroner, kun én bank krever høyere årsavgift. I bankenes felles avtaleverk er det fastsatt en engangsavgift for nyetablerte banker på 250 kroner for hvert nytt kort (bankkort/BankAxept) de utsteder. Denne avgiften er ment å dekke bankenes felles kostnader ved utvikling og tilpasning av felles infrastruktur for betalingskort.

Noen banker krever at kundene skal betale en månedlig eller årlig avgift for å ha tilgang til nettbanktjenesten. Enkelte banker krever også en etableringsavgift for å gi kundene tilgang til nettbank. Ved inngangen til 2003 krevde i alt 13 av bankene i undersøkelsen en måneds/årsavgift for slik tilgang. I gjennomsnitt krevde disse tretten bankene en pris på 153,50 kroner pr år. Tre av bankene krever etableringsavgift på mellom 200 og 300 kroner. Antallet banker som krever etablerings- og års/månedsavgiftene har falt siden nettbanktjenester ble introdusert, noe som kan være et tegn på at konkurransen intensiveres i markedet for nettbanktjenester.

5.5. Prisspredningen

Gjennomsnittsprisene skjuler til dels store variasjoner i prisene bankene har på betalingstjenestene. Spredning i prisene kan gi indikasjoner på hvordan konkurransen i markedet fungerer.

Prisspredning på noen tjenester¹⁰

Målt i kroner er prisspredningen på elektroniske tjenester gjennomgående lavere enn for blankettbaserte tjenester. Spredningen på minibankprisene ligger mellom disse. Alle banker unntatt én tilbyr gratis uttak i egen minibank i åpningstiden. Åtte banker tilbyr gratis uttak i egen minibank utenom åpningstiden, mens de øvrige i gjennomsnitt krever 3,80 kroner (figur 5.11). Åtte banker gir gratis uttak i andre bankers minibanker i åpningstiden, mens de øvrige i gjennomsnitt krever 4,70 kroner (figur 5.12).¹¹

Priser på bruk av betalingskort ved varekjøp har liten prisspredning. De fleste bankene velger å prise denne tjenesten til to kroner (figur 5.13). En bank gir denne tjenesten gratis. Fem banker tilbyr giro via PC/Internett gratis til sine kunder, se figur 5.14. Flertallet velger å legge prisen på to kroner for hver giro, men spredningen i prisene for denne tjenesten er allikevel noe større enn for varekjøp med kort. Tjenesten er fortsatt relativt ny, og flere av bankene endret sine priser fra 2002 til 2003.

Prisspredningen på blankettbaserte tjenester rettet mot personkunder er relativt lav (se figur 5.15 om giro innsendt per brev, det samme gjelder for giro skranke og giro kontant). Muligens kan dette forklares med at bankene fra og med 2002 står overfor bare én leverandør av giro innlevert pr brev, den mest benyttede blankettbaserte tjenesten rettet mot personkunder. Bankenes prisutvikling over tid er svært lik, med prisøkninger på sammenfallende tidspunkter. Prisnivået varierer noe fra bank til bank.

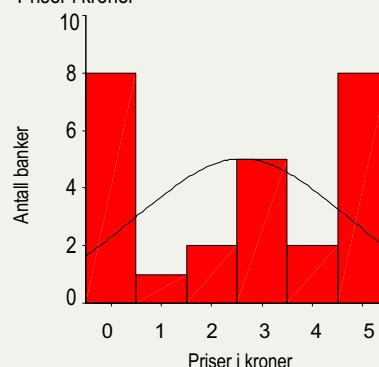
Prisspredning mellom banker etter størrelse og organisasjonsform

Gruppert etter størrelse kan 8 av de 26 bankene i utvalget regnes som store. Med *store banker* menes her banker som har en andel på mer enn 2 prosent av bankenes samlede forvaltningskapital og innskudd i norske kroner. Dersom andelen av forvaltningskapitalen eller andelen av innskudd i norske kroner er mindre enn 2 prosent regnes banken som *liten*.

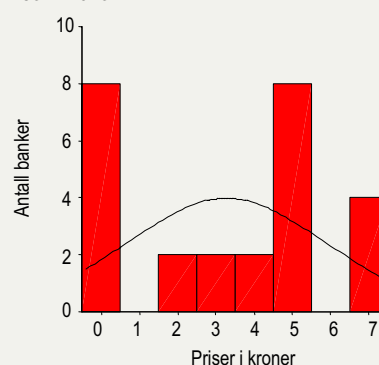
¹⁰ Alle referanser til gjennomsnittstall i dette avsnittet gjelder uveide gjennomsnittspriser i motsetning til andre avsnitt i kapittel 5.

¹¹ To av bankene i utvalget gir alltid gratis uttak i minibank.

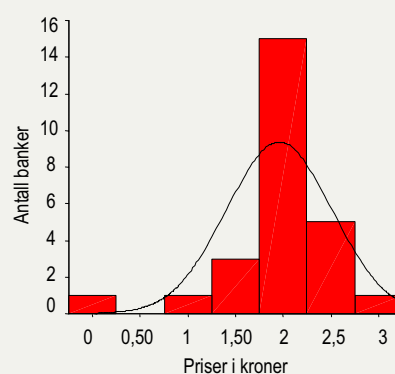
Figur 5.11 Spredning i prisene på uttak i egen banks minibanker utenom åpningstiden i 2003. Priser i kroner

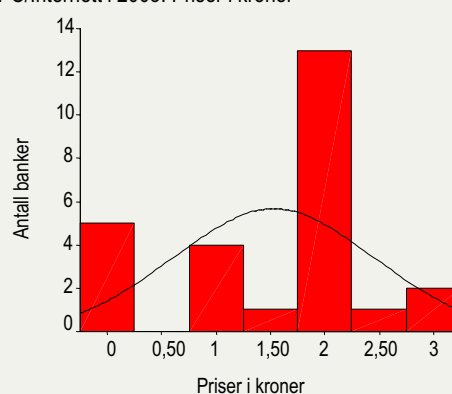
Figur 5.12 Spredning i prisene på uttak fra andre bankers minibanker i åpningstiden i 2003. Priser i kroner

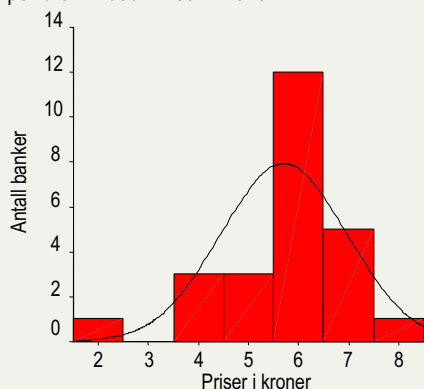
Figur 5.13 Spredning i prisene på bruk av betalingskort i betalingsterminaler (EFTPOS) i 2003. Priser i kroner

Figur 5.14 Spredning i prisene på giro betalt via PC/Internett i 2003. Priser i kroner

Figur 5.15 Spredning i prisene på giro innsendt per brev i 2003. Priser i kroner

Figur 5.11 – 5.15

Formen på klokkekurvene i figurene gir et inntrykk av hvor stor prisspredningen er for de aktuelle tjenestene. Høye og smale kurver indikerer liten prisspredning og høy konsentrasjon av prisene rundt det uveide gjennomsnittet. Lave og brede kurver indikerer stor prisspredning. Det høyeste punktet i kurven viser det uveide gjennomsnittet av prisene for alle banker i undersøkelsen.

Kilde: Norges Bank

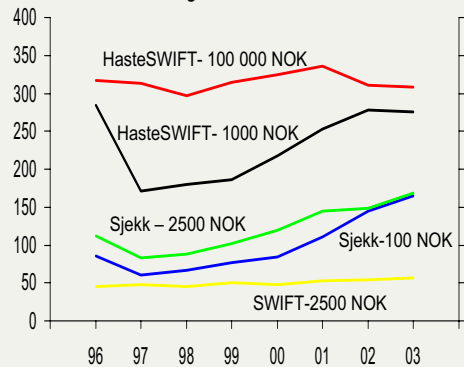
Undersøkelser av prisene for 2001 og 2002 viste at store banker som gruppe hadde en tendens til å kreve høyere priser enn små banker. Når samme undersøkelse gjøres med priser for 2003 er det ikke lenger noen signifikant forskjell mellom store og små bankers prissetting (testet på 5 prosent signifikansnivå). Hvis bankene blir gruppert etter om de er sparebanker eller forretningsbanker, viser undersøkelser med priser fra både 2001, 2002 og 2003 at spare- og forretningsbanker ikke priser forskjellig (åtte banker er *forretningsbanker*, men av disse regnes bare halvparten som *store*). Det er altså ingen signifikant forskjell mellom prisene hos forretnings- og sparebanker.

De uveide gjennomsnittsprisene har økt noe fra 2002 til 2003. Prisøkningen skyldes at mange av de små bankene i utvalget har økt prisene på de fleste betalingstjenestene i undersøkelsen. Det er få store banker som har økt prisene det siste året. Prisdifferansen mellom store og små banker i undersøkelsene av 2001- og 2002-priser falt dermed bort i 2003.

5.6. Overføringer til utlandet

Prisene på grensekryssende betalinger har fått økt fokus de siste årene. Dette skyldes blant annet arbeidet med å legge til rette for et integrert marked for betalingstjenester i EU og spesielt EUs forordning fra 2001 om grensekryssende betalinger i euro. Forordningen setter krav om like priser på innenlandske og grensekryssende betalinger i euro innenfor EU (se kapittel 2). Økt handel på Internett har også økt interessen for betalinger over landegrensene. Ved å foreta en del faktiske overføringer mellom de nordiske landene undersøkte Nordisk ministerråd i 2002 omfanget av gebyrer og transaksjonstid for grensekryssende betalinger i Norden. Resultatene indikerte til dels høye kostnader og lang overføringstid. De nordiske samarbeidsministrene har oppfordret banksektoren til å redusere gebyrene og transaksjonstiden for slike betalinger.

Figur 5.16 Priser på betaling av ulike beløp til utlandet ⁽¹⁾. Elektroniske overføringer 1996 -2002. Priser i kroner

⁽¹⁾ Uveid gjennomsnitt av priser fra 26 banker

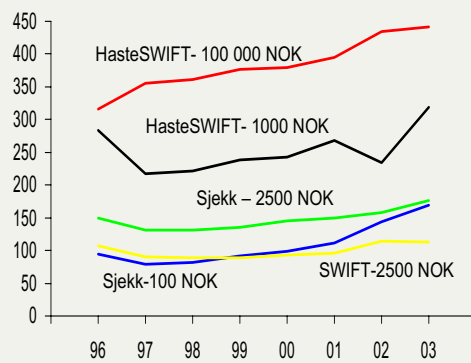
Kilde: Norges Bank

Prisene på overføringer til utlandet avhenger av størrelsen på beløpet som overføres, og av hvorvidt transaksjonen er papirbasert eller elektronisk, se figur 5.16 og 5.17. De papirbaserte betalingstjenestene er som regel dyrere enn de tilsvarende elektroniske. Sammenlignet med prisene på innenlandske betalingstjenester i Norge er prisene på grensekryssende betalinger mellom 10 og 100 ganger høyere. Hovedårsaken til dette er mangelen på betalingssystemer som effektivt kan håndtere grensekryssende massebetalinger. Derfor bruker bankene kostnadsstunge løsninger som involverer én eller flere korrespondentbanker og betydelig manuelt arbeid for å gjennomføre en overføring til utlandet. De fleste bankene i undersøkelsen opererer med pristillegg ved forsendelse av bekreftelser til betalingsmottaker.

I en rekke banker belastes også kundene for kontante innbetalinger og omvekslinger i tredjelandets valuta. Kundernes reelle kostnader knyttet til grensekryssende betalinger kan derfor være høyere enn de prisene som kommer fram av vår statistikk.

Statistikken viser at de uveide gjennomsnittsprisene på overføringer til utlandet i 2003 stort sett er de samme som i 2002. Unntak er papirbaserte og elektroniske sjekker på 100 norske kroner, samt papirbasert hasteSWIFT 1000 kroner, som begge viser rask prisøkning. Prisspredningen på betalingstjenestene overfor utlandet har vært lav i hele perioden 1996-2003. Et unntak her er prisene på elektroniske og papirbaserte hasteoverføringer med SWIFT for beløp mellom 100 000 og 1 000 000 kroner, som etter å ha vist store avvik har blitt mer like de siste to årene. Det er fortsatt stor spredning i prisene på papirbaserte og elektroniske hasteoverføringer med SWIFT av beløp større enn 1 million kroner (dette er ikke gjengitt i figurene).

Figur 5.17 Priser på betaling av ulike beløp til utlandet ⁽¹⁾. Papirbaserte overføringer 1996 – 2003. Priser i kroner

⁽¹⁾ Uveid gjennomsnitt av priser fra 26 banker

Kilde: Norges Bank

6 | Kilder

Bank for International Settlement - Committee on Payment and Settlement Systems (2000): "Statistics on Payment and Settlement Systems in selected Countries", juli 2002

Bankenes Standardiseringskontor (2003): "Informasjon om kortsystemet" lastet ned fra <http://www.bsk.no> 4.3.2003

Bankklagenemnda – klagenemnd for bank, finans og verdipapirfond (2002): "Årsberetning for 2001"

Basel Committee on Banking Supervision (2003), "Sound Practices for the Management and Supervision of Operational Risk", februar 2003

BIS/CPSS (2003): "Policy issues for central banks in retail payments", mars 2003

BIS/IOSCO (2002): "Assessment methodology for Recommendations for Securities Settlement Systems". CPSS-publikasjon nr. 51, november 2002

ECSA Workshop (2002) "Euroland – Our single payment area", *White paper*, March 2002, tilgjengelig på: <http://www.fbe.be/pdf/WhitePaperSummary2.pdf>

Engen, Helene og Hilde Elisabeth Johansen (2003): "Nesten halvparten av kundene bruker nettbank" nedlastet fra <http://www.sparebankforeningen.no> 4.3.2003

Europakommisjonen (2002), Working Document: "A possible legal framework for the single payment area in the internal market", MARKT/208/2001, mai 2002

Europakommisjonen (2002): "The introduction of euro banknotes and coins – one year after", ECOFIN/605/02-EN, februar 2002

Europaparlaments- og rådsdirektiv 2000/46/EF

Europaparlaments- og rådsdirektiv 97/5/EF

Europaparlaments- og rådsdirektiv 98/26/EF

European Central Bank (2001/2002): "Payment and securities settlement systems in the European Union (Blue book)" Third edition, June 2001, and Addendum incorporating 2000 figures, juli 2002

European Central Bank (2002), Consultation announcement: "Consultation on electronic money systems security objectives", mars 2002

European Central Bank (2002), Consultation announcement: "Oversight standards for euro retail payment systems", juli 2002

European Central Bank (2002), Consultation announcement: "Target2-principles and structure", desember 2002

European Central Bank (2002), Press release: "Biannual information on the counterfeiting of the euro", juli 2002

European Central Bank (2002): "Blue Book, Payment and securities settlement systems in accession countries", august 2002

European Central Bank (2002): "Implications of the euro cash changeover on the development of banknotes and coins in circulation", *ECB Monthly Bulletin*, mai 2002

European Central Bank (2002): "Review of the international role of the euro", desember 2002

European Central Bank (2003): "The demand for currency in the euro area and the impact of the euro cash changeover", *ECB Monthly Bulletin*, januar 2003

Eurostat (2002), News release: "EU enlargement, Key structural data for the 10 Acceding Countries", desember 2002

Finansnæringens Hovedkontor og Sparebankforeningens Servicekontor (2000): "Avtale- og regelverk-samling for innenlands betalingsformidling" Småskrift nummer 3 – august 2000

Finansnæringens Hovedorganisasjon (2003): "Regler for beregning av pris for tilgang til bankenes fellessystemer innen betalingsformidlingen – henvendelse fra Skandiabanken." Brev av 14. januar 2003 til Konkurransetilsynet

Finextra.com (2003), "G30 calls for EU clearing and settlement reform", februar 2003

Forskrift om finansieringsforetaks virksomhet med kontokort, 1989.10.05. nr.1025

Gresvik, Olaf og Aris Kaloudis (2001): "Økt kontantbeholdning – redusert kontantbruk: Et paradoks?" *Penger og Kreditt* 3/01 s 151-156

Gresvik, Olaf og Grete Øwre (2002): "Bankenes kostnader og inntekter i betalingsformidlingen i 2001" *Penger og Kreditt* 4/02 s 168-176

Hallgrímur Ásgeirsson (2002), "Payment intermediation in the European Economic Area", Central Bank of Iceland, *Monetary Bulletin* 2/2002

Humphrey, David B., Moshe Kim og Bent Vale (2001): "Realizing the Gains from Electronic Payments: Costs, Pricing, and Payment Choice", *Journal of Money, Credit and Banking*, vol. 33, s. 216-234.

Kaloudis, Aris og Ola Storberg (2000): "Kontantenes plass i det norske betalingssystemet" *Penger og Kreditt* 4/00 s. 263-268

Konkurransetilsynet (2002): "Regler for beregning av pris for tilgang til bankenes fellessystemer innen betalingsformidlingen – henvendelse fra Skandiabanken" Brev av 10. desember 2002 til Sparebankforeningen

Konkurransetilsynet (2003): "Finansnærings Hovedorganisasjon / Sparebankforeningen i Norge / Bankenes Betalingssentral AS – konkurranse-loven § 3-10 inngrep mot eksklusivitetsklausuler i avtale om innsamling av elektroniske kortdata" Brev fra Konkurransetilsynet av 28. mars 2003 til FNH, Sparebankforeningen og BA-HR Advokatfirma

Konkurransetilsynet (2003): "Konkurransesituasjonen i finansmarkedene" februar 2003

Kredittilsynet (2002): "Den finansielle infrastruktur og bruk av informasjonsteknologi; Risiko- og Sårbarhetsanalyse" oktober 2002

Kredittilsynet (2003): "Årsmelding 2002"

Lov om betalingssystemer m.v. (betalingssystemloven) 1999-12-17 nr 95

Lov om chekker 1932-05-27

Lov om elektronisk signatur 2001-06-15 nr 81

Lov om e-pengeforetak 2002-12-13 nr 74

Lov om finansavtaler og finansieringsvirksomhet (finansavtaleloven) 1999-06-25 nr 46

Lov om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner 1988-06-10 nr 40

Lov om Norges Bank og pengevesenet 1985-05-24 nr 28

Norges Bank (2002): "Årsrapport om betalingsformidling 2001" april 2002

Norges Bank (2002): "Norges Banks overvåkning av og tilsyn med betalingssystemet" *Penger og Kreditt* 1/02 s 20-23

Posten, Årsrapport 2001

Post- og teletilsynet, Årsrapport 2001 og Halvårsstatistikk 2002

Rådsdirektiv 91/308/EØF

Regulation (EC) No 2560/2001 of the European Parliament and of the Council of 19 December 2001 on cross-border payments in euro

The Board of Governors of the Federal Reserve System, the Office of the Comptroller of the Currency, the Securities and Exchange Commission, and the New York State Banking Department (2002), "Draft White Paper on Sound Practices to Strengthen the Resilience of the U.S. Financial system" og "Summary of Lessons Learned and implications for business continuity"

The European Banking Federation (2002), "Euroland: Our Single Payment Area!", *White Paper*, mai 2002,

The European Union On-line, diverse informasjon om nye medlemsland. Lastet ned fra: http://www.europa.eu.int/pol/enlarg/index_en.htm

VISA EU (2002), Press release: "VISA EU launches new low cost, cross-border money transfer service – VISA Direct", november 2002

Willem F. Duisenberg (2002), President of the European Central Bank: "The first nine months of the euro cash era", Speech, september 2002

7 | Tabeller og forklaringer til tabellene

A Generelle data

- 1: Overordnede data: Norge
- 2: Teknologisk infrastruktur i Norge

B Betalingsmidler i Norge

- 3: Betalingsmidler disponert av publikum (ved årets slutt, millioner kroner)
- 4: Betalingsmidler disponert av bankene (ved årets slutt, millioner kroner)
- 5: Sedler og mynt. Årsgjennomsnitt (millioner kroner)

C Betalingsinfrastruktur

- 6: Institusjonell infrastruktur
- 7: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NBO (millioner kroner)
- 8: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NICS (antall transaksjoner)
- 9: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NICS (milliarder kroner)
- 10: Deltakelse i SWIFT
- 11: SWIFT meldingsflyt til og fra utenlandske brukere (tusen transaksjoner)
- 12: Antall minibanker
- 13: Utnyttelse av minibanknettverket (millioner transaksjoner)
- 14: Utnyttelse av minibanknettverket (milliarder kroner)
- 15: Antall betalingsterminaler (EFTPOS) og antall steder med betalingsterminaler
- 16: Utnyttelse av betalingsterminalene (EFTPOS) (millioner transaksjoner)
- 17: Utnyttelse av betalingsterminalene (EFTPOS) (milliarder kroner)
- 18: Antall betalingskort (tusen)
- 19: Antall avtaler

D Kontantuttak i Norge

- 20: Kontantuttak (millioner transaksjoner)
- 21: Kontantuttak (milliarder kroner)

E Bruk av betalingstjenester

- 22: Bruk av norske betalingstjenester (millioner transaksjoner)
- 23: Bruk av norske betalingstjenester (milliarder kroner)
- 24: Bruk av norske betalingsinstrumenter (millioner transaksjoner)
- 25: Bruk av norske betalingsinstrumenter (milliarder kroner)
- 26: Girotjenester (millioner transaksjoner)
- 27: Girotjenester (milliarder kroner)
- 28: Samlet bruk av norske betalingskort. Kontantuttak og varekjøp (millioner transaksjoner)
- 29: Samlet bruk av norske betalingskort. Kontantuttak og varekjøp (milliarder kroner)
- 30: Samlet bruk av betalingskort utstedt av internasjonale kortselskaper (millioner transaksjoner)
- 31: Samlet bruk av betalingskort utstedt av internasjonale kortselskaper (milliarder kroner)
- 32: Varekjøp med norske betalingskort (millioner transaksjoner)
- 33: Varekjøp med norske betalingskort (milliarder kroner)
- 34: Sjekk (millioner transaksjoner)
- 35: Sjekk (milliarder kroner)
- 36: Bruk av betalingskort over landegrensene (tusen transaksjoner)
- 37: Bruk av betalingskort over landegrensene (millioner kroner)
- 38: Overføringer fra Norge med valutasjekker, Valutagirot og Money Gram (tusen transaksjoner)
- 39: Overføringer til Norge med valutasjekker, Valutagirot og Money Gram (millioner kroner)

F Priser i betalingsformidlingen

- 40: Priser på betalingstransaksjoner, betalingsmottak og kontantuttak. Veiet gjennomsnitt for alle banker (kroner)
- 41: Priser på overføringer til utlandet. Veiet gjennomsnitt for alle banker (kroner)
- 42: Prisliste for deltakelse i Norges Banks oppgjørssystem (NBO), gjeldende fra 1. januar 2003. (kroner)

Metadata - forklaringer til tabellene

A Generelle data

Tabell 1: Overordnede data: Norge

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Befolkning (million)	4,30	4,32	4,35	4,37	4,39	4,42	4,45	4,48	4,50	4,52
BNP løpende priser (milliarder)	830,4	873,4	937,4	1 026,9	1 111,3	1 132,1	1 233,0	1 469,1	1 526,6	1 531,1
BNP i fastlandsnorge, markedsverdi (milliarder)	702,1	742,1	798,9	843,1	908,2	981,3	1 035,5	1 101,5	1 162,5	1 205,9
BNP per capita	193 165	202 178	215 583	234 996	252 998	256 278	277 379	327 919	339 245	338 752
Kurs mot USD (årets slutt)	7,11	7,05	6,35	6,35	7,25	7,59	8,01	9,07	9,01	6,97
Kurs mot Euro (årets slutt, ECU t. o. m. 1998)	8,31	8,37	8,29	8,09	8,06	8,90	8,10	8,13	7,97	7,29

Tabell 2: Teknologisk infrastruktur i Norge

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002 (juni)
Telefon fastnettabonnement	2 334 836	2 394 303	2 443 585	2 484 173	2 474 964	2 475 490	2 445 734	2 386 446	2 316 950	2 322 177
PSTN	2 334 836	2 392 042	2 431 271	2 440 185	2 325 010	2 165 530	1 913 657	1 682 603	1 548 142	1 512 910
ISDN 2B+D		2 087	11 580	41 819	146 005	304 636	524 999	696 289	760 643	800 375
ISDN 30B+D		174	734	2 169	3 949	5 324	7 078	7 554	8 165	8 892
Telefon mobilabonnement	371 403	588 478	981 305	1 261 445	1 676 763	2 106 414	2 744 793	3 367 763	3 759 862	3 911 011
NMT	362 500	460 009	488 528	444 614	387 751	310 582	216 272	133 272	70 616	60 883
GSM	8 903	128 469	492 777	816 831	1 289 012	1 795 832	2 528 521	3 234 491	3 689 246	3 850 128
Internett abonnement						381 342	715 922	1 176 552	1 235 596	na
Kabel-tv	626 451	664 179	677 186	664 852	705 125	774 607	788 722	823 320	838 707	838 707
Fastnettpenetrasjon - abonnement (%)	54	55	56	57	56	56	55	53	51	51
Fastnettpenetrasjon - kanaler (%)	54	55	57	59	62	66	71	73	73	74
Mobilpenetrasjon (%)	9	14	22	29	38	48	62	75	84	na

Kilde: Post og teletilsynet

B Betalingsmidler i Norge

Tabell 3: Betalingsmidler disponert av publikum (ved årets slutt, millioner kroner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Sedler og mynt	35 744	37 954	39 076	39 865	42 217	42 142	43 365	42 524	42 038	40 158
Innskudd på transaksjonskonti	149 615	172 154	178 690	208 072	227 382	237 046	300 131	328 816	344 109	360 553
Betalingsmidler i alt (M1)	185 359	210 108	217 766	247 937	269 599	279 188	343 496	371 340	386 147	400 711
Andre innskudd	288 396	286 081	296 778	294 741	278 741	292 820	295 822	326 351	370 172	409 355
Banksertifikater	2 260	5 116	15 731	21 686	30 200	33 321	30 803	34 152	38 899	44 576
Pengemengden (M2)	476 015	501 305	530 275	564 364	578 540	605 329	670 121	731 843	795 218	854 642

Tabell 4: Betalingsmidler disponert av bankene (ved årets slutt, millioner kroner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Bankenes kontantbeholdning	2 584	2 837	3 340	3 893	4 240	4 395	5 116	4 879	5 290	5 063
<i>Kontantbeholdning årgjennomsnitt</i>	2 537	2 823	3 095	3 568	3 835	3 940	4 519	4 431	4 817	4 675
Bankenes folioinnskudd i sentralbanken	801	2 742	1 498	9 597	8 139	4 716	18 330	11 540	17 438	33 348
<i>Folioinnskudd Årgjennomsnitt</i>	1 590	3 287	2 809	4 826	8 463	6 986	8 016	11 079	14 164	18 776
Bankenes F-innskudd i sentralbanken	0	0	0	11 173	1 928	0	0	0	0	16 863
Utlån fra sentralbanken (F-lån + D-lån)	15 044	8 763	8 312	98	547	6 918	13 600	14 160	13 356	538
<i>Utlån (F-lån + D-lån) Årgjennomsnitt</i>	13 595	2 746	4 626	6 351	790	1 225	4 385	5 104	12 443	19
Bankenes innskudd i pengeholdene sektor	7 104	7 695	7 442	14 153	14 828	13 421	13 594	15 774	16 633	16 027
<i>Innskudd i pengeholdene sektor årgjennomsnitt</i>	10 951	9 357	11 097	15 595	16 107	15 830	18 538	18 173	20 420	16 737

Tabell 5: Sedler og mynt. Årgjennomsnitt (millioner kroner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Total	33 407	36 953	38 359	39 588	41 221	43 578	43 837	43 571	42 947	41 767
Sedler totalt	31 264	34 676	35 851	36 812	38 284	40 487	40 566	40 119	39 271	37 811
1000-kroner	22 010	24 833	25 522	25 985	26 711	27 773	27 290	26 336	24 713	22 599
500-kroner	1 890	2 548	2 992	3 465	4 068	4 875	5 588	6 107	6 921	7 626
200-kroner	:	106	1 025	1 771	2 630	3 650	3 949	4 275	4 446	4 573
100-kroner	6 778	6 586	5 728	4 962	4 246	3 473	3 027	2 684	2 464	2 270
50-kroner	587	604	585	629	629	717	712	717	727	744
Mynt totalt	2 144	2 277	2 508	2 776	2 937	3 090	3 271	3 452	3 676	3 955
20-kroner	:	34	369	532	655	779	873	966	1 124	1 387
10-kroner	995	1 067	952	1 020	1 010	1 030	1 046	1 087	1 111	1 085
5-kroner	375	388	388	401	415	440	474	487	497	505
1-krone	440	460	472	492	518	561	590	617	641	666
0,5 kroner	119	124	128	134	142	150	157	165	174	182
0,25 kroner	41	41	40	40	40	:	:	:	:	:
0,10 kroner	148	137	134	132	131	131	130	130	130	130
<i>Kobber</i>	26	26	26	26	26	:	:	:	:	:

C Betalingsinfrastruktur

Tabell 6: Institusjonell infrastruktur

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Norges Bank								
Antall filialer/NOKAS filialer fra 2001	13	13	13	13	13	13	11	11
Antall konti	:	:	:	:	:	320	299	275
Alle banker (herunder posten)								
Antall institusjoner	:	148	146	146	144	143	144	145
Antall utenlandske bankers filialer	:	3	6	6	8	9	8	8
Antall filialer Bank	1 537	1 500	1 477	1 468	1 457	1 429	1 414	1 376
Antall filialer Posten	2 356	2 091	1 618	1 280	1 257	1 261	1 320	1 433
Antall konti i alle banker	11 494 535					11 534 617		

Tabell 7: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NBO (millioner kroner)

	1999	2000	2001	2002
Totalt (omtrentlig beløp)	148 000	143 000	175 000	165 000
VPO	2 429	2 224	2 224	2 466
NICS Masse	4 000-5 000	4 000-5 000	4 500-5 500	4 500-5 500
NICS SWIFT	5 201	3 796	5 305	5 487
Sum Brutto/RTGS	135 602	132 516	163 348	153 471
<i>Herav</i>				
SWIFT Brutto/RTGS	127 276	123 249	156 369	148 692
Øvrig Brutto/RTGS	8 326	9 267	6 979	4 779

Tabell 8: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NICS (antall transaksjoner)

	1999	2000	2001	2002
SWIFT Totalt	4 589	4 626	5 022	5 237
SWIFT Brutto/RTGS	331	282	303	301
SWIFT Netto	4 258	4 344	4 719	4 936
NICS Masse (millioner)	2-3	2-3	2-3	2-3

Tabell 9: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NICS (milliarder kroner)

	1999	2000	2001	2002
SWIFT Totalt	145	140	167	166
SWIFT Brutto/RTGS	127	123	151	150
SWIFT Netto	18	17	16	16
NICS Masse	20-25	20-25	30-35	40-45
NICS Totalt (omtrentlig beløp)	165-170	160-165	197-202	206-211

Tabell 10: Deltakelse i SWIFT

	2000		2001		2002	
	Norske	Utenl.	Norske	Utenl.	Norske	Utenl.
Medlemmer	17	2 307	21	2 241	22	2 203
Undermedlemmer/innenlandske brukere dekket av medlemmer i utlandet	9	3 036	8	3 027	7	3 079
Deltakere	5	1 949	5	1 931	4	2 183
Totalt	31	7 292	34	7 199	33	7 465

Tabell 11: SWIFT meldingsflyt til og fra utenlandske brukere (tusen transaksjoner)

	1999	2000	2001	2002
Antall meldinger sendt	8 124	9 238	10 521	12 487
Antall meldinger mottatt	6 051	6 920	8 163	8 747
Global SWIFT-trafikk	1 058 836	1 273 913	1 533 906	1 817 000

Tabell 12: Antall minibanker

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Totalt	1 707	1 741	1 792	1 861	1 896	1 944	2 007	2 119	2 192	2 300
Forretningsbanker	738	750	775	796	808	867	900	1 026	1 066	1 104
Sparebanker	969	991	1 017	1 065	1 088	1 077	1 107	1 093	1 126	1 196

Tabell 13: Utnyttelse av minibanknettverket (millioner transaksjoner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
I alt	74,6	80,3	87,4	97,6	103,9	107,1	107,3	106,0	108,8	105,5
<i>Herav:</i>										
Uttak i andre bankers minibanker	:	:	:	:	50,5	52,1	51,3	49,0	47,3	49,3
Forretningsbankenes minibanker totalt	30,7	33,1	36,6	41,5	44,1	46,3	45,7	46,2	46,1	45,5
Bankkort	:	:	35,4	39,7	41,9	43,6	42,5	42,1	42,1	41,2
Innenlandske kredittkort	:	:	0,3	0,5	0,6	0,7	0,8	0,7	0,7	0,6
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	:	:	0,9	1,3	1,6	2,0	2,4	3,4	3,3	3,7
Sparebankenes minibanker totalt	43,9	47,2	50,8	56,1	59,8	60,8	61,6	59,8	62,8	60,1
Bankkort	:	:	50,6	55,5	59,0	59,6	59,8	56,4	59,9	57,2
Innenlandske kredittkort	-	-	-	-	-	-	0,0	0,2	0,3	0,3
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	:	:	0,3	0,6	0,8	1,2	1,8	3,2	2,5	2,5

Tabell 14: Utnyttelse av minibanknettverket (milliarder kroner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
I alt	60,2	67,2	74,9	84,6	94,5	102,1	105,5	106,1	115,8	115,4
<i>Herav:</i>										
Uttak i andre bankers minibanker	:	:	:	:	46,0	47,6	48,1	45,4	46,1	48,6
Forretningsbankenes minibanker totalt	25,8	28,7	31,8	37,1	41,4	45,7	47,0	48,8	52,2	52,7
Bankkort	:	:	30,3	34,9	38,5	42,2	42,9	43,7	47,0	47,0
Innenlandske kredittkort	:	:	0,4	0,6	0,7	0,9	1,0	0,9	0,9	0,9
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	:	:	1,1	1,7	2,2	2,6	3,1	4,3	4,3	4,8
Sparebankenes minibanker totalt	34,4	38,5	43,1	47,4	53,1	56,4	58,5	57,2	63,6	62,8
Bankkort	:	:	42,8	46,7	52,0	54,9	56,3	54,2	60,1	59,2
Innenlandske kredittkort	-	-	-	-	-	-	0,0	0,3	0,5	0,3
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	:	:	0,3	0,8	1,0	1,5	2,2	2,7	3,0	3,2

Tabell 15: Antall betalingsterminaler (EFTPOS) og antall steder med betalingsterminaler

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Betalingsterminaler totalt	:	29 321	34 706	39 033	46 592	52 235	58 742	65 326	71 688	80 106
Betalingsterminaler eid av banker	21 727	23 668	28 897	33 679	41 299	46 849	51 618	55 208	59 184	65 374
Betalingsterminaler eid av oljeselskaper	:	5 653	5 809	5 354	5 293	5 386	7 124	7 093	6 752	6 439
Betalingsterminaler eid av dagligvarekjeder	:	:	:	:	:	:	:	3 025	5 752	8 293
Steder med betalingsterminaler totalt	:	19 996	23 239	27 048	32 761	38 029	42 164	47 434	49 328	52 705
Steder med bankenes betalingsterminaler	:	17 827	21 081	24 841	30 607	35 861	39 978	44 468	45 573	47 995
Steder med oljeselskapenes terminaler	2 136	2 169	2 158	2 207	2 154	2 168	2 186	2 050	2 129	2 024
Betalingsterminaler eid av dagligvarekjeder	:	:	:	:	:	:	:	916	1 626	2 686

Tabell 16: Utnyttelse av betalingsterminalene (EFTPOS) (millioner transaksjoner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
I alt	97,4	123,1	143,4	182,5	234,7	288,6	338,8	391,6	446,1	499,7
Bankenes betalingsterminaler totalt	51,8	72,3	90,2	120,6	162,7	210,7	254,7	302,4	329,1	368,3
Bankkort	:	:	86,6	116,5	156,8	202,9	244,8	291,8	317,8	357,2
Innenlandske kredittkort	:	:	0,2	0,4	0,7	1,0	1,3	0,6	0,6	0,6
Betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	:	:	3,4	3,8	5,2	6,8	8,5	10,0	10,7	10,5
Oljeselskapenes betalingsterminaler totalt	45,6	50,8	53,2	61,9	72,0	77,9	82,6	84,1	91,9	92,1
Bankkort	13,1	14,2	17,2	21,1	27,4	31,9	36,4	45,6	51,8	58,4
Innenlandske kredittkort	-	-	-	-	-	-	-	0,0	0,0	0,0
Betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	:	:	0,4	1,5	1,8	2,2	2,5	3,1	3,0	3,1
Oljeselskapenes kort	32,49	36,62	35,61	39,32	42,84	43,83	43,79	35,35	37,11	30,53
Bruk av bankkort i dagligvarekjeders terminaler	-	-	-	-	-	-	1,5	5,1	25,1	39,3

Tabell 17: Utnyttelse av betalingsterminalene (EFTPOS) (milliarder kroner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
I alt	31,7	43,0	55,9	75,4	100,8	127,1	155,0	187,0	210,2	228,9
Bankenes betalingsterminaler totalt	21,8	33,2	41,8	58,6	81,0	105,5	129,9	153,2	167,7	181,5
Bankkort	:	:	38,5	54,6	75,4	98,6	121,5	143,5	156,8	171,4
Innenlandske kredittkort	:	:	0,4	0,5	0,8	0,8	0,9	0,7	0,8	0,8
Betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	:	:	2,9	3,4	4,7	6,1	7,5	9,0	10,1	9,3
Oljeselskapenes betalingsterminaler totalt	9,8	9,8	14,0	16,9	19,9	21,6	23,6	29,1	29,1	27,9
Bankkort	3,1	1,6	4,3	5,4	7,3	8,6	10,1	13,7	14,6	15,4
Innenlandske kredittkort	-	-	-	-	-	-	-	0,0	0,0	0,0
Betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	:	:	0,1	0,2	0,3	0,3	0,4	0,5	0,4	0,5
Oljeselskapenes kort	6,7	8,2	9,6	11,3	12,3	12,6	13,1	14,9	14,2	12,0
Bruk av bankkort i dagligvarekjeders terminaler	-	-	-	-	-	-	1,6	4,7	13,4	19,5

Tabell 18: Antall betalingskort (tusen)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
I alt	3 667	4 100	5 025	5 766	6 583	7 527	8 406	9 156	10 191	10 725
Bankkort	2 082	1 999	2 561	2 835	3 227	3 561	3 734	4 020	4 287	4 362
Innenlandske kredittkort	389	452	480	589	514	620	687	672	760	825
Betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	1 196	1 649	1 984	2 343	2 842	3 346	3 985	4 464	5 145	5 539
Kombinerte kort	:	1 041	1 597	1 879	2 287	2 759	3 186	3 497	4 083	4 290
Antall kort fratrukket dobbelttelling av kombinasjonskort	:	3 059	3 428	3 887	4 296	4 768	5 220	5 658	6 108	6 435
<i>Herav</i>										
Debetkort	:	:	2 630	2 912	3 320	3 563	3 733	4 020	4 287	4 362
Kredittkort	:	:	798	976	976	1 205	1 487	1 638	1 822	2 073
Oljeselskapenes kort	948	1033	1372	1592	1713	1772	1633	1429	1259	1211

Tabell 19: Antall avtaler

	2000	2001	2002
PC/Hjemmebankavtaler	933 335	1 340 661	1 934 318
Brevgiroavtaler	2 687 420	2 361 031	1 787 462
Faste betalingsoppdrag for Avtalegiro og Autogiro	3 500 000	4 044 848	4 483 286
Avtalegiro - betalingsmottakere	6 041	6 473	6 883
Autogiro - betalingsmottakere m/fullmakt	558	541	534
Autogiro - betalingsmottakere u/fullmakt	616	659	731

D Kontantuttak i Norge

Tabell 20: Kontantuttak (millioner transaksjoner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
I alt	:	126,3	128,6	129,0	144,5	236,1	256,9	270,4
Kontantuttak over skranke	:	28,7	24,7	21,9	37,2	27,3	23,8	17,6
Forretningsbanker	:	28,7	24,7	21,9	19,1	15,8	13,8	10,3
Sparebanker	:	:	:	:	18,1	11,5	10,1	7,3
Minibankuttak	87,4	97,6	103,9	107,1	107,3	106,0	108,8	105,5
Forretningsbanker	36,6	41,5	44,1	46,3	45,7	46,2	46,1	45,5
Sparebanker	50,8	56,1	59,8	60,8	61,6	59,8	62,8	60,1
Kontantuttak ved varekjøp	:	:	:	:	:	102,7	124,2	147,4

Tabell 21: Kontantuttak (milliarder kroner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
I alt	:	84,6	194,3	191,8	192,4	258,7	259,1	252,0
Kontantuttak over skranke	:	:	99,8	89,7	86,9	115,7	98,6	85,1
Forretningsbanker	:	118,1	99,8	89,7	86,9	72,8	62,0	54,0
Sparebanker	:	:	:	:	:	42,9	36,6	31,1
Minibankuttak	74,9	84,6	94,5	102,1	105,5	106,1	115,8	115,4
Forretningsbanker	31,8	37,1	41,4	45,7	47,0	48,8	52,2	52,7
Sparebanker	43,1	47,4	53,1	56,4	58,5	57,2	63,6	62,8
Kontantuttak ved varekjøp	:	:	:	:	:	36,9	44,7	51,5

E Bruk av betalingstjenester

Tabell 22: Bruk av norske betalingstjenester (millioner transaksjoner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
I alt	:	:	:	:	:	:	:	:	:	953,4
Betalingsinstrumenter:	384,2	431,1	465,7	508,4	564,3	634,1	695,3	760,3	848,6	915,4
Giro	282,2	313,5	324,5	335,2	343,9	360,0	371,3	370,4	398,8	396,8
Betalingskort	70,4	91,3	118,8	156,1	207,5	264,6	317,7	385,9	446,9	516,5
Sjekk	31,6	26,3	22,4	17,1	12,9	9,4	6,3	4,0	2,9	2,0
Betalingsoppdrag:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	38,0
Faste oppdrag	:	:	:	:	:	:	:	:	:	38,0

Tabell 23: Bruk av norske betalingstjenester (milliarder kroner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
I alt	:	:	:	:	:	:	:	:	:	6 831,8
Betalingsinstrumenter:	1 885,4	2 237,2	2 474,5	4 257,4	4 683,4	4 781,9	5 837,0	6 088,6	6 176,7	6 685,5
Giro	1 543,3	1 859,4	2 074,8	3 921,5	4 358,8	4 464,6	5 534,0	5 823,5	5 921,7	6 427,0
Betalingskort	24,9	41,9	57,8	80,4	104,1	134,6	164,1	162,8	182,4	201,9
Sjekk	317,2	335,8	342,0	255,5	220,5	182,7	138,9	102,4	72,5	56,6
Betalingsoppdrag:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	146,3
Faste oppdrag	:	:	:	:	:	:	:	:	:	146,3

Tabell 24: Bruk av norske betalingsinstrumenter (millioner transaksjoner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Totalt	384,2	431,1	465,7	508,4	564,3	634,1	695,3	760,3	848,6	915,4
Giro totalt	282,2	313,5	324,5	335,2	343,9	360,0	371,3	370,4	398,8	396,8
Elektronisk giro	79,7	86,7	101,7	125,1	146,5	173,9	202,7	221,0	268,1	292,5
Blankettbasert giro	202,5	226,7	222,9	210,1	197,4	186,2	168,5	149,3	130,7	104,4
Betalingskort	70,4	91,3	118,8	156,1	207,5	264,6	317,7	385,9	446,9	516,5
Elektronisk	64,9	86,5	113,8	151,5	200,9	256,0	307,3	377,5	437,8	506,5
Manuelt	5,5	4,8	5,0	4,5	6,6	8,6	10,4	8,3	9,1	10,0
Sjekk	31,6	26,3	22,4	17,1	12,9	9,4	6,3	4,0	2,9	2,0

Tabell 25: Bruk av norske betalingsinstrumenter (milliarder kroner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Totalt	1 885,4	2 237,2	2 474,5	4 257,4	4 683,4	4 781,9	5 837,0	6 088,6	6 176,7	6 685,5
Giro totalt	1 543,3	1 859,4	2 074,8	3 921,5	4 358,8	4 464,6	5 534,0	5 823,5	5 921,7	6 427,0
Elektronisk giro	999,7	1 121,9	1 309,3	2 440,6	2 935,6	3 223,2	4 444,4	4 948,3	5 415,8	6 021,7
Blankettbasert giro	543,6	737,5	765,5	1 480,9	1 423,2	1 241,4	1 089,5	875,2	506,0	405,3
Betalingskort	24,9	41,9	57,8	80,4	104,1	134,6	164,1	162,8	182,4	201,9
Elektronisk	24,9	34,8	49,3	74,6	97,4	125,3	151,2	153,9	172,7	191,6
Manuelt	:	7,1	8,4	5,8	6,7	9,3	12,9	8,9	9,7	10,3
Sjekk	317,2	335,8	342,0	255,5	220,5	182,7	138,9	102,4	72,5	56,6

Tabell 26: Girotjenester (millioner transaksjoner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Giro totalt	313,6	324,6	335,1	343,9	360,0	371,3	370,4	398,8	396,8
Elektronisk giro totalt	86,7	101,7	125,1	146,5	173,9	202,7	221,0	268,1	292,5
Betalinger via terminal (lukkede kommunikasjonslinjer)	70,6	83,0	97,8	109,1	126,1	129,9	128,7	143,8	151,9
Betalinger via terminal over Internett	-	-	:	:	3,2	14,5	34,6	62,0	82,4
Telefoniske overførslser	0,9	1,3	6,7	13,4	18,2	28,3	28,8	28,7	26,8
Direkte debiteringer	15,3	17,4	20,6	24,0	26,3	30,0	29,0	33,6	31,3
Blankettbasert giro totalt	226,9	222,9	210,0	197,4	186,2	168,5	149,3	130,7	104,4
Giro innsendt per brev	88,6	96,9	101,1	104,3	106,9	107,0	90,2	74,3	61,7
Giro innlevert på ekspedisjonssted totalt	116,1	106,5	91,4	78,8	65,6	52,2	52,9	50,8	37,7
<i>Herav</i>									
Kontante innbetalinger	72,0	62,5	46,3	37,1	28,1	22,9	20,4	12,2	7,0
Kontobelastninger	25,0	25,0	27,1	27,4	24,5	29,2	32,4	37,7	30,5
Diverse giro registrert i bank	19,1	19,1	18,1	14,2	13,0	-	0,0	0,8	0,3
Betalinger med anvisninger ved bruk av terminal	22,1	19,5	17,5	14,3	13,7	9,4	6,3	5,6	4,9

Tabell 27: Girotjenester (milliarder kroner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Giro totalt	1 859,4	2 074,9	3 921,5	4 358,8	4 464,6	5 534,0	5 823,5	5 921,7	6 427,0
Elektronisk giro totalt	1 121,9	1 309,3	2 440,6	2 935,6	3 223,2	4 444,4	4 948,3	5 415,8	6 021,7
Betalinger via terminal (lukkede kommunikasjonslinjer)	1 051,7	1 233,6	2 310,6	2 779,2	3 041,1	4 185,7	4 600,5	4 976,0	5 400,0
Betalinger via terminal over Internett	-	-	:	:	7,3	39,7	93,3	197,3	418,2
Telefoniske overførslser	1,5	2,1	11,3	22,8	31,0	55,6	52,5	57,6	54,3
Direkte debiteringer	68,7	73,6	118,7	133,6	143,8	163,5	202,0	184,8	149,2
Blankettbasert giro totalt	737,5	765,6	1 480,9	1 423,2	1 241,4	1 089,5	875,2	506,0	405,3
Giro innsendt per brev	181,0	214,9	858,0	830,2	649,8	597,6	527,7	201,5	166,5
Giro innlevert på ekspedisjonssted totalt	549,0	544,6	569,7	557,2	561,0	473,9	336,1	297,5	232,7
<i>Herav</i>									
Kontante innbetalinger	183,4	175,4	188,4	179,1	126,5	143,8	111,5	83,9	49,7
Kontobelastninger	175,3	175,2	206,5	247,8	308,5	330,1	224,6	200,7	179,0
Diverse giro registrert i bank	190,3	194,0	174,8	130,3	126,0	-	0,0	12,9	3,9
Betalinger med anvisninger ved bruk av terminal	7,5	6,1	53,2	35,8	30,6	18,1	11,4	7,0	6,1

Tabell 28: Samlet bruk av norske betalingskort. Kontantuttak og varekjøp (millioner transaksjoner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Total kortbruk	145,0	171,7	207,8	255,4	314,4	374,7	429,1	496,3	562,4	629,5
Banker	132,1	156,2	189,7	232,8	285,1	337,9	385,0	441,1	496,7	553,3
Innenlandske kredittkort	0,7	0,8	1,1	1,2	1,4	1,7	1,9	2,4	2,7	3,0
GE Capital Bank AS	:	:	:	:	:	:	0,7	0,8	0,9	0,9
DnB Kort AS	:	:	:	:	:	:	0,2	0,0	0,0	0,0
Gjensidige NOR	:	:	:	:	:	:	1,0	1,5	1,8	2,1
Betalingskort utstedt av internasjonale kortelskaper	12,3	14,7	16,9	21,4	27,9	35,1	42,2	52,8	63,0	73,2

Tabell 29: Samlet bruk av norske betalingskort. Kontantuttak og varekjøp (milliarder kroner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Total kortbruk	:	109,2	135,8	166,4	204,6	242,6	277,1	314,6	353,7	380,5
Banker	:	92,1	116,0	141,5	173,3	204,4	232,3	259,8	291,8	312,5
Innenlandske kredittkort	2,3	2,5	3,2	3,8	4,2	4,5	5,1	5,4	5,9	5,9
GE Capital Bank AS	:	0,8	1,1	1,4	1,5	1,7	1,9	2,1	2,4	2,5
DnB Kort AS	:	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,1	0,0	0,0
Gjensidige NOR	:	1,5	1,9	2,1	2,2	2,4	2,8	3,1	3,5	3,4
Betalingskort utstedt av internasjonale kortelskaper	12,7	14,6	16,6	21,1	27,1	33,7	39,7	49,4	56,0	62,0

Tabell 30: Samlet bruk av betalingskort utstedt av internasjonale kortelskaper (millioner transaksjoner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Samlet bruk av Betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	14,7	17,7	19,9	25,2	32,5	40,4	48,5	59,6	70,5	81,3
American Express	1,3	1,6	1,4	1,6	2,0	2,2	2,4	3,0	3,4	3,4
Diners Club Norge AS	2,6	2,9	3,2	3,7	4,3	5,1	5,4	5,9	6,2	5,8
Europay Norge AS	3,6	4,5	5,4	7,1	9,3	11,4	13,3	15,3	16,5	18,3
VISA Norge AS	7,1	8,8	9,9	12,8	17,0	21,7	27,3	35,3	44,4	53,9
<i>Herav:</i>										
Utlendingers bruk av betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	2,4	3,0	3,0	3,8	4,6	5,3	6,2	6,7	7,5	8,1
Bruk av norske betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	12,3	14,7	16,9	21,4	27,9	35,1	42,2	52,8	63,0	73,2

Tabell 31: Samlet bruk av betalingskort utstedt av internasjonale kortelskaper (milliarder kroner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Samlet bruk av Betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	14,8	17,1	19,1	24,3	30,9	38,1	45,2	54,8	61,9	68,0
American Express	1,8	1,7	1,9	2,6	3,1	3,5	4,3	4,2	4,7	4,6
Diners Club Norge AS	3,0	3,4	3,7	4,1	4,8	5,6	6,0	6,8	7,1	7,0
Europay Norge AS	3,5	4,4	5,2	7,1	9,6	12,1	14,0	16,8	18,1	19,5
VISA Norge AS	6,5	7,6	8,3	10,5	13,4	16,9	20,8	27,0	32,0	36,9
<i>Herav:</i>										
Utlendingers bruk av betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	2,1	2,5	2,5	3,2	3,8	4,4	5,5	5,4	5,8	5,9
Bruk av norske betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	12,7	14,6	16,6	21,1	27,1	33,7	39,7	49,4	56,0	62,0

Tabell 32: Varekjøp med norske betalingskort (millioner transaksjoner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Varekjøp i alt	:	:	118,8	156,1	207,5	264,6	317,7	385,9	446,9	516,5
Bankkort	:	:	103,8	137,6	184,2	234,8	282,7	342,5	394,7	454,9
Innenlandske kredittkort	:	0,3	0,4	0,5	0,4	0,7	0,8	0,9	1,2	1,4
Betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	:	12,7	14,5	18,1	22,9	29,1	34,2	42,4	51,1	60,2

Tabell 33: Varekjøp med norske betalingskort (milliarder kroner)*

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Varekjøp i alt	:	:	57,8	80,4	104,1	134,6	164,1	162,8	182,4	201,9
Bankkort	:	:	42,9	60,0	82,8	107,2	133,1	125,0	140,1	154,9
Innenlandske kredittkort	:	1,4	1,8	2,1	1,9	3,1	3,5	3,3	3,7	3,7
Betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	:	11,8	13,1	18,3	19,4	24,3	27,5	34,5	38,7	43,3

**) Tall inntil 1999 er inklusive kontantuttak ved betalingsterminaler*

Tabell 34: Sjekk (millioner transaksjoner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Total sjekkbruk	31,6	26,3	22,4	17,1	12,9	9,4	6,3	4,0	2,9	2,0
Sparebanker	16,3	13,7	12,8	9,8	7,4	5,6	3,9	2,5	1,9	1,3
Forretningsbanker	15,3	12,6	9,6	7,3	5,5	3,8	2,4	1,5	1,0	0,7

Tabell 35: Sjekk (milliarder kroner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Total sjekkbruk	317,2	335,8	342,0	255,5	220,5	182,7	139,0	102,4	72,5	56,6
Sparebanker	90,3	110,5	159,4	103,9	87,8	72,6	65,9	47,1	37,1	29,7
Forretningsbanker	226,9	225,3	182,6	151,6	132,7	110,1	73,1	55,3	35,5	26,9

Tabell 36: Bruk av betalingskort over landegrensene (tusen transaksjoner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
I alt	7 681	9 603	10 607	13 483	17 280	21 419	25 647	29 702	34 003	40 125
Bruk av norske betalingskort i utlandet	5 283	6 560	7 534	9 573	12 530	15 800	18 986	22 560	26 153	31 480
Innenlandske kredittkort	:	:	0	0	1	1	2	1	0	0
American Express	400	650	520	610	750	844	968	722	714	708
Diners Club Norge AS	584	629	669	725	816	899	900	927	893	874
Europay Norge AS	959	1 176	1 465	1 936	2 747	3 500	3 983	4 393	4 514	4 988
VISA Norge AS	3 340	4 105	4 782	6 168	8 042	10 326	12 805	16 132	19 638	24 704
Eufiserv	0	0	98	134	174	230	328	385	394	206
<i>Herav</i>										
Kontantuttak	:	:	1 244	1 752	3 845	4 528	5 806	6 286	7 129	8 299
Bruk av utenlandske betalingskort i Norge	2 398	3 043	3 073	3 910	4 750	5 618	6 661	7 142	7 850	8 645
American Express	300	400	209	246	279	289	605	578	758	768
Diners Club Norge AS	141	153	156	186	231	256	269	260	246	220
Europay Norge AS	837	1 050	1 130	1 508	1 730	1 983	2 096	2 266	2 412	2 541
VISA Norge AS	1 120	1 440	1 501	1 872	2 359	2 798	3 262	3 627	4 089	4 576
Eufiserv	:	:	77	98	151	293	429	411	345	540
<i>Herav</i>										
Utlendingers kontantuttak i Norge	:	:	527	717	539	1 296	1 561	1 155	1 304	1 384

Tabell 37: Bruk av betalingskort over landegrensene (millioner kroner)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
I alt	7 533	8 862	9 797	12 463	16 109	20 294	24 980	28 708	31 390	35 273
Bruk av norske betalingskort i utlandet	5 474	6 366	7 254	9 269	12 336	15 846	19 484	23 280	25 557	29 341
Innenlandske kredittkort	:	:	0	0	1	1	2	2	0	0
American Express	600	600	637	718	861	905	1 490	977	952	870
Diners Club Norge AS	611	661	708	769	892	1 033	1 038	1 135	1 095	1 243
Europay Norge AS	957	1 174	1 436	1 958	2 794	3 725	4 301	4 905	4 883	5 214
VISA Norge AS	3 306	3 931	4 473	5 824	7 788	10 182	12 653	16 261	18 627	22 014
<i>Herav</i>										
Kontantuttak	:	:	1 871	2 515	5 333	6 490	8 388	9 509	10 598	11 917
Bruk av utenlandske betalingskort i Norge	2 059	2 496	2 543	3 194	3 773	4 448	5 496	5 428	5 833	5 932
American Express	400	450	420	467	513	560	1 159	594	623	504
Diners Club Norge AS	117	121	122	141	170	187	201	198	186	167
Europay Norge AS	646	803	860	1 196	1 387	1 615	1 694	1 928	2 078	2 133
VISA Norge AS	896	1 122	1 141	1 390	1 703	2 086	2 442	2 708	2 946	3 128
<i>Herav</i>										
Utlendingers kontantuttak i Norge	:	:	675	915	716	1 478	1 504	1 518	1 700	1 708

Tabell 38: Overføringer fra Norge med valutasjekker, Valutagiro og Money Gram (tusen transaksjoner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
I alt	1 177	1 101	1 116	976	688	588	452	239	53
Valutasjekker	272	210	271	198	136	144	101	74	53
Giro totalt	905	891	845	778	547	435	337	165	0
Valutagiro (nedlagt 1998)	-	48	113	130	1	0	0	0	0
Eurogiro	905	843	732	648	546	435	337	165	0
<i>Herav</i>									
Gireringer (konto til konto transaksjoner)	541	488	419	341	287	194	135	119	0
Inn- og utbetalinger	364	355	313	307	259	242	202	46	0
Money Gram	:	:	:	:	4	9	14	:	:

Tabell 39: Overføringer til Norge med valutasjekker, Valutagiro og Money Gram (millioner kroner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
I alt	282	283	233	206	191	578	389	299	158
Valutasjekker	:	:	:	:	:	398	227	169	158
Eurogiro	282	283	233	206	191	179	161	130	0
<i>Herav</i>									
Gireringer (konto til konto transaksjoner)	178	174	180	136	115	102	88	68	0
Inn- og utbetalinger	125	109	53	70	76	77	73	62	0
Money Gram	:	:	:	:	0	1	1	:	:

F Priser i betalingsformidlingen

Tabell 40: Priser på betalingstransaksjoner, betalingsmottak og kontantuttak. Veiet gjennomsnitt for alle banker (kroner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Betalingstransaksjoner										
Giro										
<i>Elektroniske girotjenester</i>										
Telegiro	:	:	2,02	2,45	2,33	2,31	2,38	2,45	2,44	2,38
Betalinger via terminal over Internett					1,98	2,03	1,91	1,89	1,86	1,85
Avtalegiro	:	:	:	:	:	:	:	:	:	2,09
Remittering uten melding	0,92	0,93	1,34	1,62	1,64	1,59	2,07	2,73	2,82	2,85
Remittering med melding	2,12	2,18	3,00	3,12	3,53	3,44	4,02	4,26	4,78	4,88
Remittering med KID	:	:	0,25	1,09	1,02	0,99	1,03	1,31	1,39	1,38
Bedriftsterminalgiro uten melding	:	:	1,33	1,20	1,26	1,20	1,91	1,96	2,07	2,03
Bedriftsterminalgiro med melding	:	:	2,83	2,78	3,08	3,03	3,14	3,58	3,61	3,68
Bedriftsterminalgiro med KID	:	:	:	0,93	0,91	0,92	0,88	0,98	0,99	1,01
<i>Blankettbaserte girotjenester</i>										
Giro innsendt pr. brev	2,48	2,88	3,76	3,88	4,04	4,25	4,84	5,14	5,67	6,36
Giro skranke	9,74	9,98	10,14	12,73	13,30	15,28	16,92	18,59	25,10	26,01
Giro kontant	9,20	11,00	16,51	17,95	18,46	23,40	25,67	27,37	31,69	32,50
Remittering med anvisning	9,55	10,77	13,57	22,52	23,12	25,72	27,78	30,07	32,70	33,75
Bedriftsterminalgiro med anvisning	:	:	13,57	22,35	23,41	25,01	26,06	30,11	32,61	33,58
Betalingskort										
Betalingsterminal (EFTPOS)	1,88	2,02	2,05	2,20	2,13	2,07	2,19	2,24	2,07	2,07
Sjekk										
Personsjekk	8,24	8,40	8,50	9,79	10,72	12,30	15,00	20,07	20,70	21,13
Næringsjekk	8,19	9,23	9,28	9,82	10,46	12,31	15,13	22,05	23,07	24,29
Betalingsmottak										
Giro										
<i>Elektroniske girotjenester</i>										
Avtalegiro	:	:	:	1,52	1,60	1,51	1,38	1,42	1,42	1,42
Optisk lesbare blanketter (OCR) - Arkiv	:	:	0,80	0,82	0,80	0,79	0,93	0,98	0,95	0,99
GiroFax	:	:	:	:	:	:	:	:	:	0,12
GiroMail	:	:	:	:	:	:	:	:	:	0,04
<i>Blankettbaserte girotjenester</i>										
Optisk lesbare blanketter (OCR) - Retur	:	:	2,15	2,38	2,40	2,12	3,39	3,81	3,70	3,85
Kontantuttak										
Minibank										
Egen minibank utenom åpningstid	2,83	2,91	2,93	3,31	3,49	3,79	3,78	4,28	3,76	3,69
Andre bankers minibank i åpningstid	1,63	1,65	1,87	1,95	2,25	2,19	2,64	4,00	3,89	4,09
Andre bankers minibank utenom åpningstid	3,66	3,91	4,08	4,40	4,44	4,46	4,32	4,81	4,79	4,91

Tabell 41: Priser på overførser til utlandet. Veiet gjennomsnitt for alle banker (kroner)

	Papirbasert		Elektronisk		Min. pris elektronisk	Maks. pris elektronisk
	01.01.2002	01.01.2003	01.01.2002	01.01.2003		
Sjekker til utlandet						
NOK 100	144,03	169,73	144,83	164,76	45	200
NOK 2500	158,67	176,97	148,53	168,04	45	200
SWIFT						
<i>Ordinær overførsel</i>						
NOK 100	102,66	105,13	52,46	54,72	25	65
NOK 2500	113,67	113,42	54,11	57,12	35	80
<i>Hasteoverførsel</i>						
NOK 1 000	233,54	318,83	278,09	275,59	40	425
NOK 100 000	356,57	356,75	310,23	308,37	40	540
NOK < 1 000 000	434,58	441,79	376,87	382,99	40	2000

Tabell 42: Prisliste for deltakelse i Norges Banks oppgjørssystem (NBO), gjeldende fra 1. januar 2003. (kroner)

Deltakere	Tilknytningsavgift for nye deltakere	SWIFT-oppgjøret	Masse-oppgjøret	Verdipapir-oppgjøret	Årsavgifter			Infrastrukturavgift(1)
					Opjon	Kreditt-sikring	Futures	
Norske banker med FVK> 4 mrd kr og filialer av utenlandske banker	50.000,-	50.000,-	50.000,-	50.000,-	25.000,-	12.500,-	12.500,-	20.000,-
Norske banker med FVK<4 mrd kr	50.000,-	25.000,-	25.000,-	25.000,-	12.500,-	6.000,-	6.000,-	20.000,-
Meglere	50.000,-	-	-	62.500,-	37.500,-	-	-	20.000,-

	Transaksjonspriser(2)			
	Manuelle bruttotranser	Elektr. Bruttotranser(3)	Nettoppgjør(4)	Sjekk
Norske banker med FVK> 4 mrd kr og filialer av utenlandske banker	40,-	6,-	40,-	100,-
Norske banker med FVK<4 mrd kr	40,-	6,-	40,-	100,-
Meglere	60,-	6,-	40,-	100,-

(1) Tillegg påløper et straffegebyr ved manglende dekning ved dagens slutt på kr 10.000,-. Gebyret er det samme for alle deltakere.

(2) Gjelder per konto for oppgjør-, opsjons- og verdipapirkonto. F-lånskonto og lignende er ikke gebyrbelagt. Indirekte deltakere, dvs. banker som ikke er med i noen av nettoppgjørene, betaler kun infrastrukturavgift.

(3) Det tas ikke transaksjonsgebyr for transaksjoner med Norges Bank som motpart (kontanter, F-lån, F-innskudd, valutaswapper o.l.).

(4) Bruttotransaksjoner sendt via NICS-SWIFT eller direkte til Norges Bank. Transaksjonsprisene faller med økende volum. Transaksjonsvolumene deles i tre, med intervallene 0-100, 101-1000 og over 1000 transaksjoner per måned. De respektive transaksjonsprisene er hhv. kr. 6,00, kr. 4,50 og kr. 3,00.

(5) Disse prisene multipliseres med antall daglige oppgjør og med antall konti for hvert oppgjør.

Forklaringer til tabellene:

Statistikken i kapittel 4 om *utviklingstrekk* gir oversikt over infrastrukturen og bruk av ulike betalingsinstrumenter i Norge. Opplysninger om *giro, sjekk, bankkort, minibanker og betalingsterminaler eiet av banker og varekjeder* er innhentet fra FNH, Sparebankforeningen i Norge, Entercard A/S, Bankenes Betalingsentral (BBS), Nordea, DnB og A/S EDB Fellesdata med tilknyttede banker. Opplysninger om *andre betalingskort enn bankkort og betalingsterminaler eiet av oljeselskaper* er innhentet fra VISA Norge A/S, Europay Norge A/S, Diners Club Norge A/S, DnB Kort A/S, GE Capital Bank, Gjensidige NOR, Statoil ASA, Esso Norge A/S, A/S Norske Shell, Hydro Texaco AS og Conoco Jet Norge A/S. Opplysninger til oversikten over avregning og oppgjør er hentet fra Norges Bank, VPS og NICS. Øvrige opplysninger er innhentet fra SSB, Post- og Teletilsynet og Kredittilsynet.

Opplysninger til *priser*, i kapittel 5, bygger på en utvalgsundersøkelse som omfatter 18 sparebanker og 8 forretningsbanker. Forretnings- og sparebankene i undersøkelsen utgjorde henholdsvis 91 og 77 prosent av bankgruppens markedsandeler målt etter innskudd på transaksjonskonti per 30.11.2002. Prisene som er hentet fra bankene er standard priser i henhold til prislister per 1.1.94, 31.12.94, 1.1.96, 1.1.97, 1.1.98, 1.1.99, 1.1.00, 1.1.01, 1.1.02 og 1.1.03.

Opplysninger om bankenes inntekter relatert til betalingsformidling er hentet fra Norges Banks database for bankstatistikk (ORBOF) og er således basert på bankenes offisielle regnskaper.

Definisjoner og begreper i statistikken:

Giro innsendt per brev: Brevgiro og konvoluttgiro til Postbanken (t.o.m. 2001).

Diverse giro registrert i bank: Kontante innbetalinger og kontobelastninger med giroblanketter registrert i andre datasentraler enn BBS.

Anvisning: Giroblankett uten betalingsmottakerens kontonummer som må leveres i banken for mottak av beløp.

Bruk av terminal over Internett: Hjemmebanktjenester og bruk av bedriftsterminaler (Bedriftsterminalgiro) over Internett, herunder Nettbank mv.

Betalinger via terminal - lukkede kommunikasjonslinjer: Tjenestene omfatter Direkte Remittering og Bedriftsterminalgiro utenom Internett. *Direkte Remittering*: Tjeneste opprettet av BBS til sending av beløp til betalingsmottakere med og uten konto ved bruk av terminalløsninger. Benyttes i første rekke av bedrifter til enkeltbetalinger, masseutbetalinger, kontoreguleringer o.a. *Bedriftsterminalgiro*: Samlebetegnelse på bedriftsterminalløsninger med betalingstjenester tilsvarende Direkte Remittering, Nettbank o.a. som tilbys av andre (banker eller datasentraler) enn BBS.

Telefoniske overførslers/Telegiro: Konto til konto overførslers av beløp ved bruk av telefon.

Direkte debiteringer omfatter f.o.m. 2002 Autogiro og Avtalegiro og t.o.m. 2001 også tjenestene DataGiro Direkte Trekk, DataGiro Terminbetaling og DataGiro Medlemsbetaling.

OCR: Blankettgiro som er påført en særskilt kode slik at beløpet kan registreres og innkreves elektronisk av betalingsmottakeren. *OCR Arkiv*: Blanketten beholdes av banken. *OCR Retur*: Blanketten sendes i retur til betalingsmottakeren.

KID: Kundeidentifikasjon som kan mottas elektronisk av betalingsmottakeren enten betalingen skjer elektronisk eller ved bruk av blankett.

EFTPOS (Electronic Funds Transfer at Point Of Sale): Betalinger og kontantuttak ved bruk av betalingskort i elektroniske betalingsterminaler.

Debetkort er direkte tilknyttet brukerens bankkonto. Kortet brukes til betalinger der man disponerer over det beløpet som er tilgjengelig på kontoen - inklusive kreditt. Beløpet belastes brukerens konto med en gang.

Faktureringskort er ikke tilknyttet bankkonto. Brukeren får en samlefaktura fra kortutstederen over bruken (for eksempel siste måned) som så betales med annet betalingsinstrument. Brukeren får en viss kreditt gjennom betalingsutsettelsen, mens brukerstedet/betalingsmottakeren får sitt oppgjør fra kortselskapet.

Kredittkort er faktureringskort hvor brukeren er innvilget kreditt inntil et visst beløp som nedbetales avdragsvis etter en avtalt nedbetalingsplan.

Bankkort er debetkort som er utstedt av banker og knyttet opp mot bankkonto.

Innenlandske kredittkort er kredittkort til innenlands bruk som er utstedt av eller i samarbeid med DnB Kort A/S (t.o.m. 2000), GE Capital Bank og Gjensidige NOR.

Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper er debetkort og faktureringskort som er utstedt av eller i samarbeid med VISA Norge A/S, Europay Norge A/S, Diners Club Norge A/S, American Express Company A/S og American Express Card Services DnB Kort A/S.

Kombinerte betalingskort: Kombinasjoner av bankkort, innenlandske kredittkort og betalingskort fra internasjonale kortselskaper.

Oljeselskapenes kort kan benyttes i oljeselskapenes egne terminaler, og regnes ikke som betalingskort.

SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications) er et elektronisk nettverk (system) for overførsel av meldinger. Benyttes mye i forbindelse med overførslar av større beløp innenlands, eksempelvis mellom banker, og særlig til overførslar over landegrensene.

Money Gram: Nettverk for betalinger over landegrensene. Tjenesten ble introdusert av DnB (Postbanken) og ble overtatt av American Express i mars 2001 i Norge

NBO: Norges Banks Oppgjørssystem.

NICS: Norwegian Interbank Clearing System. System for avregning og likviditetsinformasjon som er eiet av bankene i fellesskap og driftes av BBS.

NOS: Norsk Oppgjørssentral ASA.

VPS: Verdipapirsentralen

VPO: Verdipapiroppgjøret.

Kommentarer til enkelte tabeller:

Tabell 7 – 9. Gjennomsnittlig daglig omsetning i NBO og NICS: Tall for 1999 dekker perioden mai – desember 1999. Tall for 2000 - 2002 gjelder hele året. Det er noe usikkerhet knyttet til statistikken som gjelder NICS-masseoppjøret.

Tabell 15. Antall betalingsterminaler (EFTPOS) og antall steder med betalingsterminaler: Antall betalingsterminaler eiet av oljeselskaper t.o.m. 1998 omfatter ikke terminaler eiet av FINA (kjøpt opp av Shell 04.03.99) mens tall f.o.m. 1999 er inklusive disse terminalene. Steder med betalingsterminaler: Butikker, postkontorer, bensinstasjoner, serveringssteder, frisører, tannleger etc. Terminaler som kun aksepterer betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper og/eller innenlandske kredittkort er ikke med i oversikten.

Tabell 18. Antall betalingskort: T.o.m. 1997 manglet opplysninger om bankkort fra 8 prosent av forretningsbankene målt etter bankenes andel av innskudd på anfordring. F.o.m. 1998 har andelen banker uten opplysninger vært ubetydelig (mindre enn 1%).

Tabell 20 og 21. Kontantuttak:

Kontantuttak over skranke: Andelen forretningsbanker med opplysninger utgjorde ca. 90 prosent av forretningsbankmarkedet målt etter innskudd på anfordring t.o.m. 1999. F.o.m. 2000 gjelder opplysningene om antall uttak samtlige forretnings- og sparebanker, mens volumtall er anslått av Norges Bank på bakgrunn av opplysninger fra et utvalg banker.

Kontantuttak ved varekjøp: Kontantuttak ved bruk av kort i terminaler som aksepterer bankkort og som eies av banker, varekjeder og oljeselskaper. Fordelingen mellom forretnings- og sparebanker og volum for perioden 2000 - 2002 er delvis anslått av Norges Bank.

Tabell 22 og 23 Bruk av norske betalingstjenester, Tabell 24 og 25. Bruk av norske betalingsinstrumenter og tabell 26 og 27 Girotjenester:

Giro: Tall t.o.m. 1994 inneholder dobbelttelling av overførslar mellom BBS og Postbanken og er eksklusive giro registrert av andre enn BBS og Postbanken. F.o.m. 1995 er dobbelttellingene luket ut mens giro registrert i andre datasentraler er tatt med. Girobeløp i kursiv omfatter ikke Postbankens tall grunnet stor usikkerhet knyttet til opplysninger om beløp t.o.m. 1995. Omsetningtall for elektronisk giro, herunder betalinger via terminal - lukkede kommunikasjonslinjer er delvis anslag fra Norges Bank og beheftet med usikkerhet. *Betalingskort:* Betalinger, herunder varekjøp, med norske kort i Norge og utlandet. *Elektronisk kortbruk:* Tall t.o.m. 1994 omfatter bruk av betalingskort i minibanker og

i bankenes og oljeselskaperens betalingsterminaler. Tall f.o.m. 1995 gjelder også elektronisk kortbruk i andre betalingsterminaler enn dem som eies av bankene og oljeselskaperne. Omsetningen med bankkort t.o.m. 1999 er inklusive uttak fra betalingsterminaler mens tall f.o.m. 2000 gjelder kun varekjøp. *Manuell kortbruk:* Tall t.o.m. 1994 er delvis anslag fra Norges Bank og er beheftet med usikkerhet.

Tabell 13, 14, 16, 17, 28 – 33, 36 og 37. Utnyttelse av minibanknettverket og betalingsterminalene og bruk av betalingskort: Tabell 13-17 gjelder bruk av norske og utenlandske betalingskort i norske minibanker og betalingsterminaler mens tabell 28 – 33 gjelder bruk av norske betalingskort i Norge og utlandet. Tabellene omfatter også bruk av kombinerte kort (eks.: kombinerte bankkort/betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper). Bruken av kombinerte kort er fordelt på de ulike kortgruppene (som hhv. bankkort, VISA-kort osv.) avhengig av hvilken del av kortet som er benyttet. Opplysningene om uttak fra andre bankers minibanker (*tabell 13 og 14*) er anslag fra Norges Bank og beheftet med usikkerhet. Tall for omsetning med bankkort ved varekjøp t.o.m. 1999 inkluderer kontantuttak (*tabell 31*). F.o.m. 2000 er kontantbeløpet skilt ut og presentert i en egen tabell (*tabell 21*), slik at omsetningen kun gjelder varekjøp. Bruk av norske betalingskort i utlandet (*tabell 34 og 35*) gjelder i første rekke bruk av betalingskort fra de internasjonale kortselskaperne. I noen grad, dvs. mindre enn 1 prosent av tilfellene, benyttes også bankkort i Eufiserv-nettet. Til 2001 ble også en mindre andel innenlandske kredittkort benyttet i utlandet (Multikort i Cirrus-nettet). Fordelinger på kontantuttak og varekjøp og over landegrensene for American Express er anslag fra Norges Bank og beheftet med usikkerhet.

Tabell 34 og 35. Sjekk: Tall for forretningsbanker t.o.m. 1994 er delvis anslag og beheftet med usikkerhet grunnet ufullstendige data.

Tabell 40 og 41 Priser på innenlandske betalingstransaksjoner, betalingsmottak og kontantuttak og priser på overførslar til utlandet: Prisstatistikken gir en oversikt over gjennomsnittspriser per betalingstransaksjon. Bankgruppens gjennomsnittspriser er beregnet ved å veie prisen per transaksjon i den enkelte bank med bankens andel av innskudd på transaksjonskonti. Gjennomsnittsprisen for alle bankene i undersøkelsen er beregnet ved å veie forretnings- og sparebankenes gjennomsnittspriser

med bankgruppens reelle markedsandeler for betalingstjenester målt etter antall transaksjoner. På innenlandske betalinger kommer prisene som belastes betalingsmottakere i tillegg til prisene som belastes betalerne. Ved betalinger til utlandet varierer prisene på betalinger ofte med beløpets størrelse og med om kunden sender et blankettbasert eller elektronisk betalingsoppdrag til sin bankforbindelse. Prisene varierer også med hvilket land beløpet sendes til. Prisene i undersøkelsen gjelder overførsel av ett fast beløp i Europa. Prisene er eksklusive tilleggskostnader for kontante betalinger, 3. lands valuta, bekreftelser og eventuelle kostnader som betaleren må dekke for betalingsmottakeren.

Giro innsendt per brev: Gjennomsnittsprisene på giro innsendt per brev gjelder for hver innsendt blankett. Porto for hver forsendelse kommer i tillegg. Betalinger via terminal over Internett: Prisene gjelder betalinger med KID. Avtalegiro: Prisen per betalingsmottak gjelder avtalegiro uten melding.

Generelle merknader:

Enkelte tall er revidert i forhold til tidligere års rapporter.

Norges Bank bes oppgitt som kilde når tall fra denne rapporten gjengis.

